

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**XIII. ASIRDA SURİYE BÖLGESİNDE MEMLÜK-
HAÇLI MÜNASEBETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamide Hale ERDEM

BURSA- 2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**SURİYE BÖLGESİNDE MEMLÜK-HAÇLI
MÜNASEBETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamide Hale ERDEM

**Danışman:
Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ**

BURSA- 2017

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 701522049 numaralı Hamide Hale ERDEM'in hazırladığı " XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlük-Haçlı Münasebetleri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 23/01/ 2017 günü 13:30 – 15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna oy birliği (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Fatih Yahya AYZ
Çukurova Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Adem APAK
Uludağ Üniversitesi

23/01/ 2017

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlük-Haçlı Münasebetleri**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

15.01.2017

Adı Soyadı : Hamide Hale ERDEM

Öğrenci No : 701522049

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Programı : İslam Tarihi

Statüsü : Y.Lisans Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 15/01/2017

Tez Başlığı / Konusu: XIII. Asırda Suriye Bölgesinde Memlük-Haçlı Münasebetleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 60 sayfalık kısmına ilişkin, 15/01/2017 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

15/01/2017

Adı Soyadı: Hamide Hale ERDEM

Öğrenci No: 701522049

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: İslam Tarihi

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. M. Asım
YEDİYILDIZ

ÖZET

Yazar	: Hamide Hale ERDEM
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	: İslam Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: XII+98
Mezuniyet Tarihi	: .../... /2017
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ

XIII. ASIRDA SURIYE BÖLGESİNDE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

Türk-İslâm tarihinin en büyük devletlerinden olan Memlûk Devleti (648-923/1250-1517), İslâm coğrafyası için büyük yararlılıklar göstermiştir. Bunlardan en önemlisi Avrupa devletlerinin Suriye bölgesine yönelik düzenledikleri Haçlı seferleri karşısında elde ettikleri başarılarıdır. Memlûkler I. Haçlı Seferi'nden sonra kurulan bölgedeki Haçlı kontluklarına son vererek onları bu bölgeden nihâi olarak çıkarmışlar, İslâm dünyası için büyük bir tehlikeyi bertaraf etmişlerdir. Bu çalışmanın amacı bu anlamda Memlûk Devleti'nin tarihteki yerine vurgu yapmak ve Haçlılarla olan gerek siyâsi gerek diplomatik ilişkileri Suriye bölgesi özelinde inceleyerek Sultan Baybars ve haleflerinin Haçlılara karşı izledikleri politikayı ortaya koymaktır. Çalışmada ana hatlarıyla Memlûk Devleti ve bölgedeki Haçlı devletlerinden kısaca bahsedilmekte, daha sonra Memlûk Sultanı Baybars, halefleri Sultan Kalavun ve el-Melikü'l-Eşref Halil dönemlerinde Haçlılarla ilişkiler ve yapılan savaşlar ile bu savaşlar neticesinde Suriye bölgesinin hâkimiyet altına alınması anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Memlûkler, Haçlılar, Suriye, Baybars, Kalavun, el-Melikü'l-Eşref Halil.

ABSTRACT

Name /Surmane	: Hamide Hale ERDEM
University	: Uludağ University
Institution	: Social Science Institution
Master of Science	: History of Islam and Islamic Arts
Science Fellow	: History of Islam
Degree Awarded	: Master's Degree
Page Number	: XII+98
Degree Date	: .../... /2017
Supervisor	: Assoc Prof. M. Asım YEDİYILDIZ

MAMLUK-CRUSADER RELATIONS IN SYRIA IN THE 13TH CENTURY

Mamluk State (648-923/1250-1517), which is one of the biggest state of Turkish-Islam history, showed great utility for Islamic geography. The most important of these are the achievements gained against the Crusades of the European states in the Syria. After the I. Crusade, Mamluks ended the Crusader counties which are established in the region, finally removed them from this region, thus they have eliminated a great danger for the Islamic World. In this sense, the purpose of this study is to emphasize the Mamluk State place in history and to reveal the politics of Sultan Baybars and his successors against the Crusaders by examining both the political and diplomatic relations with the Crusaders in the Syrian region. The Mamluk State and the Crusader states in the region are briefly mentioned in the study, and later on, relations with the Crusader during the Mamluk Sultans Baybars, Sultan Kalavun and el-Meliku'l-Esref Halil period and the conquest of Syria as a result of the war is made, have been told.

Key Words: Mamluks, Crusader, Syria, Baybars, Kalavun, el-Meliku'l-Esref Halil.

ÖNSÖZ

Memlûk Devleti (648-923/1250-1517) Türk-İslâm tarihinin en büyük devletlerinden biridir. Bu devlet bir yönüyle İslâm medeniyeti, bir yönüyle Türk kültürü ve medeniyetinin temellerini güçlendirmiştir. Kuruluşundan itibaren gerçekleştirdikleri mücadeleler ve elde ettikleri başarılar Memlûkler'i İslâm coğrafyası için kurtarıcı güç haline getirmiştir. Memlûkler'in siyasi, askeri bir güç olarak İslâm dünyasında tanınması ve kabul görmesi onların gayrimüslim devletlerle mücadelesinin bir sonucudur. Bu mücadelelerin önemli bir ayağını da Haçlılarla yapılan savaşlar teşkil eder.

1096 yılında başlayan Haçlı seferleri, 1291'de Latin Hristiyanların doğudaki son merkezi olan Akkâ'dan çıkarılmasına kadar süren yaklaşık iki yüzyıllık bir dönemi kapsar. Bu dönem içinde dokuz büyük sefer yapılmış, ayrıca bazı küçük girişimler de olmuştur. Daha sonra Türk-İslâm dünyasına karşı yapılan bütün savaşlar da Haçlı seferleri olarak kabul edilmiştir. Günümüzde Haçlı Seferler'inin itici gücünün dini olmaktan ziyade siyasî ve iktisadî olduğu tespiti kabul gören bir anlayıştır. Batı dünyası Haçlı seferlerinde dinî unsurların asıl etken olduğu kanaatinde olsa da Ortaçağ Avrupa toplumunu bu seferlere zorlayan unsurların aslında siyasî, sosyal ve ekonomik sebepler olduğu anlaşılmaktadır. Bunu doğrulayan önemli delillerden biri de Haçlı seferlerinin hedefi olarak gösterilen Kudüs'ün Hz. Ömer'in fethinden itibaren Müslüman hâkimiyetinde olmasına rağmen XI. yüzyıla kadar Batı Hristiyanları ve Bizans'ın bu duruma sessiz kalmış olmasıdır. Bu araştırmada bu seferlerin arka planında yatan asıl gerekçelere, dönemin sıkıntıları, Avrupa toplumunun durumu ve etkisi altında kaldığı kilise baskısı ile Doğu'ya hâkim olma isteği çerçevesinde açıklık getirmeye çalışılacaktır.

Konuyla alakalı tespit edebildiğimiz kadarıyla Ali Aktan'ın makalesi haricinde doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma bir makale olması sebebiyle konu, özü itibarıyla ele alınmış ve ayrıntılara girilmemiştir. Gülay Çalık'ın *Sultan Baybars ve Haçlılarla Mücadelesi* ile Songül Dumluşınar'ın *Kalavun Dönemine Kadar Memlûk-Haçlı İlişkileri* adlı yüksek lisans tezleri ise gerek konuyu Sultan Baybars dönemi ile sınırlandırmaları gerek ana konulara yüzeysel şekilde temas etmeleri açısından yeterli olmamıştır. Ayrıca konu ile ilgili doğrudan bilgi veren önemli Memlûk kaynaklarından

yeterince istifade edilmeyip daha çok modern kaynaklar ve araştırmalar üzerinden gidilmesi, konunun bütünlüğü ile alakalı önemli eksikliklere sebep olmuştur. Dolayısıyla Suriye bölgesinde Memlük-Haçlı münasebetlerinin mezkûr makale ve tezlerde kullanılmayan bazı kaynak ve araştırmalardan da istifade edilerek yeniden ele alınması yararlı olacaktır.

Çalışmanın Suriye bölgesiyle sınırlandırılması hem Memlük Devleti'nin geniş bir coğrafyaya hâkim olması hem de asıl mücadelelerin burada cereyan etmesi sebebiyledir. Bu yüzden konumuz temelde Memlûkler değil, onların Suriye bölgesinde Haçlılarla münasebetleri ekseninde ilerleyecektir. Bunu tercih sebebimiz ise Suriye bölgesinin geçmişte olduğu gibi o dönemde de stratejik, ideolojik ve ticari önemini korumaya devam etmesi ve bunun bir sonucu olarak birçok saldırıya maruz kalmasıdır. Bunun haricinde Kudüs'ün bu bölgede bulunması hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar'ın tarih boyunca Suriye bölgesine bakışını etkilediği de eklenmelidir.

Çalışmanın genel amacı, XI. yüzyılın sonlarına doğru harekete geçen Haçlı ordularının hangi hedefe nasıl yöneldikleri, Suriye bölgesinde ne şekilde faaliyet gösterdiklerini tespit etmek ve Memlük Devleti'nin bu meseleyi çözüme kavuşturmadaki yaklaşımının gerek diplomatik ve sosyal ilişkiler gerek iki taraf arasındaki mücadeleler bağlamında tespiti ve değerlendirmesini yapmaktır.

Bu çalışma birçok kişinin yardım ve desteğiyle gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, tez sürecinde anlayışı ve desteklerinden dolayı saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. M. Asım Yedi yıldız'a şükranlarımı sunarım. Çalışmanın her aşamasında değerli vaktinden, ilmî tecrübelerinden ve zengin kütüphanesinden istifade etme imkânı bulduğum, bir danışman inceliğiyle çalışmamla ilgilenen ve jürimde bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Fatih Yahya Ayaz'a samimi teşekkürlerimi belirtmek isterim. Yine jüri üyesi saygıdeğer hocam Prof. Dr. Adem Apak'a görüş ve katkılarından dolayı, ardından arkadaşlarım Arş. Gör. Esra Keskin, Arş. Gör. H. Kübra Özdemir ve Arş. Gör M. Büşra Özdemir'e, son olarak dâimî destek ve duâlarından ötürü sevgili anneme ve babama teşekkürlerimi sunmalıyım.

Hamide Hale ERDEM

Bursa, 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
I. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	1
II. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR.....	3
A. Kaynaklar	3
B. Araştırmalar.....	7
III. ANA HATLARIYLA MEMLÜK DEVLETİ.....	7
IV. MEMLÜKLER DÖNEMİNE KADAR SURIYE BÖLGESİNDEKİ HAÇLI DEVLETLERİ.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

MEMLÜKLER'İN KURULUŞ DÖNEMİ VE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

I. VII. HAÇLI SEFERİ VE EL-MELİKÜ'Z-ZÂHİR BAYBARS DÖNEMİNE KADAR MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ.....	16
II. EL-MELİKÜ'Z-ZÂHİR BAYBARS'IN SULTANLIĞI VE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ.....	19
A. Kaysâriyye, Arsuf, Safed ve Yafa'nın Fethi.....	20

1. Kaysâriyye'nin Fethi.....	20
2. Arsuf'un Fethi.....	22
3. Safed'in Fethi.....	24
4. Yafa'nın Fethi.....	34
5. Şakif (Beaufort) Kalesi'nin Fethi ve Trablus Muhasarası.....	35
B. Antakya ve Civarının Fethi.....	39
1. Antakya'nın Fethi.....	39
2. Cebele'nin Memlük Topraklarına Katılması.....	42
3. Sûr'a Yönelik Baskı ve Saldırıları.....	44
C. Hısnü'l-Ekrad, Merkab ve Akkâ Kuşatmaları.....	45
D. Sâfîta ve Hısnü'l-ekrâd Kalelerinin Fethi.....	47
E. Akkâr ve Kureyn (Montfort) Kaleleri'nin Fethi.....	49
F. Trablus ile Akkâ'daki Gelişmeler ve Kusayr'ın Fethi.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

KALAVUN VE SONRASI DÖNEMDE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

I. EL-MELİKÜ'L-MANSÛR SEYFEDDİN KALAVUN DÖNEMİ MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ.....	56
A. Haçlılarla Yapılan Anlaşmalar.....	57
B. Merkab, Marakiyye ve Lazkiye'nin Fethi.....	62
1. Merkab'ın Fethi.....	62
2. Marakiyye'nin Fethi.....	64
3. Lazkiye'nin Fethi.....	66
C. Trablus'un Fethi.....	67
II. EL-MELİKÜ'L-EŞREF HALİL B. KALAVUN DÖNEMİ VE BÖLGEDEKİ HAÇLI HÂKİMİYETİNİN SON BULMASI.....	71
A. Akkâ'nın Fethi.....	72
B. Sûr, Sayda, Hayfa, Beyrut, Aslis ve Antartus'un Fethi.....	78
III. EL-MELİKÜ'N-NÂSİR MUHAMMED B. KALAVUN DÖNEMİ VE ARVAD ADASININ FETHİ.....	80
SONUÇ.....	82

KAYNAKÇA	84
KRONOLOJİ	93
EKLER	94

KISALTMALAR

a.mlf.	aynı müellif
b.	bin, ibn (oğlu)
bk.	bakınız
<i>CÜİFD</i>	<i>Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi</i>
çev.	çeviren
<i>ÇÜİFD</i>	<i>Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi</i>
<i>DİA</i>	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
dn.	dipnot
ed.	editör
<i>FÜSBD</i>	<i>Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>
<i>DGBİT</i>	<i>Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi</i>
<i>İA</i>	<i>İslâm Ansiklopedisi</i>
<i>İÜEFTD</i>	<i>İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi</i>
krş.	karşılaştırınız
nşr.	neşreden (tahkik eden)
ö.	ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
<i>SBE</i>	<i>Sosyal Bilimler Enstitüsü</i>
<i>TAD</i>	<i>Tarih İncelemeleri Dergisi</i>
vd.	ve devamı

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Suriye bölgesi, geçmişte ve günümüzde olduğu gibi Memlûkler döneminde de dinî, stratejik ve ticari önemini korumaktaydı. Bu sebeple tarih boyunca saldırılara maruz kalmış, birçok devlet bu bölgede hâkimiyet kurmak uğruna mücadele vermiştir. Nitekim XI. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa devletleri, Kudüs'ü Müslümanlardan geri alma hedefiyle bölgeye seferler düzenlemişler, burada Haçlı devletleri kurmuşlardır. İlk olarak Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Baybars (658-676/1260-1277) bu devletlere karşı teşebbüste bulunmuş ve büyük bir muvaffakiyet sağlamıştır. Haçlılarla ilişkiler ondan sonra da uzun yıllar devam etmiş ve el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun (birinci saltanatı: 693-694/1293-1294, ikinci saltanatı: 698-709/1299-1309, üçüncü saltanatı: 709-741/1309-1341) döneminde Arvad adasının alınmasıyla Suriye bölgesinde Haçlı izleri tamamen silinmiştir. Memlûk Devleti diğer taraftan Anadolu'daki Moğol ilerleyişini de durdurarak İslâm dünyası nazarındaki siyasi ve dinî meşrûiyetini pekiştirmiştir. Memlûkler'in yaklaşık yarım asır içerisinde büyük oranda gerçekleştirdikleri bu siyasi ve askeri başarıları onların konumlarını tahkim etmiş, daha sonraki yüzyıllarda devletin bekâsı için büyük bir dayanak olmuştur. Dolayısıyla Memlûk Devleti'nin üzerinde yükseldiği temellerin başında gayrimüslim devletlerle mücadelesi ve buradaki başarıları gelmektedir. Bu sebeple çalışmamızın konusu olarak Memlûk-Haçlı münasebetlerinin en yoğun olduğu Suriye bölgesindeki siyasi, askeri ve diplomatik mücadeleleri seçilmiştir.

Konu ile ilgili Ali Aktan'ın makalesi haricinde bütüncül bir çalışma bulunmaması ve bu çalışmanın gerek muhtevası gerekse hedefleri bakımından özellikle kaynaklardan istifade noktasında bazı eksiklikler içermesi, bizi bu konuyu araştırmaya yönlendiren etkenlerin ilk sıralarında yer almaktadır. Yine mevzuyu kısmen ele alan ve yaklaşık aynı muhtevaya sahip iki yüksek lisans çalışmasının benzer kaynak eksiklikleri, önemli konulara yönelik kayıtlardaki yetersizlikleri, bazı konulardaki yüzeysel yaklaşımları vb. hususiyetleri sebebiyle çalışmamızın gerekliliği noktasında bizi teşvik etmiş ve cesaretlendirmiştir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun daha iyi anlaşılmasına yönelik, ana hatlarıyla memlûk sisteminin ortaya çıkışı ve gelişmesi ile

Memlûk Devleti'nin tarihinden kısaca söz edilmiştir. Köle kökenli olan Memlûkler özellikle Moğollar'a karşı elde ettikleri başarılarından sonra bir devlet kurmuş ve bu sayede kazandıkları siyasî meşrûiyeti sağlamlaştırarak devam ettirmek için dış siyasette gayrimüslim devletlere karşı Müslümanları müdafaaya yönelik sağlam bir politika izlemişlerdir. Dolayısıyla kısaca da olsa bu devleti yapısıyla birlikte tanıtmak faydadan hali değildir. Bu kısımda ayrıca Haçlı seferlerinin ortaya çıkışından kısaca söz edilerek konumuzla doğrudan ilgili olan I. Haçlı seferi üzerinde durulmuş ve bu sefer sonucunda Suriye bölgesinde kurulan Haçlı devletlerine çok fazla ayrıntıya girmeden değinilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde tarihî seyri bozmamak için Haçlılarla ilişkilerin el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın sultanlığından önce ne şekilde cerayan ettiği VII. Haçlı seferi çerçevesinde ele alınmış, ardından Eyyübîler'in yıkılışı ve daha sonra başlayan Baybars'ın dış siyasetteki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun (678-689/1279-1290) ve el-Melikü'l-Eşref Halîl (689-693/1290-1293) dönemlerinde Haçlılarla mücadele ayrı başlıklar altında ele alınmış, el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun döneminde gerçekleştirilen son bir fetih için de ayrı bir başlık oluşturulmuştur.

Memlûk-Haçlı ilişkilerini ele aldığımız araştırmamızda konu, Memlûk sultanlarının hükümlerine göre tasnif edilmiş ancak konu bütünlüğüne riayet edilmiştir. Ayrıca Haçlılar'ın Suriye bölgesinden nihâi olarak çıkarılmasına kadar yaşanan mücadelelerin tamamı, imkânlar elverdiği ölçüde bütün yönleriyle incelenmiştir. Konu ile ilgili özellikle ve öncelikle mevcut Memlûk kaynaklarından istifade edilmiş ve tespit edilebilen rivayetler incelenerek mukayeseler yapılmıştır. Bu rivayetler kronolojik olarak değerlendirilirken olaylar arasındaki bağlantılara da temas edilmiştir. Bu bağlamda İran Moğolları (İlhanlılar) ve Kilikya Ermeni Krallığı ile ilişkilerden bağımsız hareket etmek konunun akışı içerisinde boşluklara sebep olacağından bu devletlerle ilişkilere kısa cümlelerle temas edilmiş ve konu ile ilgili ayrıntılar için dipnotlarda referans verilmiştir.

Yabancı kaynaklardan çok Memlûkler döneminde kaleme alınmış eserleri tercih ettiğimiz bu araştırmada rivayetler değerlendirilirken olayların muasırı olan veya bizzat müşahede eden tarihçilere öncelik verilmiş, bağlantıların eksik kaldığı durumlarda diğer rivayetlerden istifade edilmiştir. Bazen sonraki dönem veya olayları müşahede etmemiş tarihçilerin eserlerindeki rivayetler daha ayrıntılı oldukları ve aradaki boşlukları doldurdıkları için ön plana alınmıştır. Haçlılarla alakalı ayrıntı gerektiren konularda

Runciman'ın eserinden istifade edilerek mukayese yapılmış, yer ve şahıs adlarındaki bazı eksiklikler giderilmiştir. Kronolojiye önem verdiğimiz araştırmada özellikle fetih hareketlerinde tarihlendirmeler üzerinde titizlikle durularak ciddi tarih farklılıkları tartışılmış, birtakım küçük farklılıklar ise dipnotlarda gösterilmiştir. Yine bazı önemli şehirlerin fethinden bahsedilen yerlere haritalar konularak mevzunun görsel olarak da anlaşılması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Baybars'tan Muhammed b. Kalavun dönemine kadar gerçekleşen bu fetihlerin kolaylıkla anlaşılması için gereksiz ayrıntılara yer verilmemiş, adı geçen şehir ve bölgelerin tamamı dipnotlarda tanıtılmıştır. Ayrıca Memlûk rivayetlerinde tarihler hicrî ve miladî olarak verilmiştir.

II. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

A. Kaynaklar

Çalışmamızda Memlûkler döneminde kaleme alınmış tarihî, biyografik ve ansiklopedik birçok kaynaktan istifade edilmiştir. İslâm tarihçiliğinin en verimli dönemi olarak kabul edilen Memlûkler zamanında çok sayıda âlim yetişmiş, siyasî, sosyal ve iktisadî alanlarda birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin büyük çoğunluğunun müstakil olarak ya da başka kaynaklar aracılığıyla günümüze ulaşmış olması, konumuzla ilgili önemli bilgileri tespit etmemizde bize büyük yarar sağlamıştır. Çalışmamızda bu kaynakların en çok istifade ettiğimiz belli başlılarına temas etmek istiyoruz.

Memlûk Devleti'nin erken dönem tarihçilerinden İbn Şeddâd'ın (ö. 684/1285)¹ *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*² isimli eserinin günümüze ulaşan ve 670-676/1271-1277 yıllarını içeren ikinci cildi, el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın sultanlığındaki son on altı yılına dâir, müellifin kendi müşahedelerine dayanan bilgiler içeriyor olması açısından önemli bir kaynaktır. Suriye bölgesinde Baybars'ın gerçekleştirdiği mücadeleler fetihler ve elde ettiği başarıları tesbit bakımından bu eser çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Diğer bir erken dönem tarihçisi İbn Abdüzzâhir'in (ö. 692/1293) *er-Ravzü'z-zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*³ isimli biyografik eseri, çalışmamızın birinci bölümünde en çok

¹ Hayatı hakkında bk. Casim Avcı, "İbn Şeddâd", *DİA*, XX (1999), s. 375.

² İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1983. Bu eser M. Şerefüddin Yaltkaya tarafından Türkçe'ye de çevrilmiştir. Bk. *Baypars Tarihi* (çev. M. Şerefüddin Yaltkaya), Ankara 2000.

³ Ebü'l-Fazl Muhyiddin Abdullah b. Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Abdülaziz el-Huveytir), Riyad 1976.

başvurduğumuz kaynaklardan biri olmuştur. Sultan Baybars tarafından Divânü'l-inşâ'da görevlendirilen İbn Abdüzzâhir, daha sonra sır kâtipliği görevini de üstlenmiştir.⁴ Sultan Baybars'ın biyografisini kaleme aldığı eseri *er-Ravzü'z-zâhir*'in, bu dönemle alâkalı ilk kaynak olması ve daha sonra yazılan eserlerin bir kısmında bulunmayan birtakım bilgileri aktarması eserin kıymetini arttırmıştır. Müellifin, el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun dönemini ele aldığı *Teşrifü'l-eyyâm ve'l-'usûr fî sîreti'l-Meliki'l-Mansûr*⁵ isimli diğer eseri ise, Sultan Kalavun döneminde Haçlılarla yapılan mücadelelerle ilgili bilgileri tespit etmemiz ve İbn Abdüzzâhir'in görevi gereği kaleme aldığı birçok resmî evrak ile Haçlılarla yapılan anlaşma metinlerine ulaşmamız açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Seyfeddin Kalavun'un memlûklerinden olan ve bu sebeple el-Mansûrî nisbesiyle anılan tarihçi Baybars el-Mansûrî'nin (ö. 725/1325)⁶ *Zübdetü'l-fikre fî târihi'l-hicre*⁷ isimli eseri de çok sık başvurduğumuz bir diğer erken dönem kaynağıdır. Suriye bölgesinde Haçlılar'a karşı yapılan seferlere iştirâk eden Baybars el-Mansûrî, özellikle Akkâ'nın fethiyle alâkalı aktardığı ayrıntılı mâlumat açısından çalışmamız için büyük önem arz etmiştir. Onun, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye fî'd-Devleti't-Türkiyye*⁸ adıyla kaleme aldığı ve Sultan Kalavun'a ithaf ettiği eseri ise *Zübdetü'l-fikre*'de yer almayan bazı bilgilere yer vermesi açısından dikkat çekmektedir.

Yûnîni'nin (ö. 726/1326), 654-711/1256-1312 yıllarını kapsayan ve geç dönem Eyyübîler ile Haçlılar ve Moğollar tarihinin temel kaynaklarından kabul edilen⁹ eseri *Zeylü Mir'âti'z-zamân*¹⁰ da istifade ettiğimiz önemli kaynaklardandır. Bu eser daha önce bahsettiğimiz İbn Şeddâd ve İbn Abdüzzâhir'in rivayetlerini tamamlamamız hususunda çalışmamız için faydalı olmuştur.

⁴ Asri Çubukçu, "İbn Abdüzzâhir", *DİA*, XIX (1999), s. 289-290.

⁵ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm ve'l-'usûr fî sîreti'l-Meliki'l-Mansûr* (nşr. Murad Kâmil-Muhammed Ali en-Neccâr), Kahire 1961.

⁶ Çubukçu, "Baybars", *DİA*, V, (1992), s. 220-221.

⁷ Rükneddin Baybars el-Mansûrî en-Nâsırî ed-Devâdâr el-Hitâî, *Zübdetü'l-fikre fî târihi'l-Hicre* (nşr. Donald S. Richards), Beyrut 1998.

⁸ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye fî'd-Devleti't-Türkiyye* (nşr. Abdülhamid S. Hamdân), Kahire 1987. Bu eser Hüseyin Polat tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bk. *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fî'd-Devleti't-Turkiyye* (çev. Hüseyin Polat), TTK Yayınları, Ankara 2016.

⁹ Mustada Sabri Küçükaşçı, "Yûnîni, Kutbüddin", *DİA*, XXXXIII (2013), s. 596.

¹⁰ Kutbüddin Ebü'l-Feth Musa b. Muhammed el-Yûnîni, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, I-IV, Haydarâbâd 1954-1961.

Seyfeddin Kalavun'un biyografisini ele alan, Şâfi b. Ali el-Askalânî'ye ait (ö. 730/1330) *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr min sîreti's-Sultân el-Meliki'l-Mansûr*¹¹ da Haçlılarla ilgili aktardığı ve bir kısmını bizzat kendisinin kaleme aldığını belirttiği kıymetli belgeleri hâvi olması sebebiyle istifade ettiğimiz bir kaynaktır.

Eyyûbî hanedanına mensup meliklerden olan tarihçi Ebü'l-Fidâ'nın (ö. 732/1331)¹² kıymetli eseri *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*¹³, umumî bir tarih olup Haçlılarla mücadeleler konusunda bizzat müşâhede ettiği olayları nakletmesi, bize konu ile ilgili bazı ayrıntıları tespit etmemizde fayda sağlamıştır. Çok küçük yaşta iştirâk ettiği Merkab¹⁴ kalesinin fethi ve el-Melikü'l-Eşref Halîl döneminde gerçekleşen Akkâ'nın fethi ile ilgili mâlumat buna örnektir. Ebü'l-Fidâ'nın katıldığı ya da gördüğü bu vb. olayları aktarması eserini Memlûk tarihi açısından değerli kılmıştır.¹⁵

*Nihâyetü'l-ereb fî fûnüni'l-edeb*¹⁶ adlı hacimli ansiklopedik eseriyle tanınan Nüveyrî (ö.733/1333)¹⁷ de çalışmamızın her alanında müracaat ettiğimiz önemli bir devlet adamı ve tarihçidir. İbnü'd-Devâdârî'nin (ö. 736/1336'dan sonra) *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*¹⁸ isimli eserinde sunduğu mâlumat ise bahsi geçen kaynaklardaki bilgiler ile bazı noktalarda ayrılmakta, bu vesileyle bize karşılaştırma yapma imkânı sunmaktadır.

Memlûkler döneminin Hristiyan tarihçilerinden Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil'in (ö. 759/1358)¹⁹, 658-741/1260-1341 yıllarını kapsayan eseri, *en-Nehcü's-sedîd ve'd-dürrü'l-*

¹¹ Nâsirüddin Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr min sîreti's-Sultân el-Meliki'l-Mansûr* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), Beyrut 1998.

¹² Ebü'l-Fidâ'nın bu eseri hakkında bk. Abdülkerim Özeydın, "Ebü'l-Fidâ", *DİA*, X (1994), s. 320-321.

¹³ İmâdüddin İsmail b. Ali Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer* (nşr. Muhammed Azb v.dğr.), I-IV, Kahire 1998-1999.

¹⁴ Günümüzde Suriye'nin Tartus iline bağlı, Banyas'ın 6 km. kadar kuzeyinde, Akdeniz'e 2km uzaklıkta bir kaledir. Bk. Şehâbeddîn Ebü Abdullah Yâkut b. Abdullah el-Rûmî el-Bağdâdî el-Hamevî, *Mu'cemu'l Büldân*, I-VII, Beyrut 2010, V, 108-109.

¹⁵ Bu eser hakkında bk. Abdülkerim Özeydın, "el-Muhtasar", *DİA*, XXXI (2006), s. 70-71.

¹⁶ Ahmed b. Abdülvehhab en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fûnüni'l-edeb*, I-XVIII, Kahire, ts., XIX-XXVII (nşr. M. Ebü'l-Fazl-Ali M. el-Bicâvî-Hüseyn Nassâr v.dğr.), Kahire 1975-1985, XXIX (nşr. M. Ziyaeddin er-Reyis-M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1992, XXX (nşr. Muhammed A. Şâire-M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1990, XXXI (nşr. el-Bâz el-Arîni-Abdülaziz el-Ehvânî), Kahire 1992, XXXII (nşr. Fehim M. Şeltût-Abdülaziz el-Ehvânî-Saîd A. Âşûr), Kahire 1998, XXXIII (nşr. Mustafa Hicâzî-M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1997.

¹⁷ Mustafa Öz, "Nüveyrî, Ahmed b. Abdüşvehhâb", *DİA*, XXXIII (2007), s. 304-306.

¹⁸ Seyfeddin Ebü Bekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, VIII (nşr. Ulrich Haarmann), Kahire 1971, IX (nşr. Hans R. Roemer), Kahire 1960.

¹⁹ Casim Avcı, "Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil", *DİA*, XXX (2005), s. 364-365.

*ferîd fî mâ ba'de Târîhi İbni'l-'Amîd*²⁰ ise Mısır ve Suriye'deki siyasî olaylara ağırlık vermesi ve müellifin yaşadığı dönemle ilgili kendi gözlemlerini aktarması sebebiyle başvurduğumuz bir kaynak olmuştur.

Haçlı Seferleri ve Memlûk tarihi hakkında ana kaynak olma özelliği taşıyan İbnü'l-Furât'ın (ö. 807/1405)²¹ *Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk-Târîhu İbni'l-Furât*²² adlı eserinin çalışmamız açısından ehemmiyeti müellifin, yaşadığı döneme kadar kayıt altına alınmış çok sayıda belgeye eserinde yer vermiş olmasıdır. Bu sayede kendisinden önce yazılan fakat günümüze ulaşmayan eserlerde yer alan resmî evraklara, bazı anlaşmaların maddelerine ve bu anlaşmalara ait yemin metinlerine ulaşmamız mümkün olmuştur.

Bu eserlerin yanı sıra, Memlûk döneminin en önemli tarihçilerinden Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*²³ adlı hacimli tarihi, çalışmamızın ana kaynaklarından biri olmuştur. Memlûk Devleti'nde önemli mevkilerde yer alan Makrîzî, eserini belirli bir metot çerçevesinde, aktardığı bilgiler arasında bağlantı kurarak kaleme almış, olayları tarafız bir şekilde nakletmiştir.²⁴

Son olarak İbn Tağriberdî'nin (ö. 874/1470) *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*²⁵ isimli eserine değinmek istiyoruz. Makrîzî'nin öğrencisi olan İbn Tağriberdî, hacimli eserinde siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel alanlardaki tüm olaylara temas etmiş, bazen kıymetli ayrıntılara işaret ederek bizim ele aldığımız dönem için açıklayıcı bilgiler sunmuştur.

²⁰ Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd ve'd-dürrü'l-ferîd fî mâ ba'de Târîhi İbni'l-'Amîd* (nşr. ve Fran. çev. E. Blochet), *Patrologie Orientale*, XII, (I) (1919), s. 345-350, XIV, (II) (1920), s. 375-672, XX, (III) (1929), s. 1-270; *a.g.e.* (nşr. ve Alm. çev. Samira Kortantamer), Freiburg 1973.

²¹ Sadi S.Kucur, "İbnü'l-Furât, Nâsirüddin", *DİA*, XXI (2000), s. 45-46

²² Nasirüddin Muhammed b. Abdürrahim b. Ali İbnü'l-Furât, *Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk-Târîhu İbni'l-Furât*, VII (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut 1942, VIII (nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin), Beyrut 1939, IX/1 (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut 1936, IX/2 (nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin), Beyrut 1938.

²³ Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (nşr. M. Mustafa Ziyâde-Saîd A. Âşûr), I-XII, Kahire 1956-1973.

²⁴ Eymen Fuâd Seyyid, "Makrîzî", *DİA*, XXVII (2003), s. 449.

²⁵ Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, I-XII, Kahire 1956, XIII (nşr. Fehim M. Şeltût), Kahire 1970, XIV (nşr. Cemal M. Muhriz-Fehim M. Şeltût), Kahire 1971, XV (nşr. İbrahim Ali Tarhan), Kahire 1972, XVI (Cemaleddin eş-Şeyyâl-Fehim M. Şeltût), Kahire 1972.

B. Araştırmalar

Memlük Devleti ile ilgili çalışmalar az olmakla beraber sayıları gittikçe artmaktadır. Araştırmamızda bu çalışmaların bir kısmından istifade ettik. Konumuzla doğrudan alâkalı olan Ali Aktan'ın makalesi “Memlûk-Haçlı Mûnasebetleri”²⁶ çalışmamız için önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte söz konusu makale öncü çalışma olmanın getirdiği bazı eksiklikleri de barındırmaktadır. Bunların başında özellikle Sultan Baybars dönemi için ilk elden rivayetlere ulaştığımız İbn Şeddâd ve İbn Abdüzzâhir gibi tarihçilerin Kalavun dönemi için ise Şâfi b. Ali'nin ve eserlerinden istifade edilmemiş olması gelmektedir.

Konu ile ilgili bazı bilgilere ulaştığımız ve çalışmamıza katkı sağlayan diğer eserlerin başında Muhammed Cemâleddin Sürûr'un *Devletü Benî Kalavun fi Mısır*²⁷ adlı eseri gelmektedir. Kalavun dönemi Haçlı ilişkileri için bazı noktalarda rivayetlerin arasındaki bağlantıları kurmamız açısından bu eser faydalı olmuştur. Ayrıca Ahmed Muhtar el-'Abadî'nin *Kiyâmü devletü 'l-memâliki 'l-ülâ fi Mısır ve 'ş-Şâm*²⁸ adlı eseri ile Saîd Abdülfettah Âşûr'un kaleme aldığı *el-'Asrû 'l-memâlik*²⁹ Memlûkler dönemi için başvurduğumuz eserlerdendir. Haçlı Seferleri için yine Âşûr'un çalışması *el-Hareketü 's-salîbiyye*³⁰ Muhammed el-'Arûsî el-Muttavî'nin, *el-Hurubü 's-salîbiyye fi 'l-maşrik ve 'l-mağrib*³¹ ve Saîd Ahmed el-Bircâvî'nin *el-Hareketü 's-salîbiyye fi 'l-maşrik*³² isimleri eserlerinin yanı sıra Steven Runciman'ın önemli eseri *Haçlı Seferleri Tarihi*³³ ve Işın Demirkent'in *Haçlı Seferleri*³⁴ isimli eserleri ile çok sayıda çalışmasından mümkün mertebe istifade edilmeye çalışılmıştır.

III. ANA HATLARIYLA MEMLÛK DEVLETİ

Genellikle Orta Asya ve Kafkasya'dan köle olarak getirilen ve zamanla siyasi askerî güç kazanıp kendi devletlerini kuran Türk kökenli Memlûkler, tarihteki en büyük Müslüman-Türk devletlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu devletin siyasi, askeri

²⁶ Ali Aktan, “Memlûk-Haçlı Mûnasebetleri”, *Belleten*, LXIII/237 (1999), s. 411-452.

²⁷ Muhammed Cemâleddin Sürûr, *Devletü Benî Kalavun fi Mısır*, Kahire 1947.

²⁸ Ahmed Muhtar el-'Abadî, *Kiyâmü devletü 'l-memâliki 'l-ülâ fi Mısır ve 'ş-Şâm*, Beyrut 1986.

²⁹ Saîd Abdülfettah Âşûr, *el-'Asrû 'l-memâlik, fi Mısır ve 'ş-Şâm*, Kahire 1986.

³⁰ Saîd Abdülfettah Âşûr, *el-Hareketü 's-salîbiyye*, I-II, Kahire 2010.

³¹ Muhammed el-'Arûsî el-Muttavî, *el-Hurubü 's-salîbiyye fi 'l-maşrik ve 'l-mağrib*, Tunus 1980

³² Saîd Ahmed el-Bircâvî, *el-Hareketü 's-salîbiyye fi 'l-maşrik*, Beyrut 1984.

³³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* (ev. Fikret Işıltan), I-III, TTK Yay., Ankara 2008.

³⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 1999.

bir güç olarak İslâm dünyasında tanınması ve kabul görmesi onların gayrimüslim devletlerle mücadelesinin bir sonucudur. Bu mücadelelerin önemli bir ayağını Haçlılarla yapılan savaşlar teşkil eder. Bu savaşları ele almadan önce Memlûk Devleti'ni ana hatlarıyla tanımak yararlı olacaktır.

Devletin temelini oluşturan unsurları ve arka plandaki tarihî süreci anlayabilmek açısından ise memlûk sistemi ve Memlûk Devleti'nin yapısını da bilmek gereklidir. Sözlük anlamı “mâlik olunan şey” ya da “efendisinin temellükü altında bulunan köle” olan memlûk kelimesi İslâm tarihinde zamanla ıstılâhî bir anlam kazanarak “herhangi bir şekilde esir düşerek veya satın alınarak elde edilen beyaz köle”yi ifade etmiştir. Daha sonra bu kavram “halife, hükümdar veya emîrlerin köle olarak alıp özel bir eğitime tabi tuttukları, hususî, içtimaî ve hukukî bir statüye sahip olan ücretli askerler” için kullanılan özel bir kavram haline gelmiştir.³⁵ Memlûkler, kendilerine has bu statü sayesinde diğer kölelerden ayrılmışlar, askerî eğitimlerini tamamlayarak özgürlüklerini kazanabilmişlerdir. İslâm dünyasında III. (IX) yüzyılın ilk yarısından başlayarak XIII. (XIX) yüzyılın başlarına kadar bazı gelişmeler göstermekle birlikte temel amaçları değişmeksizin varlığını devam ettiren memlûk sisteminin temel işleyişi, devlet adına satın alınan beyaz kölelerin çeşitli kışla ve mekteplerde askerî eğitim alarak kendilerini satın alan sultan veya emîrlerin amaçları doğrultusunda ordularda birlikler halinde istihdam edilmeleri şeklinde açıklanmaktadır.³⁶ Bu şekilde askerî amaca yönelik memlûk satın alıp bunları ordularda istihdam etme usulü ilk olarak Abbasîler'de (132-653/750-1258) uygulanmıştır.³⁷ Abbâsî halifelerinin bu uygulamaları sayesinde sayıları giderek artan ve zamanla ordu komutanlığı gibi konumlara yükselen Türk memlûkler, valilik gibi önemli mevkileri de elde ederek zamanla bağımsız devletler kurmaya başlamışlardır. Tolunoğulları (254-292/868-905) ve İhşidîler (323-358/935-969) bu şekilde kurulan devletlere örnektir. Memlûk sistemi hem askerî hem siyâsî açıdan güçlenerek gerek bu

³⁵ Kâzım Yaşar Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi (DGBİT)*, İstanbul 1992, VI, 433-434; a.mlf., “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, V, ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 99; İsmail Yiğit, *Memlûkler (648-923/1250-1517)*, Kayhan Yay., İstanbul 2008, s. 9; Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler (1250-1517)*, İsam Yay. İstanbul 2015, s. 19-20.

³⁶ Süleyman Kızıltoprak, “Memlûk Sistemi”, *Türkler*, V, 321; Yiğit, *Memlûkler*, s. 9; Ayaz, *Memlûkler*, s. 20.

³⁷ M. C. Şehabeddin Tekindağ, “Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *İÜFTD*, XXV, 1971, s. 2; Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *Türkler*, V, 99; Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Kızıltoprak, *Memlûk Sistemi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi SBE, 1997, s. 6-17.

devletler gerek Fâtımîler ve onlardan sonra Mısır'a hâkim olan Eyyûbîler'in ordularında uygulanmaya devam etmiştir.³⁸ Memlûklerin en iyi askerî özelliklere sahip olan kişilerden seçilmiş olup iyi bir eğitimden geçmeleri, güvenilirlikleri ve sağladıkları yararlılıklar İslâm ordularında tercih edilmelerinin temelini oluşturmuştur.³⁹

Salâhaddîn Eyyûbî (567-589/1171-1193) ve haleflerinin çok sayıda memlûk satın alarak bunları ordularında istihdam etmeleri, ilk olarak Eyyûbî ordusundaki Türk kökenli emîr ve askerlerin sayısındaki artışa, ardından bu memlûklerin zamanla nüfuz elde ederek devletin kaderinde faal olmaya başlamalarına sebep olmuştur.⁴⁰ Bu memlûk emîrleri ve birliklerinin en önemlisi Memlûk Devleti'ni kuracak olan el-Memâlîkü'l-Bahriyye'dir (Bahrî Memlûkler).⁴¹ Eyyûbî hükümdarlarından el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb (637-647/1240-1249) döneminde sayıları giderek artan, Kıpçak ve Hârizimliler'in oluşturduğu bu Türk memlûkler Nil kıyısındaki Ravza adasında bulunan kaleye yerleştirilmiş, Araplar'ın deniz (bahr) olarak adlandırdıkları Nil nehrine nispetle Bahrî Memlûkleri olarak isimlendirilmişlerdir.⁴²

Bahrî Memlûkleri'nin teşekkül ettiği sırada İslâm coğrafyası bir taraftan Moğol saldırılarına maruz kalırken diğer taraftan Haçlı seferleriyle uğraşıyordu. Son derece kritik bu dönemde ileride ayrıntılarıyla temas edileceği üzere Bahrî Memlûkler, bu iki tehdidin ortadan kaldırılmasında en büyük rolü oynamışlardır. Moğollar'a karşı ilk galibiyeti kazanan ardından VII. Haçlı Seferi sırasında meydana gelen Mansûre ve Faraskur savaşlarında Haçlılar'ı hezimete uğratan Memlûkler, bu başarıyla İslâm dünyasında büyük bir şöhret elde etmişlerdir.⁴³

³⁸ Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, 435-436; a. mlf., "Mısır Memlûkleri", *Türkler*, V, 100; Yiğit, *Memlûkler*, s. 13-14; Ayaz, *Memlûkler*, s. 20-23.

³⁹ Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", s. 321; Memlûklerin eğitimi hakkına bilgi için bk. Muhammet Fatih Zengin, *Ortaçağ İslam Devletlerinde Türk Memlûkleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2007, s. 21-39.

⁴⁰ Kızıltoprak, "Memlûk Sistemi", s. 325; Ayaz, *Memlûkler*, s. 26.

⁴¹ Bahrî Memlûkler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. David Ayalon "Memlûklü Ordusunda Bahriye Alayı" (çev. Ali Aktan), *Türk Kültürü*, XXVIII/326, 1990, s. 350-354; Koprman, "Bahriyye", *DİA*, IV (1991), s. 512.

⁴² Koprman, "Mısır Memlûkleri", *Türkler*, V, 100; Yiğit, *Memlûkler*, s. 16; Ayaz, *Memlûkler*, s. 26; Bahrî Memlûkler'in isimlendirilmesiyle ilgili tartışmalar için bk. Cengiz Tomar, *Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1996, s. 27-29.

⁴³ Koprman, "Mısır Memlûkleri", *Türkler*, V, 100-101; a.mlf., "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, 437-438; Ayaz, *Memlûkler*, s. 27

Kazandıkları başarılar, Eyyübî hanedanındaki çalkantılar ve diğer bazı olaylar neticesinde söz konusu Türk Memlûkler, Eyyübî hanedanına son vererek Mısır'da kendi devletlerini kurmuşlardır. “Türk Devleti/Türklerin Devleti (ed-Devletü't-Türkiyye/Devletü'l-Etrâk/Devletü't-Türk)” olarak isimlendirilen Memlûk Devleti, Türk/Bahrî Memlûkler (648-784/1250-1382) veya Çerkez/Burcî Memlûkler Çerkez Memlûkler (784-923/1382-1517)⁴⁴ şeklinde iki döneme ayrılmaktadır. Fakat devleti kuranlar, büyük kısmı Türkler'den müteşekkil olan Bahrî Memlûkler'dir. Onlar devletin ilk yıllarında, Moğollar'a karşı tarihin akışını değiştiren savaşlardan sayılan Aynicâlût Savaşı'nı (658/1260)⁴⁵ kazanarak nüfuzlarını artırmışlar, bu savaş neticesinde İslâm dünyasının doğusu hatta Avrupa'yı Moğol istilâsı tehdidinden kurtararak başta Mısır'la sınırlı olan hâkimiyet alanlarına Suriye ve Filistin bölgelerini de dâhil etmişlerdir.⁴⁶ Kazanılan bu zaferle Memlûkler İslâm dünyasının en büyük devleti haline gelerek ve bu özelliklerini Osmanlı Devleti'nin yükselme devrine kadar korumayı başarmışlardır.

Memlûk Devleti'nin Bahrî Memlûkler dönemindeki en önemli sultan olan el-Melikü'z-Zâhir Baybars on yedi yıllık saltanatı boyunca İran Moğolları (İlhanlılar) ve Haçlılarla mücadele etti. Antakya Haçlı Prinkepsliğini ortadan kaldırarak I. Haçlı Seferi'nden (1096-1099) sonra bölgede kurulmuş Haçlı devletlerinin hâkimiyet alanlarını daralttı. el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun da, Baybars'ın Haçlı politikasını takip ederek Trablus Haçlı Kontluğu'na son verdi. Seyfeddin Kalavun'un oğlu el-Melikü'l-Eşref Halîl döneminde ise Akkâ alınarak Haçlılar için büyük önem arz eden Kudüs Krallığı'na son verildi. el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun döneminde Haçlı devletlerinin izi Suriye bölgesinden tamamen silindi.

Muhammed b. Kalavun'un ardından iktidara gelen oğulları ve torunlarının yaşlarının küçüklüğü ya da saltanata ehil olmayışları sebebiyle devlet yönetiminde sıkıntılar tezahür etmeye başladı. Bu sırada emîrler devreye girerek yönetimde sultanlardan daha tesirli olmaya başladılar. Devletin istikrarsız olduğu bu dönemde,

⁴⁴ Tekindağ, “Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, s. 7 ve dn.21; Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri: Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, TTK Yay. Ankara 2016, s. 18, 20.

⁴⁵ Bu savaşla ilgili bilgi için bk. Abdülkerim Özeydin, “Aynicâlût Savaşı”, *DİA*, IV (1991), s. 275-276; Süleyman Özbek, “Yakın Doğu Türk İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, V, 127-133; Fayed Hammâd Âşûr, *el-Alâkâtü's-siyâsiyye beyne'l-Memâlik ve'l-Muğûl fi'd-Devleti'l-Memlûkiyyeti'l-ûlâ*, Kahire 1976, s. 51-59; Nuray Ergun, *Ayni Câlût Savaşı ve Neticeleri (658/1260)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 35-52.

⁴⁶ Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri*, s. 20-21.

Seyfeddin Kalavun'un satın alarak yetiştirmiş olduğu Kafkasya kökenli Çerkez memlûkler bu durumdan istifade ederek liderleri el-Melikü'z-Zâhir Berkuk'u (birinci saltanatı: 784-791/1382-1389) sultan ilan ederek devleti ele geçirdiler.⁴⁷ Böylece Memlûk Devleti'nde Türk Memlûkler dönemi sona ermiş, genellikle Çerkez memlûklerin hüküm sürdüğü yeni bir dönem başlamıştır.⁴⁸ Bu dönemde iktidara gelen sultanlardan bazıları iç ve dış siyasetteki başarılarıyla daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu sultanlardan el-Melikü'l-Eşref Barsbay (825-841/1422-1438), Akdeniz'deki Haçlı korsanları meselesini Kıbrıs'ı fethederek çözüme kavuşturmuştur.⁴⁹ el-Melikü'l-Eşref Kayıtbay (872-901/1468-1496) ise daha çok dış siyasetteki sıkıntılarla ilgilenmiş, Osmanlı Devleti ile fiilî mücadelelere girmiştir. Kayıtbay'dan sonra iktidara gelen el-Melikü'l-Eşref Kansu el-Gavrî (906-922/1501-1516) döneminde ümerâ arasında başgösteren iç çekişmeler, siyasî istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntılar Memlûk Devleti'nin gerilemesine sebep oldu. Bunların dışında Osmanlı Devleti ile de ilişkilerin bozulması, ardından peş peşe yapılan Mercidâbık (922/1516)⁵⁰ ve Ridâniye (922/1517)⁵¹ savaşları sonucunda Memlûk Devleti yıkıldı.⁵²

IV. MEMLÜKLER DÖNEMİNE KADAR SURİYE BÖLGESİNDEKİ HAÇLI DEVLETLERİ

“Salıbiyyûn”, “Ehl-i Salıb” ve Müslüman tarihçilerin “Franklar” kelimesiyle ifade ettiği Haçlılar, XI. yüzyılın sonlarında Doğu üzerine başlattıkları seferlerle Suriye bölgesi ve İslâm tarihinde yer etmişlerdir.⁵³ Haçlı Seferleri, kavram olarak Roma Kilisesi tarafından yapılan çağrılar sonucu 1096-1271 yılları arasında Avrupa'dan Yakın Doğu coğrafyasına yapılan sekiz askerî seferi tanımlamak için kullanılmıştır.⁵⁴

Haçlı Seferlerinin ortaya çıkışının altında yatan sebepler, uzun süre tartışılmıştır. Bu konuda Batı dünyasının öne sürdüğü dinî unsurlardan ziyade siyasî, sosyal ve

⁴⁷ Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri*, s. 21-22.

⁴⁸ Çerkez memlûklerin iktidara gelme süreçleri hakkında geniş bilgi için bk. Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 32-39, 44-52; a. mlf., “Berkuk” *DİA*, V (1992), s. 511.

⁴⁹ Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, 517-518; Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri*, s. 22.

⁵⁰ Bk. Feridun Emecen, “Mercidâbık Muharebesi”, *DİA*, XXIX (2004), s. 174-176.

⁵¹ Bk. Emecen, “Ridâniye Savaşı”, *DİA*, XXXV (2008), s. 87-88.

⁵² Ayaz, *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri*, s. 22-23; Memlûk Devleti'nin yıkılışı hakkında bk. Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, 528-540; a. mlf., “Mısır Memlûkleri”, *Türkler*, V, 118-123; Yiğit, *Memlûkler*, 134-137

⁵³ Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, XIV (1996), s. 525.

⁵⁴ Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s. 21.

ekonomik sebepler, Haçlı Seferlerinin başlamasında daha fazla etkili olmuştur. Zira o dönemde Avrupa dünyası açlık ve sefalet içerisindeydi.⁵⁵ Toplum üzerinde büyük bir etkiye sahip olan kilise, temelde bu durumdan kurtulmak ve Doğu'nun zenginliğinden istifade etmek için Hristiyanlar nezdinde kutsal sayılan Kudüs'ü ele geçirme sloganıyla Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Bu hareketin altında yatan bir diğer sebep ise Anadolu'da hüküm sürmeye başlayan Türkleri bu coğrafyadan atma arzusu idi.⁵⁶ Bu bağlamda Roma-Bizans ittifakının Müslüman dünyasına karşı başlattığı mücadele dinler çatışması olmaktan çok aslında bir güç mücadelesinin ifadesidir.⁵⁷

Papa ve kilise tarafından yapılan çağrılar sonucu 1096 yılında İstanbul'a ulaşan ve çoğunluğunu savaşıyor nitelikte olmayan yoksul halkın oluşturduğu topluluklar Anadolu Selçuklu Devleti'nin topraklarına girmeye başlayınca Selçuk kuvvetleri tarafından hezimete uğratıldılar.⁵⁸ Ancak onlardan sonra İstanbul'a ulaşan, prens ve asillerden müteşekkil asıl ordu, Bizans imparatoruna, eskiden imparatorluğa ait toprakları Türklerden alıp Bizans'a teslim edeceklerine ve kuracakları devletlerin, imparatoru yüksek otorite olarak tanıyacağına dair vassallık yemini ettikten sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin başşehri İznik'i kuşatarak Selçuklular'ı yenilgiye uğrattılar.⁵⁹ Ardından Kilikya (Çukurova) bölgesine inerek Tarsus, Adana ve Misis'i işgal edip bu şehirleri Türkler'in elinden aldılar. Nihayet 1097 yılı Ekim ayında Antakya'ya ulaşan Haçlılar, sağlam surlarla çevrilmiş olan şehri aylarca süren kuşatmaya rağmen ele geçiremediler. Diğer taraftan, Türkler'e karşı yardım isteyen Urfa'daki Ermenilerin hâkimini bertaraf ederek burada ilk Haçlı Devleti olan Urfa Kontluğu'nu kurdular (10 Mart 1098).⁶⁰

Antakya kuşatmasının devam ettiği sırada Büyük Selçuklu Sultanı tarafından Müslümanlar'a gönderilen yardım ordusunun haberi bile, Haçlılar'ı endişelendirmeye ve bazılarının kuşatmayı terkederek ülkelerine dönmelerine yetti. Ancak Bohemond, Ermeni asıllı Fîruz isimli mühtedi bir kumandanla şehrin teslimi hususunda anlaşarak onun

---

⁵⁵ Demirkent, "Haçlılar", s. 525, 527; Haçlı Seferleri'nden önce Avrupa'nın sosyo-ekonomik durumu hakkında bk. Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 24-30.

⁵⁶ Haçlı Seferleri'nin başladığı sırada Türklerin durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları* (çev. Tanju Akad), İstanbul 2007, s. 13-18

⁵⁷ İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İnsan Yay., İstanbul 2016, s. 89.

⁵⁸ Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 19; Demirkent, "Haçlılar", s. 528

⁵⁹ Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 21; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Haçlı Seferleri Tarihi: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Kitapları Yay., İstanbul 2007 s. 26, 27 vd.

⁶⁰ Birsal Küçükspahioğlu, "Haçlı Devletleri", *Türkler*, VI, s. 687; Demirkent, "Haçlılar", s. 529.

yardımı sayesinde birlikleriyle şehre girmeyi başardı. Müslüman birliklerin bir kısmı savunmaya devam ettiyseler de geri çekilmek zorunda kalınca iç kale teslim oldu. Böylece bir ihanet sonucu Antakya, Haçlılar'ın eline geçti (3 Haziran 1098).⁶¹ Memlük Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın 1268 yılında Antakya'yı fethetmesine kadar şehir, bundan sonra Haçlılar'ın hâkimiyeti altında kaldı.

Antakya'nın ele geçirilmesi, Kudüs'ü zaptetmek isteyen Haçlılar için önemli bir gelişme oldu. Buradan ayrılarak Kudüs'e hareket eden ordular Trablus'a bağlı 'Arkâ⁶² şehrini kuşattılar ancak bir sonuç elde edemediler. Yine Trablus'a bağlı önemli bir liman şehri olan Tartus'u ele geçirerek stratejik olarak önemli bir başarı sağladılar.⁶³ Buradan ayrılarak bir yıl sonra Kudüs'e gelen Haçlı orduları şehri muhasara altına aldı. Kudüs o sırada Fâtımîler'in hâkimiyeti altındaydı. Haçlılar Kudüs'ü kuşattıktan sonra Yafa'ya gelen yardım gemilerinden aldıkları destekle taarruzu başlatıp beş hafta süren kuşatmadan sonra şehri ele geçirdiler (15 Temmuz 1099). Mescid-i Aksâ'ya sığınan Müslümanları ve Musevîleri kılıçtan geçiren Haçlılar burada benzeri olmayan bir vahşet sergilemişlerdir.⁶⁴ Kudüs'te kurulan Haçlı Krallığı uzun süre varlığını devam ettirdi. İleride temas edeceğimiz, Memlük sultanlarından el-Melikü'l-Eşref Halîl'in 1291 yılında Akkâ'yı fethetmesinden sonra bu krallık yıkılmış oldu.

Bu noktada, Kudüs Haçlı Krallığı'nın kurulmasından sonra Haçlı Seferleri'nde Müslümanlar'a karşı faal rol oynayan iki şövalye tarikatine değinmek gerekir. Bu tarikatlerden İslâm tarihçilerinin "Dâviyye" olarak isimlendirdikleri Templier (Templar) tarikati Kudüs'ün ele geçirilmesinden kısa süre sonra (1128), Avrupa'dan Kudüs'e gelen Hristiyan ziyaretçilerin can ve mal güvenliğini koruma amacıyla kurulmuş ancak zamanla Haçlı Seferleri için lojistik destek sağlayan bir şövalye tarikatine dönüşmüştür. "İsbîtarîyye" şeklinde isimlendirilen Hospitalier tarikatinin kuruluşu ise Templier'dan daha eski olmakla beraber hemen hemen aynı amaçla ortaya çıkmıştır. Müslümanlar'dan alınan izinle Kudüs'e gelen yoksul ve yaşlı hacı adaylarına yardım etmek amacıyla

⁶¹ el-Muttavî, *el-Hurubü's-salîbiyye fi'l-maşrik ve'l-mağrib*, s. 51-52; Runciman, *Haçlı Seferleri*, I, 177-180; Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri", s. 691; Gürhan Bahadır, *Antakya Haçlı Prenslîği (1098-1126)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yay., Antakya 2013, s. 37-38; Demirkent, "Haçlılar", s. 529.

⁶² Trablus'a güneyden 12 mil, Ba'lebek'e 66 mil mesafede, Akdeniz'e oldukça yakın küçük bir şehirdir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 110; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. Mac Guckin De Slane), Paris 1840, s. 254-255.

⁶³ Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 22-23; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 93-94.

⁶⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri*, I, 213-222; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 96-97; Demirkent, "Kudüs", s. 329-330.

İtalyan tâcirler tarafından kurulmuş, Kudüs'te Haçlı Krallığı kurulmasından sonra burada batı tarihinin ilk müstakil hastanesi inşa edilmiştir.⁶⁵ Bu iki tarikat devletten bağımsız olarak kısa zamanda gelişerek Hristiyan âleminin en güçlü en zengin ve en organize teşkilâtı haline gelmiştir. Bu tarikate mensup şövalyeler de zamanla krallık ordusunun ve Haçlılar'ın çekirdek gücünü oluşturan en güçlü savaşçıları haline gelerek, Müslümanlar'a karşı yapılan bütün savaşlara katılmışlardır.⁶⁶ Daha sonra Hısnü'l-ekrâd⁶⁷, 'Arkâ, Merkab, Sahyun⁶⁸ gibi önemli kalelerin yönetimini üstlenen Hospitalier şövalyeleri ile Antartus, Bağras⁶⁹, Safed, Cebele⁷⁰, Sâfitâ (Chastel Blanc)⁷¹ kalelerini kontrol altına alan Templier şövalyeleri askerî alanda baskın bir rol oynamaya başladılar.⁷²

Tekrar Haçlı seferlerine dönecek olursak, bu seferlerin sonucunda Suriye bölgesinde kurulan Trablus Kontluğuna da işaret etmek gerekir. Kudüs'ün zaptından yaklaşık iki yıl sonra 1101 yılında Doğu üzerine Alman ve Fransızlardan oluşan üç büyük ordunun katıldığı bir Haçlı Seferi daha düzenlendi.⁷³ Ancak bu ordular Merzifon yakınlarında Selçuklu ve Danişmendli askerî birlikler tarafından hezimete uğradı.⁷⁴ Bu hezimetin ardından Haçlı ordularının başında bulunan Fransız kont Raymond St. Gilles (ö. 1105), Kudüs'e yönelik seferde de işaret ettiğimiz gibi, ordusuyla birlikte İstanbul'a döndükten kısa süre sonra kendisine katılan birliklerle Tartus'a hareket ederek mukavemet

⁶⁵ Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, LXVI/245, s. 87-88; Ramazan Şeşen, "Dâviyye ve İsbîtâriyye", *DİA*, IX (1994), s. 19.

⁶⁶ Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", s. 92; Kalın, Ben, Öteki ve Ötesi, s. 118-119; Şeşen, "Dâviyye ve İsbîtâriyye", s. 19.

⁶⁷ Günümüzde Suriye'nin Humus iline bağlı Talkalah ilçesinde bulunur. Ayrıca bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 263-264; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 258-259.

⁶⁸ Günümüzde Salâhaddin Eyyûbi kalesi olarak bilinen Sahyun kalesi, Suriye'nin Lazkiye şehrinde denizden 410 m. yükseklikte bulunan oldukça muhkem bir kaledir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 436-437; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 256-257.

⁶⁹ Günümüzde Antakya'nın Belen ilçesine bağlı Ötençay mahallesinde bulunur. Bk. Besim Darkot, "Belen", *İA*, II, 473-475; Yusuf Halaçoğlu, "Belen", *DİA*, V (1992), s. 403-404; Zeynep Güngörmez, *Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki Faaliyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş 2010, s. 45; Ayrıca bk. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 258-259.

⁷⁰ Suriye'de Lazkiye'nin güneydoğusunda küçük bir liman şehridir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 105; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 254-255.

⁷¹ Günümüzde Suriye'nin Tartus ilinin yaklaşık 30 km. güneydoğusunda bulunur. <https://ar.wikipedia.org/wiki/صافيتا>

⁷² Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", s. 92-93; Şeşen, "Dâviyye ve İsbîtâriyye", s. 19.

⁷³ 1101 yılı Haçlı seferleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", (Haçlı Seferleri Tarihi), s. 125-177.

⁷⁴ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 98; Ayrıca bk. a.mlf., "1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği", (Haçlı Seferleri Tarihi), s. 179-190; Birsnel Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2007, s. 55-57

göstermeyen şehri kolaylıkla ele geçirdi.⁷⁵ Ardından Trablus'a yönelerek şehri muhasara altına aldı. Şiddetli çarpışmalardan sonra at ve para karşılığı bir süreliğine Müslümanlarla anlaşma yoluna giderek kuşatmayı kaldırmadan buradan ayrıldı. Hısnü'l-ekrâd ile Humus'a bağlı bölgeleri işgal etti. Cübeyl'i (Byblos)⁷⁶ ele geçirdikten sonra ise Trablus kuşatmasına devam etti. Karadan şehri kontrol altına almayı başaran Raymond, deniz gücü olmaması sebebiyle istediği sonucu elde edemedi.⁷⁷ Onun ölümünden sonra kuşatmayı devam ettiren Raymond'un kuzeni ve Trablus'a gelerek hak iddiasında bulunan Raymond'un oğlu Bertrand arasında tartışmalar yaşanması üzerine Doğu'nun bütün Hristiyanları Trablus surları önünde toplandı. Ele geçirilen topraklardan bir kısmı iki isim arasında paylaştırıldı ve zaptedildiği takdirde Trablus'un Bertnard'a verilmesi kararlaştırıldı. Bunun ardından Haçlı ordusu Trablus kuşatmasını şiddetlendirdi.⁷⁸ Trablus'taki Fâtımî valisinin Mısır'dan istediği yardımın hava şartları nedeniyle limana ulaşamaması Müslümanlar'ı zor durumda bıraktı. Çaresiz kalan Trablus garnizonu bazı şartlar ileri sürerek şehri teslim etmeyi teklif etti. Haçlılar bu teklifi kabul etmiş görünseler de Trablus'a girer girmez her şeyi yağmaladılar ve Kudüs'ün zaptında olduğu gibi bir vahşet sergilediler (1099).⁷⁹ Trablus'un ele geçirilmesinden sonra Bertnard Kudüs Krallığı'na bağlılık yemini etti.⁸⁰ Böylece kontluk Kudüs Krallığı'na tâbi olarak Sultan Kalavun'un fethetmesine kadar varlığını devam ettirdi.

---

⁷⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 97; Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, s. 58

⁷⁶ Beyrut'ın kuzeydoğusunda, buraya yaklaşık 40 km. mesafede bulunan bir beldedir. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, s. 109.

⁷⁷ Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, s. 58

⁷⁸ Küçükspahioğlu, "Haçlı Devletleri", s. 695.

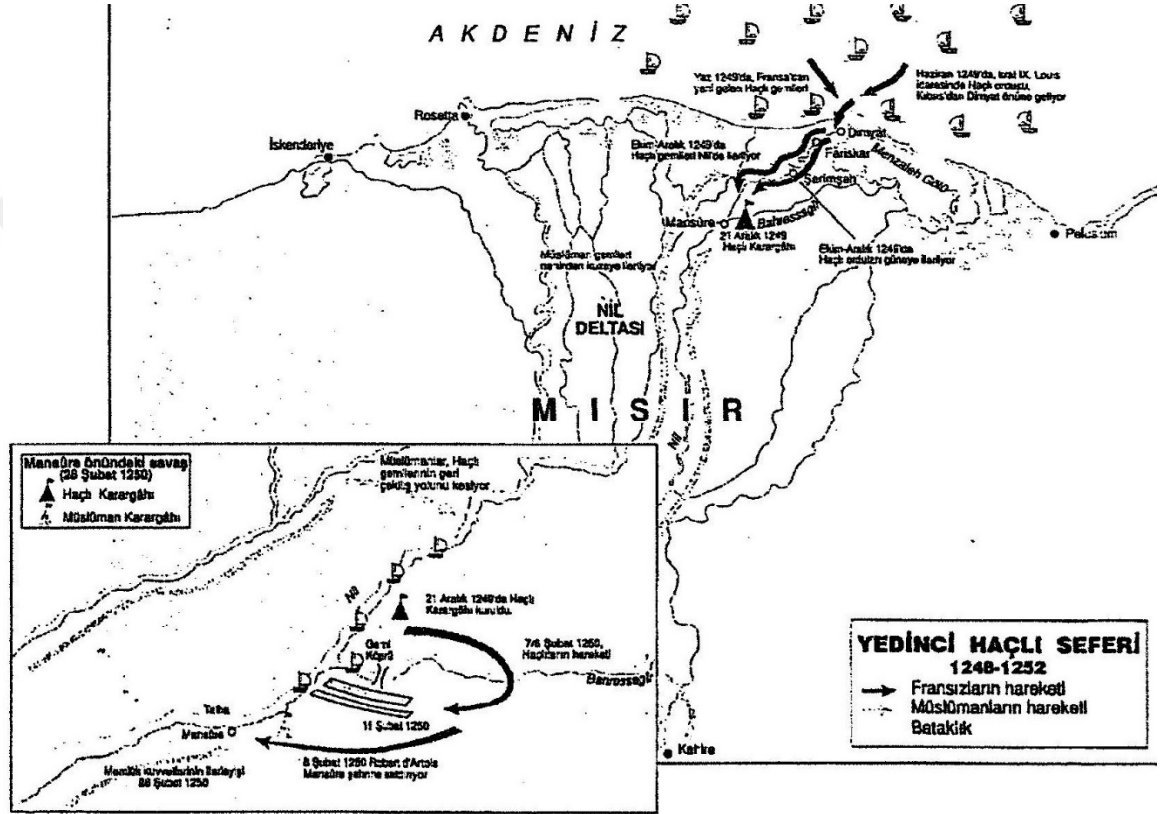
⁷⁹ Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, s. 77-78.

⁸⁰ Demirkent, "Haçlılar", s. 531; Tomar, "Trablusşam", *DİA*, XXXXI (2012), s. 293.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEMLÜKLER'İN KURULUŞ DÖNEMİ VE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

I. VII. HAÇLI SEFERİ VE el-MELİKÜ'Z-ZÂHİR BAYBARS DÖNEMİNE KADAR MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

625/1228 yılında yapılan VI. Haçlı seferinden sonra Alman İmparatoru II. Friedrich'in 22 Rebiülevvel 626/18 Şubat 1229'da diplomasi yoluyla gerçekleştirdiği müzakereler sonucunda on yıl süreyle Hristiyanlar'ın eline geçen Kudüs, on beş yılın ardından yeniden Mısır Eyyübîleri'nin hâkimiyeti altına girmişti (Cemaziyelevvel 642/Ekim 1244).⁸¹ Dinine bağlı bir Hristiyan olan ve Müslümanları yok etmek isteyen Fransa Kralı IX. Louis'nin yeni bir Haçlı Seferi'ni gerçekleştirme isteği 1245 yılında toplanan Lyon Konsili'nde papalık tarafından kabul edilince ülkesindeki işleri yoluna koyup Cemaziyelevvel 646/Ağustos 1248'de donanmasıyla denize açıldı. Amacı,

⁸¹ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 201; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, LXIII/237 s. 412; Demirkent, "Kudüs", *DİA*, XXVI (2002), s. 332.

Kudüs'ü yeniden ele geçiren, Hristiyanları Gazze'de mağlup ederek kutsal yerleri kontrol altına alan Mısır Eyyûbileri'ne ders vermek ve bu bölgeleri geri almaktı. İlk olarak Kıbrıs'ın Limasol limanına, ardından Dimyat'a⁸² giden Haçlı donanması 21 Safer 647/5 Haziran 1249'da, Mısır ordusunun karşı koymasına rağmen karaya çıkmayı başardı. Bu sırada hasta olan Eyyûbî sultanı Necmeddin Eyyûb ordu komutanlığına Fahreddin'i getirmişti.⁸³ Fakat komutan Haçlılar'ın karaya çıkmasına engel olamadığı gibi halkın kaçtığını görünce Dimyat'ı boşaltmaya karar vererek geri çekildi. Dimyat'taki Hristiyan halktan şehrin boşaldığını öğrenen Haçlılar kolaylıkla şehre girerek Dimyat'ı ele geçirdiler.⁸⁴ Bundan kısa süre sonra, zaten hasta olan ve bu duruma oldukça üzülen Sultan el-Melikü's-Sâlih Eyyûb, Mansûre⁸⁵ kalesinde vefat etti (15 Şaban 647/23 Kasım 1249)⁸⁶. Sultanın ölümüyle birlikte, veliaht bıraktığı oğlu Turan Şah'ın Mısır'a geleceği güne kadar bu saltanat değişikliğinden yararlanmak isteyen Louis ordusuyla, Dimyat'ın 70 km. güneydoğusunda bulunan Mansûre'ye doğru hareket etti. Louis'nin ordusu 13 Aralık günü Mansûre'nin karşısında yer alan Baramun'a ulaştı.⁸⁷ 14 Ramazan 647/21 Aralık 1249'da Haçlılar Mansûre karşısında karargâh kurdular. 4 Zilkade 647/8 Şubat 1250'de Louis'in kardeşi Robert d'Artois'in komutanlığındaki Haçlı birliği sabahın erken saatlerinde Müslüman karargâhına saldırdı. Bu saldırıda başkumandan Fahreddin dâhil çok sayıda Müslüman asker öldürüldü. Bunun üzerine komutayı eline alan Baybars, Memlük askerlerini şehrin içine yerleştirdi ve şehrin kapılarını özellikle açık bırakarak kendisine zaferi getirecek önemli bir adım atmıştı. Bu sırada elde ettiği başarıdan memnun kalan Robert, geri kalan Haçlı ordusunun gelmesini beklemeden Mısır ordusunu yok etmek niyetiyle bu kapılardan şehre girdi. Ancak Mansûre sokaklarında saklanan Memlük askerleri Kral Louis'in kardeşi Robert, Templier şövalyeleri ve diğer Haçlıların neredeyse hepsini öldürdüler. Makrîzî'nin kayıtlarına göre öldürülen Haçlıların sayısı

⁸² Mısır'da, Kahire'nin yaklaşık 250 km. kuzeyinde yer alan bir Akdeniz limanıdır. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 472-475; Atilla Çetin, "Dimyat", *DİA*, IX (1994), s. 309-310.

⁸³ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 333; el-Bircâvî, *el-Hareketü's-salîbiyye fi'l-maşrik*, s. 552, 554.

⁸⁴ Âşûr, *el-Hareketü's-salîbiyye*, II, 288; Tomar, *Memlük Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*, s. 41-46; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211-213; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 412; Koprıman, "Mısır Memlükleri", s. 101; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 224; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 184.

⁸⁵ Mısır'da, Dimyat'ın yaklaşık 70 km. güneyinde yer alan bir şehirdir. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 212; Hilal Görgün, "Mansûre", *DİA*, XXVIII (2003), s. 16.

⁸⁶ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 339; Peter Thorau, *The Lion of Egypt Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century* (İng. çev. P. M. Holt), London, New York 1992, s. 34; Koprıman, "Mısır Memlükleri", s. 101.

⁸⁷ Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 35.

1500 civarındaydı. Bu başarı Memlûk Devleti'ni kuracak olan grubun İslâm âleminde Haçlılara karşı elde ettikleri ilk zaferdi.⁸⁸ Bundan yirmi gün sonra Kahire'ye ulaşan Turan Şah ilk iş olarak Dimyat'tan Haçlılar'a gelen yardım gemilerinden 52 tanesini ele geçirerek yardımların kesilmesini sağladı. Bu esnada bine yakın Haçlı şövalyesi de katledildi (24 Zilkade 647/28 Şubat 1250)⁸⁹. Zor durumda kalan Haçlılar Louis'in kararıyla 3 Muharrem 648/7 Nisan 1250'de Dimyat'a geri çekilmeye başladılar. Aynı anda Memlûkler Mansûre'den çıkarak Haçlı ordusunu takibe koyuldular. Faraskur⁹⁰ civarına vardıklarında etrafları sarılan Haçlılar Memlûk ordusuna karşı savunmaya geçseler de muvaffak olamadılar. Üstelik Kral Louis ve Haçlı ordusu Memlûkler tarafından esir alındı. Binlerce Haçlı öldürüldü, kıymetli ganimetler elde edildi.⁹¹ Louis daha sonra canını kurtarabilmek adına Dimyat'ı Memlûkler'e iade ettiği gibi ordusu için de yüklü miktarda altını fidye olarak ödedi (2 Safer 648/6 Mayıs 1250).⁹²

Haçlılar'a karşı kazanılan bu zaferin ardından Mansûre'den Faraskur'a giden Turan Şah, Dımaşk'taki nâibine, kazandığı zaferi gururla haber verdiği uzun bir tebşirname yazdı.⁹³ Mansûre ve Faraskur savaşlarında büyük yararlıklar gösteren ve galibiyette etkin rol oynayan Memlûkler'e gereken ihtimam ve vefâyı göstermediği gibi⁹⁴, babasının yetiştirdiği bütün Memlûkler'in görevlerine son verdi, diğer devlet adamlarını da azlederek yerlerine kendisine yakın isimleri getirdi. Turan Şah'ın Memlûk düşmanlığı o kadar ileri gitmişti ki sarhoş olduğu vakit yaktığı mumları önüne toplayıp kılıcıyla vurarak söndürüyor ve "Memlûklere de bunu yapacağım" diyordu. Durumun farkında olup Turan Şah'a kin besleyen Memlûkler onu öldürmeye karar verdi. Nitekim Turan Şah çadırında yalnız kaldığı bir vakit Baybars gizlice yanına giderek onu yaraladı. Turan Şah'ın kaçıp saklanması üzerine saklandığı yer ateşe verilerek hayatına son verildi

⁸⁸ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 350-351; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 35-36; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 215, 216; Ahmed Muhtâr el-'Abedî, *Kıyâmü devletü'l-memâlikü'l-ülâ fi Mısır ve ş-Şâm*, s. 105-106; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 413; Kopruman, "Mısır Memlûkleri", s. 101; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 226-228.

⁸⁹ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 353-354

⁹⁰ Günümüzde Mısır'ın Dimyat şehrine bağlı olan ve Dimyat'ın 15 km. kuzeybatısında yer alan bir ilçedir. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 228

⁹¹ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 355-356.

⁹² Tomar, *Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*, s. 53-59; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216, 218; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 413-414; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara 2002, s. 670; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 230-231; Kanat, Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 185.

⁹³ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 356-357.

⁹⁴ Araf Lutfi al-Sayyid Marsot, *Mısır Tarihi Araçların Fethinden Bugüne* (çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 2010, s. 24

(26 Muharrem 648/30 Nisan 1250). Böylece Mısır coğrafyasında Eyyûbiler'in devri kapanmış oldu.⁹⁵

II. EL-MELİKÜ'Z-ZÂHİR BAYBARS'IN SULTANLIĞI VE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

el-Melikü'l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz (657-658/1259-1260) döneminde gerçekleşen ve Moğollar'ın mağlup oldukları ilk meydan muharebesi olan Aynicâlut Savaşı'yla önemli bir başarı elde eden Bahrî Memlûkler'in lideri Baybars, Seyfeddin Kutuz'u öldürdükten sonra sultan ilân edildi (658-1260). Baybars'ın sultanlığıyla Memlûkler için yeni bir dönem başlamış oldu. Sultan evvelâ ülkedeki iç işleri yoluna koyarak isyanları bastırmış, hemen ardından da Moğollar ve Haçlılar'a karşı faaliyete başlamıştır.⁹⁶ Bunun dışında kuzeyde Ermeni Krallığı, Kıbrıs Krallığı, Suriye ve Mısır'da bulunan İsmâîlîler gibi şîi unsurlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır.⁹⁷

Özellikle Haçlılar'a karşı yaklaşık yarım asır devam edecek bu faaliyet Memlûkler'in mirasçısı oldukları Eyyûbiler tarafından başlatılan ancak Salâhaddin Eyyûbî'den sonra aynı başarıyla sürdürülemeyen mücadelelerin çok önemli bir aşamasını teşkil etmektedir. Haçlılarla mücadelelerinde seleflerinden çok daha başarılı olan Memlûkler ve bu başarıların ilk mimarı kabul edilen Baybars, bu mücadelelerini gerek Moğol tehlikesi gerekse iç gelişmeler sebebiyle uzunca bir süreye yaymak zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda bölgedeki Haçlılarla gelişen ilişkiler de söz konusu mücadeleleri çeşitli açılardan etkilemiştir. Dolayısıyla Kaysâriyye'nin fethiyle başlayan bu mücadelelerde gelişmelerin her zaman birbirine yakın bölge ve zamanlarda gerçekleşmemiş olması tabii kabul edilebilir.

⁹⁵ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 358-361; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 36; Tomar, *Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*, s. 60-63; Koprıman, "Mısır Memlûkleri", s. 101; Ayaz, *Memlûkler*, s. 27.

⁹⁶ Âşur, *el-'Asrî'l-memâlik*, s. 58; İnci Koçak, "Türk Memlûk Sultanı Baybars", *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara (22-26 Eylül 1986), C. III, s. 1102; Yiğit, *Memlûkler*, s. 41-42; Ayaz, *Memlûkler*, s. 33-35;

⁹⁷ Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 11; Ayrıca bk. Gülay Çalık, *Sultan Baybars ve Haçlılarla Mücadelesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2008, s. 27-67.

A. Kaysâriyye, Arsuf, Safed ve Yafa'nın Fethi

1. Kaysâriyye'nin Fethi

Kudüs Krallığı sınırlarına dâhil olan Kaysâriyye⁹⁸, en güçlü kalelerden birine sahip, yeşilliğiyle bilinen bir belde olup etrafının denizle çevrili olmasından dolayı ele geçirilmesi oldukça zordu. Üstelik granit sütunlar yüzünden tünel açmak da mümkün değildi. Ancak bu korunaklılığına rağmen Memlûk Devleti tarafından hedef alınmaktan kurtulamamıştır. Bunun sebebi ise Haçlılar'ın Müslümanlar üzerine akınlar düzenlemeleri ve bazı anlaşmaları ihlâl etmeleriydi.

Haçlıları peyderpey bu coğrafyadan çıkarmayı düşünen Sultan Baybars fetih faaliyetlerine önce Kaysâriyye ile başladı. 9 Cemaziyelevvel 663/27 Şubat 1265 Perşembe günü⁹⁹ Kaysâriyye önlerine gelerek ordusuna hücum emri verdi. Askerler hendekleri aşarak şehrin surlarına tırmanıp sancaklarını diktiler. Saldırıları sonucunda önce kapılar yakıldı, ardından tüm engeller ortadan kaldırıldı. Bunun üzerine panik içindeki belde halkı iç kaleye sığındı. Bunun ardından Memlûk ordusu kaleye doğru hücumla geçti. Sultan Baybars ise bir yandan açılan tünelleri kontrol ederken bir yandan da ok atmak suretiyle bizzat çatışmalara iştirak ediyordu. Saldırıda mancınıklar, debbâbeler¹⁰⁰, zehhâfeler¹⁰¹ kullanılmıştı. Yine yakındaki 'Aclûn kalesinde de çok sayıda mancınık kurulmuş, buradan da düşmana karşı ok atışı yapılmıştı.¹⁰²

Sultan Baybars, Emîr Cândâr İzzeddîn el-Efrem'e mancınıkların yapımıyla ilgilenmesini emretmiş, aynı anda Şehabeddîn el-Kaymerî'yi sahildeki askerlerin başında Beysan'a¹⁰³, Türkmen ve Araplardan oluşan bir birliği de Akkâ'ya¹⁰⁴ göndermişti.

⁹⁸ Günümüzde Hayfâ'nın 42 km. güneyinde yer alır. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 421; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 238-239.

⁹⁹ Yunîni, Sultan Baybars'ın Kaysâriyye'ye gelişini 4 Rebüülâhir 663 Cumartesi günü olarak verdikten sonra beldenin 8 Cemaziyelevvel 663'te fethedilmesine kadar geçen süre içinde kuşatıldığını kaydeder. Bk. Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 318.

¹⁰⁰ Askerlerin surlara saldırmak ve tırmanmak için kullandığı, tekerlekler üzerinde hareket edebilen dört katlı bir kuledir. Bk. Altan Çetin, *Memlûk Devrinde Askerî Teşkilât*, Eren Yay., İstanbul 2007, s. 219.

¹⁰¹ Memlûk ordusunda tekerlekli burçlara verilen isim. Bk. Altan Çetin, *Memlûk Devrinde Askerî Teşkilât*, s. 219.

¹⁰² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 230-231; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 95; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 53; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 266-267; Makrîzî, *es-Sülûk* I/2, 526-527.

¹⁰³ Ürdün sınırları içerisinde bir şehirdir. Bk. Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 267 dn. 1.

¹⁰⁴ Filistin'in batı kıyısında, Sûr şehrinin yaklaşık 20 km. güneyinde kalan önemli bir şehirdir. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 143-144; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 242-243; Feridun Emecen, "Akkâ", *DİA*, II (1989), s. 265-267.

Müslüman askerler Franklardan bazılarını esir alıp hayvanlarına el koydular. Memlük askerlerinin kuşatmayı daha da güçlendirmesi sonucu Cemaziyelevvel ayının ortalarında, Franklar kaleyi içindekilerle birlikte teslim ederek kaçtılar.¹⁰⁵ Ardından Müslümanlar surların üzerinden kaleye tırmanarak kapıları yaktılar. Kalede sabah ezanı okunduktan sonra Sultan kaleye girdi. Şehri ve kaleyi ümerâsı, hasekileri ve memlükleri arasında bölüştürdü.¹⁰⁶ Baybars'ın emriyle deniz kıyısında olması hasebiyle Haçlı donanmasına karşı korunması güç olduğundan ve Haçlılar'ın burayı üs olarak kullanmaması için kalenin yıkılmasına karar verildi.¹⁰⁷ Sultan, hastalığı sebebiyle kuşatmaya katılamayan kıdemli emîrlerinden Atabek Fârisüddin Aktay'a ve civar şehirlere tebşimâmeler gönderdi.¹⁰⁸

Fetihten sonra Sultan Baybars bir yandan Kaysâriyye kalesinin yıkımı ile uğraşırken bir yandan da kumandanlarından Emîr Şemsettin Sungur el-Elfî ile Seyfeddin el-Müsta'ribî'yi Dımaşk yakınında Franklara ait Mellûha¹⁰⁹ civarındaki kaleyi tahrip etmeye göndermiş, kısa süre sonra burası da yerle bir edilmiştir.¹¹⁰ Bunların ardından Sultan, küçük bir birlikle 26 Cemaziyelevvel 663/16 Mart 1265'te Templier şövalyelerinin kontrolünde olan Aslis'e¹¹¹ doğru hareket etti. Emîrlerinden Şemseddin Aksungur es-Silahdâr, İzzeddin el-Hamevî ve Şemseddin Sungur el-Elfî'yi Hayfa'ya¹¹² yönlendirdi. Emîrler Hayfa kalesine girdi. Memlükleri karşılarında bulan Hayfa'daki Franklardan bir kısmı gemilere binip kaçarken bir kısmı da esir edildi. Emîrler, elde ettikleri ganimetlerle karargâha döndüler. Bu şekilde Hayfa da bir gün içerisinde ele geçirilmiş oldu. Bu sıralarda Aslis'e ulaşmış olan Sultan Baybars, buranın yakılıp yıkılmasını emretmiş, kale surları dışındaki köy yıkılmış ancak kale içindekiler

¹⁰⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 231; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 96; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 53; Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 109; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 270.

¹⁰⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 231; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 267; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 527.

¹⁰⁷ Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 109; Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, İSAR, İstanbul 2009, s. 109; Songül Dumlupınar, *Kalavun Dönemine Kadar Memlük-Haçlı İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 2009, s. 71

¹⁰⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 230.

¹⁰⁹ Halep sınırları içerisinde büyük bir köydür. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 195.

¹¹⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 234; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 267; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 527; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 109.

¹¹¹ Akdeniz sahilinde, "Hısnü'l-ahmar" olarak da bilinen, 583 senesinde el-Melikü'n-Nâsır Yusuf b. Eyyûb (634-658/1236-1260) tarafından fethedilen kaledir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 85.

¹¹² Kuzey Filistin'de tarihî bir liman şehridir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 232; Mustafa L. Bilge, "Hayfa", *DİA*, XVII (1998), s. 41-43

direnmişti. Bunun üzerine Sultan Baybars kuşatmayı kaldırarak Kaysâriyye'ye geri dönmüştür.¹¹³

2. Arsuf'un Fethi

Arsuf, Akdeniz sahilinde Kaysâriyye ile Hayfa arasında kalan bir beldedir. Daha önceden Müslümanların elinde olan bu beldenin Kudüs Kralı Godfrey de Bouillon'un (1099-1100), 494/1101 senesinde burayı işgalinden sonra Frankların hâkimiyeti altına girmiştir.¹¹⁴ Sultan Baybars'ın Haçlılara karşı Suriye bölgesinde başlattığı mücadeleden sonra kıyı ovasındaki Frank şehirlerinin tamamı daimi bir tehdit altına girmiştir. Bu dönemde Arsuf hâkimi olan d'Belin, mukavemete imkân bulamayacağını bildiğinden, hâkimiyet bölgesini 659/1261 yılında Hospitalier tarikatına kiralamıştır.¹¹⁵ Böylece bu bölge söz konusu savaşçı tarikat sayesinde Memlük saldırılarından korunmuş olacaktır.

Sultan Baybars 29 Cemaziyelevvel 663/19 Mart 1265 günü ordusuyla birlikte hangi yöne gideceğini belirtmeksizin Kaysâriyye'den yola çıkıp 1 Cemaziyelâhir/21 Mart günü Hospitalierler'in elinde bulunan Arsuf'a geldi. Kaysâriyye'de kullandığı savaş aletlerinin tamamını buraya naklettikten sonra civardaki askerlerini de çağırdı. Orada odun toplanmasını emrederek bunları yüksekçe tepeler oluşturacak şekilde yığıldı, ardından siper olarak kullandı. Bu siperler sayesinde düşmanın hazırlık faaliyetlerinden haberdar olması engellendi. Şehrin surlarından iç kalenin surlarına kadar iki tünel kazıldı. Hazırlıklar tamamlandığında sultan siperlerden birinin kontrolünü Emîr Şemseddin Sungur er-Rûmî, Bedreddin Beyserî, Bedreddin el-Hazindâr ez-Zâhirî, Şemseddin İldeniz el-Kerekî gibi sancak emîrlere, diğerlerinin kontrolünü ise Seyfeddin Kalavun el-Elfî'nin başında olduğu başka emîrlere verdi. Bunun ardından hendeklerden kaleye giden bir yol açtırdı. Fakat Franklar odun yığınlarından oluşan siperleri ateşe verdiler. Seyfeddin Kalavun askerleriyle su taşıyarak yangını söndürdü. Ancak Franklar odunla doldurulmuş hendeklere kalenin içerisinden tünel kazarak ulaştılar. Yağ doldurdukları bir kazanı ateşleyerek tünelde ateşi körükleyecek delikler açtılar. Memlük ordusu, bu tuzağı ancak gece olup hendekler alev alınca fark edebildi. Ateş söndürülmeye çalışılsa da fayda

¹¹³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, s. 234; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 96; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-Mülûkiyye*, s. 53-54; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 268; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 527.

¹¹⁴ Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 151-152; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 238-239.

¹¹⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 270.

etmedi.¹¹⁶ Bunun üzerine Sultan Baybars, açılan tünellerin kapısından denize kadar sağdan ve soldan olmak üzere iki hendek kazılmasını, ardından bu hendeklerin tünellerle düşman hendeğine bağlanmasını emretti. Sultan Baybars askerlerle beraber bu işle uğraşırken diğer taraftan da mancınıklar kurulmuş hücum için taşlar taşınmıştı. İbn Abdüzzâhir'in aktardığına göre, Sultan askerlerle beraber taş taşımış, bir yandan denizden gelen Frank gemileriyle savaşmış, diğer yandan siperlerin arkasından düşmana ok atmıştı. Savaşta zâhidler, fakîhler, su taşıyan kadınlar da hazır beklemiş, halkın her kesiminden insan kuşatmaya katkıda bulunmuştu. Ayrıca Dimaşk'tan ilave mancınıklar getirilmiş, aynı anda yedi ok atan özel bir mancınık yapılmıştı.¹¹⁷

Memlûk ordusu kalenin surları yıkılmaya başlayıp iki taraftan hendeğe doğru kazılan tüneller tamamlanarak geniş kapılar açılınca Arsuf kalesine doğru hücumla geçti. Çarpışmalar sonucunda 8 Recep 663/26 Nisan 1265 Pazartesi günü şehre girildi.¹¹⁸ Bundan üç gün sonra iç kalenin müdafaa rampaları da (bâşûre) ele geçirildi. Müslümanlar tırmanarak surlardan ve kapılardan içeri girinceye kadar Franklar durumu fark etmediler. Bâşûrede bayraklar çekildi, etrafı sarıldı ve kapılar ateşe verildi. Sultan Baybars sancağı Şemsettin Sungur er-Rûmî'ye vererek eman dilemeleri halinde Frankları öldürmemesini söyledi. Bunu öğrenen Franklar savaşmayı bıraktılar. Sancak, Emîr Alemüddin Sencer el-Mesrûrî'ye teslim edildi. O da sancakla birlikte Arsuf kalesinden sarkıtılan halatlarla kaleye tırmandıktan sonra Frankların kılıçlarına el koyup sancağı dikti. Kısa süre sonra sayısı bini bulan esirler iple bağlı şekilde sultana getirildi. Kalede düşman askeri kalmayınca Memlûk askerleri buradaki kıymetli eşyaları, silahları ve hayvanları ele geçirdiler, içeride esir edilmiş Müslümanları da kurtardılar. Sultan Baybars, kalenin tahribinde esirleri de bizzat çalıştırarak kendi kalelerini onlara yıktırdı.¹¹⁹ Esir alınan

---

¹¹⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 235-236; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre* s.96; a.mlf., *et-Tuhfetü 'l-mülûkiyye*, s. 54; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb*, XXX, 268-269; Ramazan Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s. 69.

¹¹⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 237-238; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb*, XXX, 270; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 529; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 162.

¹¹⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 238-239; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb*, XXX, 271; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 528; Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 109.

¹¹⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-Zâhir*, s. 242-243; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb*, XXX, 271-272; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 530.

Franklar Kerek'e gönderildikten sonra¹²⁰ Baybars Arsuf'un burçlarını emîrleri arasında taksim etmiş, iktâ verdiği emîrlere için ortak bir temliknâme yazdırmıştır.¹²¹

Sultan Baybars bu fethi tamamlarken daha sonraki hedefleri için de faaliyete girişmişti. Nitekim Arsuf'tan ayrılmadan evvel yol üzerindeki Yafa¹²² kontuna tehdit dolu cümlelerle şu mektubu gönderdi: "Biz zulüm ve adaletsizliğe tahammül etmeyiz. Birisi tarlamızı alsa biz ona mukabil kalesini ele geçiririz, bir çiftçimizi esir etse silah taşıyan bin savaşçısını esir alırız, duvarımızı yıksa surlarını yerle bir ederiz. At binenin kılıç kuşananındır. Bizim bir elimiz başları gövdelerinden ayırır, bir elimiz canları bağışlar. İsteyen bunu tecrübe edebilir, buna kalkışan söylediklerimizle karşılaşır."¹²³ Böylece Kaysâriyye ile yeni fethedilen Arsuf'un güneyinde kalan Yafa'yı da hedef aldığını belirtmiş oluyordu. Ayrıca düşmana korku salarak buradaki hâkimiyetini tahkime çalışıyordu.

Sultan Baybars, Kaysâriyye ve Arsuf'u fethedip bu iki şehrin de kalesini tahrip ettiğinde halk kendini muhafaza edeceği bir kaleye ihtiyaç duydu. Bunun üzerine daha sonra Kaysâriyye ile Safed arasında kalan Kâkûn'daki¹²⁴ kale müstahkem hale getirildi. Burada bulunan kilise de camiye dönüştürülüp halkın iskânı için gerekli şartlar sağlandı.¹²⁵ Daha sonra Baybars buradaki işlerini bitirip 23 Recep 663/11 Mayıs 1265 Salı günü şehirden ayrılarak Gazze üzerinden Mısır'a doğru hareket etti.¹²⁶

3. Safed'in Fethi

Safed küçük bir yerleşim yeri iken Kudüs Haçlı Krallığı'nın kurulmasıyla bu devletin sınırları içerisinde yer almış ve sahildeki Akkâ'nın emniyete alınabilmesi için zamanla müstahkem hale getirilmiştir. Kudüs'ün Salâhaddin Eyyûbî tarafından fethedilmesinden sonra anlaşma ile teslim alınan kale Franklar'ın buraya yeniden hâkim olabileceği endişesiyle yıktırılmıştır. Fakat 638/1240 yılına gelindiğinde Dımaşk hâkimi

¹²⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 96; *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 54.

¹²¹ Temliknâmenin tam metni için bk. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 97-99; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, s. 272-281.

¹²² Yafa, Doğu Akdeniz'in Filistin sahilinde bir liman şehridir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, VI, 426; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 238-239; Ebru Altan, "Yafa", *DİA*, XXXXIII (2013), s. 171-174.

¹²³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 243.

¹²⁴ Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 299.

¹²⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 275.

¹²⁶ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 55.

el-Melikü's-Sâlih İsmâil, Mısır'daki rakibi ve aynı zamanda yeğeni olan el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'a karşı mücadele ederken Haçlılar'la ittifak kurabilmek için Safed'i Templier şövalyelerine teslim etmiş, ardından da kale yeniden müstahkem hale getirilmiştir.¹²⁷ Böylesine stratejik bir önemi olmasından dolayı burası, Sultan Baybars'ın Haçlılar'ı temizleme girişiminde asıl hedeflerinden biri olmuştur. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Safed'in fethi, Kaysâriyye ile Arsuf'un fethinin bir devamı değildir. Bir başka ifadeyle bizim Safed'i bu kısma almamızın sebebi kronolojik olup bu şehir, daha önce fethedilen yerlerden daha kuzeyde yer almaktadır.

Sultan Baybars Arsuf'un fethinden sonra devletin iç meseleleriyle uğraşmış ardından Suriye'deki fetih hareketleriyle yeniden ilgilenmeye başlamıştır. Esasen, Baybars'ın fetihleri ve Haçlı şehirlerine yönelik tazyikleri, bölgedeki Hristiyan idarecileri de harekete geçirmiştir. Nitekim Suriye'nin kuzeybatısında yer alan Humus (Hıms) şehrinde Memlük ordusuna ait birlikler toplanmaya başlayınca (Safer 664/Kasım 1265), Trablus kontu VI. Bohemond (1251-1275) Templier ve Hospitalier şövalyelerinden yardım alarak Humus'a doğru harekete geçmiştir. O sırada şehrin nâibi olan Alemüddin Sencer el-Başkırdî bu harekâttan haberdar olup gerekli önlemleri aldığı gibi, şelale yakınında bulunan bir geçide yönelen konttan önce oraya vararak geçidi kontrol altına aldı. Bunun üzerine Bohemond başka geçitlere yöneldi fakat peşini bırakmayan Memlük ordusu yüzünden hezimete uğrayarak dönmek zorunda kaldı.¹²⁸ Bu hâdiseden bir süre sonra Baybars Safed ve civarındaki Frank şehirlerinin kuşatılmasına karar verdi ve Mısır ordusuna bağlı askerleri, buldukları bölgelerden Kâhire'ye çağırdı (3 Recep 664/10 Nisan 1266). Bazı askerlerin gecikmesi üzerine tüm vilâyetlere silahdârlarını göndererek valileri cezalandırdı.¹²⁹ Bunun ardından ordunun toplanması hızlandırıldı ve kısa sürede ordu yola çıkmaya hazır hale geldi.

Sultan Baybars önce Şam'a gidip Emîr Aydemir el-Hillî'yi oğlu el-Melikü's-Saîd'in hizmetinde nâib olarak bıraktı. Ardından 1 Şaban/8 Mayıs'ta ordusuyla birlikte

¹²⁷ Kuzey Filistin'de Akkâ'nın doğusunda, Taberiye'nin kuzeyinde yer alan tarihi bir şehirdir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 412; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-epsâr fi memâlikü'l-emsâr, Memâlikü Mısır ve 'ş-Şâm ve 'l-Hicâz ve 'l-Yemen* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1985 s. 133-136; Ersin Gülsoy, "Safed", *DİA*, XXXV (2008), s. 445-447.

¹²⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 245; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb*, XXX, 281-282; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 543; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre*, s. 103.

¹²⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 250.

buradan yola çıkarak 3 Şaban/10 Mayıs günü Gazze'ye ulaştı. Baybars, Gazze'den el-Halîl'e, oradan da Kudüs'e hareket ederek kutsal yerleri ziyaret etti, halkın şikâyetlerini dinledi. Hristiyan ve Yahûdiler'in önceleri belli bir ücret karşılığında girebildikleri Makâm-ı İbrâhîm'e girişlerini yasakladı. Cuma namazını Kudüs'te kılarak Aynicâlût'a hareket etti.¹³⁰ Bu sırada Trablus kontu VI. Bohemond'un kışkırtıcı faaliyetlere girişmesi üzerine Seyfeddin Kalavun ile Emîr Cemaleddin Aydoğdu el-Azîzî'yi bir grup askerinin başında Trablus civarındaki bölgeye yerleşmek üzere görevlendirdi. Tarihçi ve büyük emîrlerden Baybars el-Mansûrî, kendisinin de zikredilen komutanlarla birlikte bu görevde hazır bulunduğunu belirtir.¹³¹

Bu sırada Humus'a ulaşmış olan Memlûk askerleri, Sultanın Trablus kontluğuna hareket etmelerini emreden mektubunu alınca hemen yola koyularak Hısnü'l-Ekrâd'a vardılar. Kısa sürede Trablus sahil şeridinde saldırılar düzenleyip Hısnü'l-ekrâd'a bağlı birkaç kaleyi ele geçirerek içerisindeki esir aldılar. Civardaki Halbe¹³² kalesinde bulunanlar da kaçarak kaleyi boşalttı. Memlûk ordusu kıymetli ganimetler ele geçirdiği gibi, kaçmaya çalışanları öldürerek kadınları esir aldı. Olanları öğrenen 'Arkâ kalesindeki halk da canını kurtarmak için kaleyi boşalttı. Sağlık açısından Humus kalesine benzeyen bu muhkem kale de ele geçirilerek içerisindeki binlerce dirhem değerindeki mala el konuldu. Memlûk ordusu mezkûr iki kaleyi de yerle bir ederek yakındaki Kuley'ât kalesine doğru hareket etti. Memlûk ordusunu gören kale halkı eman diledi. Kale 4 Ramazan 664/9 Haziran 1266 Çarşamba günü emanla kontrol altına alınıp diğer kaleler gibi tahrip edildi. Esirlerden bir kısmı Safed halkının şahit olabileceği şekilde gözdağı vermek amacıyla develere bağlanarak Ya'kûb köprüsünden geçirildi.¹³³ Öte yandan Seyfeddin Kalavun, Kuley'ât yakınlarında, bir grup askeri geceleyin Franklar'ı gözetlemesi için keşfe yolladı. Giden askerler Sâfitâ'dan Hısnü'l-ekrâd'a doğru gelen elli kişilik bir birliği yakalayarak kılıçtan geçirdiler. Atların başında bekleyenlere saldırmak isteyen Templier şövalyeleri de Memlûk askerleri tarafından bertaraf edildi. Diğer

¹³⁰ Bk. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 250-251; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 544.

¹³¹ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 103; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 56.

¹³² Günümüzde Filistin'in Cenin sınırları içinde bir köydür. Kaysâriyye'nin 40 km. kadar doğusunda yer alır. Bk. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 254-255.

¹³³ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 104; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 56-57.

taraftan Sâfitâ hâkiminin gönderdiği bir casus da yakalanarak asıldı.¹³⁴ Böylece Safed civarı büyük oranda Franklar'dan temizlenmiş oldu.

Anlaşıldığı kadarıyla Sultan Baybars Safed şehrini fethetmeden önce civarını temizlemek ve buraya yardım gönderebilecek ya da destek olabilecek şehirleri de baskı altına almak istiyordu. Nitekim Safed'in güneybatısındaki Aynicâlût'tan Akkâ cihetine yöneldiğinde Alâeddin el-Bundukdâr ile İzzeddin Ogan er-Ruknî'yi askeri bir birliğin başında Safed'in kuzeybatısındaki Sûr (Tyus)'a¹³⁵ gönderdi. Dağların arasından ve sarp yollardan zorlukla geçerek Sûr'a ulaşan birlik saldırıya geçti. Sonuçta büyükbaş ve küçükbaş çok sayıda hayvan ganimet olarak alındı. Beraberindeki iki askerle birlikte Sîs¹³⁶ hâkimi, Sûr veziri ve bir grup Frank da esir alındığı gibi oradaki bir burç emanla ele geçirildi. Sûr'a giden emîrler ve Sayda (Sidon)¹³⁷ topraklarına akın düzenlemekte olan Emîr Seyfeddin Atamış, Baybars'ın emriyle Safed'e gitmek üzere yola koyuldular.¹³⁸ Sultan Baybars'ın Sûr ve civarındaki bu taciz saldırıları Safed'in fethini kolaylaştırmaya yönelik adımlar olduğu gibi Sûr hâkimini daha önce yaptığı anlaşmaya uymaması sebebiyle cezalandırma amacı da taşımaktaydı. Nitekim daha sonra ele alacağımız Safed muhasarası esnasında Sûr hâkimi, Sultan Baybars'a barış teklifiyle gelecektir.

Yukarıda zikri geçen tazyik ve saldırılar gerçekleşirken Baybars, Akkâ yakınlarında bir yerde konaklamıştı. Emîr Bedreddin el-Aydemîrî ile Bedreddin Beyserî'yi Kureyn¹³⁹ yönüne gönderdi. Başka emîrler de bu bölgede çeşitli yerlere gönderildi. Bu baskınlar neticesinde çok miktarda ganimet ele geçirildiği gibi, Franklar/Haçlılar tazyik altına alındı. Memlûk ordusu bir yandan Sûr bölgesinde faaliyet gösterirken başka bir Memlûk birliği Trablus'ta, Sultan Baybars Akkâ'da, Emîr Nâsırüddin el-Kaymerî de Aslis'te saldırılarını sürdürdü. Trablus'tan Arsuf yakınlarına

¹³⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû 'z-Zâhir*, s. 251-252; Ebül'Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 8; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, s. 284-285; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 544-545; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 167.

¹³⁵ Lübnan'ın Akdeniz kıyısında Beyrut'un güneyinde Akkâ'nın kuzeyinde yer alan bir şehirdir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 433-434; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 242-243; Ebru Altan, "Sûr", *DİA*, XXXVII (2009), s. 535-537.

¹³⁶ Günümüzde Adana'nın ilçesi olan Kozan'ın eski adıdır. Kilikya Ermeni Krallığı'nın başkenti olan Sîs, Memlûkler tarafından 777/1375 yılında ele geçirilmiştir. Bk. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 256-257.

¹³⁷ Lübnan'ın Akdeniz kıyısında Beyrut'un güneyinde Sûr'un kuzeyinde yer alan bir şehirdir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 437-438; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 248-249; Tomar, "Sayda", *DİA*, XXXVI (2009), s. 207-209.

¹³⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû 'z-Zâhir*, s. 253; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 284.

¹³⁹ Dımaşk'ın bir köyüdür. Bk. Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 545 dn. 5.

kadar sahil şeridindeki tüm Frank şehirlerini içine alan bölgede akınlar devam etti.¹⁴⁰ Öte yandan Hospitalier tarikatının Akkâ'daki komutanı, Atabek'e sulh için aracılık olmasını isteyen, aynı zamanda akınlardan hoşnutsuzluğunu dile getiren bir mektup göndermiş, bu mektuba tehditlerle dolu bir cevap yazılmıştır.¹⁴¹ Dolayısıyla sulh teklifleri geri çevrilerek ve civarına akınlar düzenlenerek Safed'in fethi hususunda kararlı bir tutum sergilenmiştir.

Sultan Baybars Akkâ'ya ulaşmadan önce Şam ümerasından Alâeddin Aytekin eş-Şihâbi'yi bir grup askerle Safed'e, Fahreddin el-Fâizî'yi Şakif (Beaufort)¹⁴² kalesi üzerine gönderdi. Alâeddin Aytekin; Safed'i kuşatmış, ardından Emîr Bedreddîn Bektaş el-Fahrî beraberinde sultanın otağıyla Safed'e gelmiş, son olarak da Alâeddin el-Bundukdâr ile İzzeddin Ogan da Safed'de hazır bulunmuştur. Böylece şehrin tüm geçitleri kapatılarak dışarıdan gelecek olan yardımlar engellenmiştir. Sultan Baybars da askerler akından dönene dek Akkâ'da kalmış, çok sayıda mancınık yaptırıp emîrlere dağıtmıştır. Yine Emîr Seyfeddin ez-Zeynî, Dımaşk'tan mancınıklar getirmek üzere bu şehre yollanmıştır. Nihâyet 8 Ramazan 664/13 Haziran 1266 Pazartesi günü Baybars askerleriyle Safed'e ulaşmıştır.¹⁴³ Sultan, Safed muhasarasına başladığında çeşitli Haçlı şehirlerinden elçiler gelmiş, sulhu tesis etme çabasına girişmişlerdir. Nitekim daha önce de ifade ettiğimiz gibi; Sûr'dan gelen elçiye Sultan Baybars Banyas'a¹⁴⁴ saldıran Franklar'a yardım edildiği gerekçesiyle aralarındaki anlaşmayı feshettiğini söylemiş, yine Beyrut hâkimi Isabella of Ibelin'in (1264-1282) gönderdiği elçiye de deniz korsanlarının Atabek Aktay'ın ailesini taşıyan gemiye saldırarak ona el koyduklarını hatırlatmıştır. Yafa'dan gelen elçinin, barış içerisinde olmalarına rağmen Yafa kalesine mancınıklar yerleştirip anlaşmaya aykırı davrandıkları gerekçesiyle, Sahyun elçisinin de Franklara yardım yolladığı gerekçesiyle yaptıkları barış teklifleri kesin bir şekilde reddedilmiştir.¹⁴⁵

¹⁴⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 253-254; Makrîzî, *Sülûk*, I/2, 545.

¹⁴¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 254.

¹⁴² Günümüzde Lübnan sınırları içerisinde yer alan, Sûr'un kuzeydoğusunda kalan ve Arnûn adıyla da bilinen bir beldedir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü 'büldân*, III, 356; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü 'l-büldân*, s. 244-245.

¹⁴³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 254-255; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb* XXX, 285-286; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 545; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü 'zâhire*, VII, 138; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 168. Farklı tarihlendirmeler için ayrıca bk. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre*, s. 104; a.mlf., *et-Tuhfetü 'l-Mülûkiyye*, s. 57; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 8

¹⁴⁴ Suriye'nin kuzeybatı kesiminde Lazkiye'nin 55 km. güneyinde, Tartus'un 35 km. kuzeyinde yer alır. Ayrıca Bk. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü 'l-büldân*, s. 248-249.

¹⁴⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 255-256, 293.

Elçilerin ayrılmasının ardından savaşa teşvik için askerlerine bahşiş dağıtan Baybars, onların yanında kuşatmaya katıldı. Emîr İzzeddin Hastürk de savaş aletlerini buraya ulaştırdı. Haccârûn/taşçılar da surlara oyuklar açmaya başladı. Zerrâkûn, yağla yaktıkları mızrakları/meşaleleri fırlatarak kapıları ateşe verdiler. Sultan Baybars İzzeddin Hastürk'e başarısından dolayı on bin dirhem ve yine aynı değerinde bir at ile cevşen¹⁴⁶ ve kaftan armağan etti.¹⁴⁷

21 Ramazan 664/26 Haziran 1266 cumartesi günü mancınıklar bölgeye ulaştı. Sultan, daha önceden İzzeddin Cândâr'ı bu işle ilgilenmesi için göndermişti. Fakat develer mancınıkları taşımakta güçlük çekince askerler ve diğer insanların yardımıyla mancınıklar Yâ'kub köprüsünden geçirildi. Sultan Baybars da bizzat çalışarak mancınıkların odunlarını taşımıştır. Nihayet 26 Ramazan/1 Temmuz Perşembe günü mancınıklar yerleştirilerek hücumu geçildi. Sultan Baybars en yüksek mancınıklardan birine çıkararak Safed kalesindeki kumandanın evini tahrip etti. Bu sırada, Trablus'taki askeri birlikler de Safed'e ulaştılar. Askerlerin geçişi tamamlanınca her kumandan, birliğinin başına geçti. O sırada Bedreddin el-Aydemîrî, Ramazan bayramı arifesinde hilali gözlemlemeye çıktığında başına isabet eden bir taşla yaralandı. Bunun üzerine düşmanın bayramı fırsat bilip ani bir saldırı düzenleyebileceği endişesiyle bayram selamlaşması için toplanılmayacağı bildirilip, kimsenin yerinden ayrılmaması talimatı verildi.

2 Şevval/7 Temmuz Çarşamba günü hücumun şiddetlendirilmesine karar verildi. Uçları ok benzeri, mızrak gibi uzun ve sivri kısmına yanıcı madde sürülerek yapılan aletler mızrakçılara dağıtıldı. Taşçılara, ilk taşları alanlara yüz dinar ödül verileceği söylendi. Sultanın da katılımıyla akşam saatlerinde şiddetli bir hücum başlatıldı. Baybars kaledeki müdafaa rampalarına saldırdı. Savaş o kadar şiddetlendi ki arkadaşlarının şehit düştüğünü gören askerler onları bir tarafa çekip savaşımaya devam ettiler. Nihayet kale surlarındaki geçitler parçalanarak lağımcılar içeri girdi. Sultan, hem askerlerin yanında savaştı hem de sağlanan her başarı için bir mükâfat vererek ordunun mânevîyatını yüksek

¹⁴⁶ Bir zırh türüdür. Bk. Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 286 dn. 4.

¹⁴⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 257.

tutmaya çalıştı. Öte yandan sancağının yakınına bir çadır kurdurarak hekim getirip yaralıların tedavi edilmesini sağladı.¹⁴⁸

8 Şevval/13 Temmuz Salı günü Franklar Müslümanların geçitlerini çökerterek onların hücumlarını püskürttü.¹⁴⁹ Buna karşılık başka önlemler alan Memlük ordusu 14 Şevval/19 Temmuz gecesi daha büyük bir saldırı gerçekleştirdi. Baybars'ın kale kapısına ilerlemesi üzerine askerler canını tehlikeye atmamalarını söylese de sultan aldırış etmedi ve sayısı kırkı aşan, yorgun ve bitkin düşen bazı emîr ve askerlerin gevşeklik göstererek savaşmayı bıraktıklarını görünce önce onları cezalandırdı, daha sonra bağışlayarak siperlerine gönderdi. Bu sırada, surda açılan geçitler ve gedikler genişlemeye başlayınca kaledeki Franklar korkuya kapıldı. Memlüklerin kaleye tırmanmalarını engellemek için müdafaa rampalarındaki siperleri ateşe verdiler. Memlük ordusu savaş aletlerini taşımak amacıyla müdafaa rampalarına ray döşedi. 15 Şevval/20 Temmuz Salı günü sabahın erken saatlerinde Franklar müdafaa rampalarını teslim etmek zorunda kaldılar. Aynı gün kaledeki burçların geçitleri de ele geçirildi. Franklar çaresiz kalınca elçiler aracılığıyla Baybars'tan eman dilediler. O da kendilerine kaleyi terk ederken yanlarına herhangi bir silah ve savaş aleti benzeri hiçbir şey almamalarını şart koştu. Bir grup Frankla kalenin kapısını açmaları konusunda anlaşma sağladı. Ancak bu sırada kaledekiler arasında ihtilaf baş gösterdi. Bazı Safedliler sultanın yanına geldi. Sultan, onlara hil'atler giydirerek askerlerini Templier şövalyeleri dışındaki Franklar'a tek bir ok bile atmamaları konusunda uyararak saldırıyı durdurdu. Bunun üzerine Franklar arkadaşlarına gördükleri iyi muameleyi anlattı fakat kaledeki bazı Franklar emanı reddederek herhangi bir şart altına girmeyeceklerini söyledikleri gibi sultandan gelen hil'atlerle hediyeleri kale surlarından attılar. Kısa bir süre direnmeye devam eden Franklar sonuç alamadıklarını görünce 18 Şevval 664/23 Temmuz 1266 Cuma günü elçilerini göndererek yeniden eman dileyip aynı şartlar üzere anlaşma istediler. Fakat Memlükler bunu reddetti. Bu sırada Atabek onlara bir mendil verip daha önce söyledikleri gibi kaleden hiçbir şey almadan çıkmalarını istedi. Elçiler kaleye döndüler. Kalenin içinden "Eman ey Müslümanlar!" diye bağırarak Frankların sesleri yükseliyordu. O gün Cuma namazından sonra savaş sona erdi. İkinci vakti Safed kalesinin tüm kapıları Müslümanlar'a açıldıktan sonra kale

¹⁴⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 257-258; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 286-287; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 546-547.

¹⁴⁹ Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 169; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 273.

surlarına sancaklar dikildi.¹⁵⁰ Sultan Baybars, kale kapısına gelerek kaleden ayrılan Frankların kontrol edilmesini emretti. Bedreddin el-Hazindâr bu vazifeyi bizzat yerine getirdi.¹⁵¹ Teftiş sırasında, bazıları kumaşlara sarılı halde silah, gümüş ve değerli eşyaları çıkarmaya çalışmalarından ve yanlarındaki Müslüman esirleri Hristiyan gibi göstererek götürmeye teşebbüs etmelerinden dolayı atlarından indirilip yakalanarak bir çadıra konuldular. Ardından eman şartlarına aykırı davrandıkları için, çoğu Templier ve Hospitalier şövalyelerinden olan süvariler, daha önce Müslümanlar'ı katlettikleri Safed'e yakın bir tepede bu defa kendi boyunları vurularak cezalandırıldılar. Bunlardan yalnızca iki asker bazı özel sebeplerden dolayı bağışlandı. Onlardan birisi, savaş sırasında tünelde kımız içen Baybars'a su uzatan bir Frank askeriydi. Sultan onu bağışlayarak yanında kalması veya Frankların yanına dönmesi konusunda serbest bıraktı. O da Baybars'ın hizmetinde kalarak Müslüman olmayı tercih etti. Sultan da ona ihsanda bulunarak kendisine iktâ verdi. Hospitalier tarikatından olan diğer asker ise, Atabek et-Türkî tarafından Templier şövalyelerinin elindeki Safed kalesine elçi olarak gönderilmişti. Kendisi Akkâ'ya ulaştığında Hospitalierler'e sığınmış, Templier şövalyeleri de onu Baybars ile anlaşarak Franklar'a ihanet etmekle suçlamışlardır. Daha sonra bu şahıs Müslümanlar'a karşı çıktığı bir akında öldürülmüştür. Böylece iki tarikat arasında bu iki Frank askerinden dolayı fitne zuhur etmiştir.¹⁵² Meseleyi değerlendiren ve gelişmeleri Memlûkler'in bir hilesi olarak yorumlayan Steven Runciman, bu iki askerden Baybars'ın yanında kalan Leo'nun, kısa sürede Müslüman olmasını onun Memlûklerle önceden anlaşığı şeklinde aleyhinde delil olarak ileri sürer, ancak öncesinde gerçekleşen kaleden silah ve değerli eşya çıkarılması ve eman şartlarının ihlal edilmiş olmasından bahsetmez.¹⁵³

Sultan Baybars şövalyelerin cezalandırılmasından sonra Safed kalesine girdi. Önce burada Franklar'dan kalan silah, cephane ile esir ve cariyeleri emîrlere dağıttı. Vakit kaybetmeden mancınıklar ile savaş aletlerini kalenin içerisine nakletti. Dımaşk'tan kalede çalışacak işçiler temin etti. Biri kalenin içinde diğeri şehrin dışında olmak üzere

¹⁵⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 259-260; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 287-288; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 547; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 138.

¹⁵¹ Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, s. 337.

¹⁵² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 261-262; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 288-289; Bağışlanan iki Frank askeri ile ilgili tartışmalar için ayrıca bk. Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 548 dn. 1.

¹⁵³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 273.

iki cami inşa ettirdi. Diğer taraftan Safed'in tüm bölgelerinde emîrlerini istihdâm etti. Emîr İzzeddin el-'Alâî'yi nâibliğe, Emîr Mecdeddîn et-Tûrî'yi valiliğe, Emîr Alâeddîn Aydoğdu'yu da silâhdârlığa tayin etti. Bunları tamamladıktan sonra Sultan buradan ayrılarak 27 Şevval 664/1 Ağustos 1266 Pazar günü¹⁵⁴ Dımaşk'a doğru harekete geçti. Askerlerini ise Hama sâhibi el-Melikü'l-Mansûr, İzzeddin Ogan ve Seyfeddin Kalavun kumandasında Kilikya Ermeni Krallığı'nın merkezi Sîs üzerine akına gönderdi (5 Zilkâde 664/8 Ağustos 1266).¹⁵⁵ Ne var ki daha sonra meydana gelen gelişmeler Sultan Baybars'ın tekrar buraya dönmesine sebep olacaktır. Bu olaylardan birisi Akkâ'daki Haçlılar'ın Taberiyye¹⁵⁶ üzerine saldırıya geçmeleridir. Nitekim bu haberi alan Baybars Safed'deki ordusunu harekete geçirdi. Memlûkler Akkâ'ya doğru taarruza geçti. Aslin vadisine vardıklarında, Kıbrıs'tan takviye olarak aldıkları 1100 süvariyle saldırıya geçen Haçlılarla karşılaştılar. İki taraf arasındaki şiddetli çarpışma sonucu Haçlılar, Memlûk ordusu karşısında hezimete uğradı.¹⁵⁷

Memlûklerin Sîs saldırısı ve Haçlılarla yapılan küçük çaplı bazı çatışmalardan sonra Sultan Baybars, 20 Cemaziyelâhir 665/18 Mart 1267 Cumartesi günü ümerâsı ve ordusuyla birlikte stratejik konumu sebebiyle önem arz eden Safed kalesini tahkim etmek üzere yeniden bölgeye geldi. Ancak Moğolların Rahba'ya¹⁵⁸ saldırı hazırlıkları içerisinde olduğunu haber alınca kısa sürede kalenin tahkimiyle ilgili planlamaları yapıp 14 Recep/10 Nisan Pazar günü Dımaşk'a gitti. Memlûk ordusunun bölgeyi savunması ve Moğolların geri çekilmesi üzerine 24 Recep/20 Nisan Çarşamba günü tekrar Safed'e döndü.¹⁵⁹ Kalenin ve şehrin yeniden imârında bizzat çalıştı. Sonuçta altı ay gibi kısa bir sürede, 666/1268 yılı başlarında Safed kalesi olası Haçlı saldırılarına karşı müstahkem

¹⁵⁴ Farklı tarihlendirmeler için ayrıca bk. İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 139.

¹⁵⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 263; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 104; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 289-290; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd*, I, 493; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 549.

¹⁵⁶ Filistin'in kuzeydoğusunda Taberiye gölünün batı kıyısında kurulu bir şehirdir. Taberiye 645/1247 senesinde Eyyübîler'in Dımaşk kolu hükümdaru el-Melikü's-Sâlih İmâdüddin İsmail tarafından Haçlılar'a teslim edilmiş, 658/1260 yılında Aynicâlut Savaşı'ndan sonra Memlûk hâkimiyetine girmiştir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 17-20; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 242-243; Tomar, "Taberiye", *DİA*, XXXIX (2010), s. 323-324.

¹⁵⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 268; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 294-295; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 554-555.

¹⁵⁸ Dımaşk'ın köylerinden biridir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 33-34. Yunîni eserinde Moğollar'ın saldırı hazırlığı içinde oldukları yeri el-Bîre olarak kaydeder. Bk. Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 361.

¹⁵⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 280; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 107; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 557.

hale getirildi.¹⁶⁰ Ayrıca kalenin içerisine takviye cephane taşındı. Surları sağlamlaştırıldı, hendeklere açılan gizli geçitler ve kapılar inşa edildi. Sultan Baybars kaledeki bir burçta korunan ve Templier tarikatı tarafından kaleyi muhafaza ettiğine inanılan “Ebû Corc” denilen bir heykeli de ortadan kaldırarak yerine mihrap yaptırdı. Kalenin tahkim edilmesinden sonra, Baybars burada Müslüman halkı iskân etmiş, Safed’de çan seslerinin yerini ezan sesleri almıştır.¹⁶¹ Baybars’ın Safed kalesine harcadığı emeği gören Haçlılar hâkim oldukları bölgelerle alakalı sulh görüşmesi yapmak için Sultanın yanına geldiler. Baybars’ın, aralarındaki tarafsız bölge olan Dımaşk’a bağlı Meşgar köyüne yaptıkları saldırıları kınayıp Sayda şehrinin yarı yarıya paylaşılmasını ve Şakif kalesinin yıkılmasını şart koşması üzerine Haçlılar oradan memnuniyetsiz bir şekilde ayrıldı. Bunun üzerine Baybars ordusuyla birlikte Akkâ üzerine bir baskın düzenleyip Safed’e geri geldi. Esir edilen Akkâlî Franklar burada kılıçtan geçirildi. Baybars daha önce kendisiyle sulh için görüşmeye gelip hâlen Safed sınırlarında olan Haçlı elçilerini yanına çağırdı ve “Şakif kalesine yaptığımız saldırıların karşılığı budur.” diyerek gerekli cevabı verdi. Elçiler döndükten sonra 21 Şaban 665/17 Mayıs 1267 Salı günü tekrar Akkâ’ya doğru yöneldi. Akkâ’daki Haçlılar, Baybars şehrin surlarına gelinceye kadar seferden haberdar olmadı. Memlük askerleri ve taşçılar Akkâ yakınlarındaki yerleşim yerlerini, bahçeleri ve kuyuları tahrip etmeye başladı. Civardaki ormanlık alan ve Hospitalier tarikatına ait bir değirmen ateşe verildi. Bu taciz saldırısının ardından Baybars, Safed’e döndü. Ramazan (Haziran) ayında Sûr’dan gelen elçilerle görüştü. Aralarındaki barışın devam etmesini isteyen elçilerle, daha önce öldürdükleri Baybars’ın memlûkü olduğu söylenen Şahin isimli bir adam için on beş bin dinar diyet ödemeleri ve Tibnîn(Toron)¹⁶² ile Hunîn¹⁶³ arazilerinden ferâgat etmeleri şartıyla on yıllık bir barış anlaşması yapıldı. Ayrıca Hospitalier tarikatından gelen elçilerle de fesih hakkı Baybars’ın takdirinde olacak şekilde Hısnü’l-Ekrâd ve Merkab için on yıl, on ay, on günlük bir barış anlaşması imzalandı.¹⁶⁴

¹⁶⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-zâhir*, s. 280-281; Yunînî, *Zeylû Mir’âti’z-zamân*, II, 361.

¹⁶¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-zâhir*, s. 285-287.

¹⁶² Günümüzde Lübnan sınırları içinde olan, Sûr’un doğusunda kalan bir şehirdir. Bk. Yâkut, *Mu’cemü’büldân*, II, 14.

¹⁶³ Günümüzde Lübnan’ın güneyini teşkil eden Âmil dağlarının olduğu bölgede yer alan bir şehirdir. Bk. Yâkut, *Mu’cemü’büldân*, V, 420.

¹⁶⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü’z-zâhir*, s. 280-283; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-fikre*, 107-108; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb*, XXX, 295-297; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 559.

Bunların ardından Safed’de îmar ve iskan işlerini tamamlayan Sultan Baybars, devletin iç meseleleriyle ilgilenmek üzere Mısır’a döndü. Ancak Sultan Baybars bölgedeki Haçlıları gözlem ve baskı altında tutmayı da ihmal etmiyordu. Zira daha tehlikeli bir hasım olarak gördüğü Moğollarla mücadelesinde Haçlılar’ın arkadan vurmasını ve ikinci bir cephe açmasını engellemek istiyordu. Nitekim Moğollar’ın Halep’e saldıracağı istihbaratı üzerine sefer hazırlığı yaparken bazı birlikleri de bölgedeki Haçlıları baskı altına almak için Şakif’e gönderdi.¹⁶⁵

4. Yafa’nın Fethi

Haçlı Seferleri zamanında Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki mücadelelere sahne olan Yafa, 1099 yılından 1187’ye kadar Kudüs Haçlı Krallığı’na bağlı bir kontluk olarak kalmış, 583/1187 yılında Hıttîn Savaşı’ndan sonra Müslümanlar’ın eline geçmiştir. Ancak bundan kısa bir süre sonra İngiltere Kralı Richard, III. Haçlı Seferi’ne katıldığı sırada Yafa’yı ele geçirdi. Salahaddin Eyyûbî’nin şehri kuşatması üzerine iki taraf arasında anlaşma yapılmış, anlaşmaya göre Askalân¹⁶⁶ Müslümanlar’a bırakılırken Yafa, Hristiyanlar’ın hâkimiyetinde kalmıştı. İki taraf arasındaki mücadelelerde sürekli el değiştiren Yafa, IV. Haçlı Seferi’nden sonra yine Franklar’ın eline geçmiş, son olarak 1250 yılında Fransa Kralı IX. Louis tarafından tahkim edilmiştir.¹⁶⁷ Baybars’ın Yafa’ya düzenleyeceği saldırıdan yaklaşık iki yıl önce, zamanın Yafa hâkimi Jean d’Ibelin’in ölmesi üzerine yerine oğlu geçti. Babasının aksine itibar sahibi olmayan Gui/Guy d’Ibelin, aynı zamanda Baybars’ın, babasıyla yaptığı anlaşmanın devam edeceğini düşünmekteydi. Dolayısıyla Baybars’ın baskını karşısında hazırlıksız yakalanmaları kuvvetle muhtemeldi.¹⁶⁸

Daha önce Safed’in tahkimi sırasında Yafa’dan gelen elçilerin barış tekliflerinin reddedildiğinden bahsetmiştik. Ancak buna rağmen Yafa halkının bir şartı daha ihlâl ederek Akkâ’ya mühimmat naklettiği ve Müslüman kadınların zorla çalıştırıldığı bir

¹⁶⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû’z-zâhir*, s. 291-292.

¹⁶⁶ Filistin sahilinde Gazze ile Cibrîn arasında, Yafa’nın 60 km. kadar güneybatısında bulunur. Bk. Yâkut, *Mu’cemü’l-büldân*, IV, 122; Ebü’l-Fidâ, *Takvîmü’l-büldân*, s. 238-239; Mustafa Fayda, “Askalân”, *DİA*, III (1991), s. 487-488. Askalân’ın Haçlılar tarafından ele geçirilmesiyle ilgili ayrıca bk. Serkan Özer, “Haçlıların, Askalân Şehrini Zaptı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 2015, XXXIV/58, s. 523-542.

¹⁶⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-fikre*, 110; Yunîni, *Zeylû Mir’âti’z-zamân*, II, 36; Mufaddal b. Ebü’l-Fedâil, *en-Nehcü’s-sedîd* I, 504-505; Ebru Altan, “Yafa”, *DİA*, XXXXIII (2013), s. 172-173.

¹⁶⁸ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-fikre*, 110; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 275.

meyhane açtıkları haberi Sultan Baybars'a ulaştı. Daha önce Moğol saldırısı endişesiyle bölgeye gelmiş olan Baybars bu konuyla yakından ilgilendi. 20 Cemaziyelâhir/7 Mart Çarşamba günü¹⁶⁹ Yafa'ya ulaşan Baybars, Burada Yafa kontu ve beraberindeki önemli isimleri huzuruna kabul etti. Onlar ailelerine ve mallarına dokunulmaması şartıyla kaleyi ve şehri teslim edeceklerini vaat ettiler. Esasen Memlük ordusu şehri kuşatma altına almıştı. Aynı gün şehrin kapıları Memlükler'e açıldı (22 Cemaziyelâhir/9 Mart Cuma). Sultan şehre girerek kale halkının moralini yüksek tutmaya çalışarak onlara zarar vermeden Emîr Bedreddin el-Beyserî eşliğinde Akkâ'ya gitmelerine¹⁷⁰ müsaade etti. Emîrlerinden ve öncü birliklerinden hiçbir şekilde kalede bulunanların canlarına zarar vermemeleri, mallarını yağmalamamaları konusunda yemin aldı.¹⁷¹ Ardından iç kalenin yıkılması için talimat verdi. Yıkılan kalenin ahşap ve mermer aksamı Baybars'ın Abbâse yakınlarında Hüseyiniye'de inşa ettirmekte olduğu Zâhiriyye cami için kullanılmak üzere Kahire'ye gönderildi.¹⁷² Sultan, daha sonra Yafa ve yakınındaki Lüd beldesine mescit yaptırdı. Kalenin yıkımı tamamlanıp sahilde de güvenlik sağlandıktan sonra Sultan, Emîr Alâeddin Taybars ve Alemüddin Sencer el-Hamevî'ye birer köy temlik etti. Yafa, Kudüs Haçlı Krallığı'nın hâkimiyeti altındayken de önemli bir liman şehriydi. Bu yüzden Baybars muhtemel bir Haçlı tehdidine karşı şehrin sınır bölgelerini korumaları amacıyla burada Türkmen boylarını iskân ederek onlar için at ve silah takviyesi yaptı. Baybars, bu işlerle uğraştığı sırada Bedreddin Beceke el-Azizî'yi bir birliğin başında Şakif kalesine gönderdi.¹⁷³ Anlaşıldığı kadarıyla Sultan, stratejik bölge olan Safed'in fethi sırasında yarım bıraktığı işi bu defa tamamlama arzusundaydı.

5. Şakif (Beaufort) Kalesi'nin Fethi ve Trablus Muhasarası

Yafa'nın fethedilmesinden sonra Baybars, 12 Recep/28 Mart Çarşamba günü Safed'e giderek tahkim edilmiş olan kaleyi ziyaret etti. Ardından daha önce ordusunu göndermiş olduğu Şakif'e geçti (18-19 Recep 666/3-4 Nisan 1268).¹⁷⁴ Şakif kalesi Müslümanların elindeyken, 634/1240 yılında Eyyübî Devleti'nin Dımaşk kolu

¹⁶⁹ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 10.

¹⁷⁰ Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 375; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd* I, 504.

¹⁷¹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 61.

¹⁷² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 293; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, 61; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 298-299; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 275.

¹⁷³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 293-294; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 565.

¹⁷⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 296; Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 376; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 299.

hükümdarlarından el-Melikü's-Sâlih İmâdüddin İsmâil ile Mısır kolu hükümdarlarından olan yeğeni el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb arasında bir iktidar çekişmesi başlamıştı. Safed'in fethinde de bahsettiğimiz gibi el-Melikü's-Sâlih İsmâil, kendisini korumaları ve askerî mühimmat yardımında bulunmaları şartıyla Safed ile birlikte Şakif Kalesi'ni de Haçlılar'a vererek onlarla anlaşmıştı. Haçlılar Şakif'i teslim aldıklarında bu bölgeye ulaşan yolları her yönden kesmek maksadıyla Şakif kalesinin yanına bir kale daha inşa ettiler. Ancak Baybars'ın burayı fethetmekteki kararlılığı Haçlılar'ın aldıkları önlemleri başarısız kıldı. Baybars'ın Yafa'da iken gönderdiği Memlük ordusu sultan gelmeden savaş hazırlıklarına başlamış, mancınıklar ve siperlerde kullanılacak odunlar kale yakınına taşınmıştı. Baybars'ın kaleye ulaştığı günün ertesinde taarruza geçildi. Şam'dan gelen Memlük ordusu Şakif'e ulaştığında Haçlılar bir ulak aracılığıyla yardım istemek için Akkâ'ya mektup göndermişler, bu mektupta kaledeki geçitleri ve gizli bölmeleri açıklamışlardı. Akkâ'daki Franklar da kalenin güçlü bir şekilde korunup savunulduğu takdirde Müslümanlar tarafından kesinlikle ele geçirilemeyeceğine dair garanti vermişlerdi. Kuşatma devam ettiği sırada Akkâ'dan Şakif kalesine gönderilen cevap mektubunu taşıyan ulak yakalandı ve Baybars'ın huzuruna getirildi. Mektup sayesinde iç kale ile ilgili önemli bilgiler elde eden Baybars mektubun içeriğini kaledeki yöneticiler arasında ihtilaf yaratmak amacıyla kendi lehine değiştirerek tekrar kaledekilere gönderdi. Yazılan mektupta kalenin öncü komutanına, vezir William'a karşı dikkatli olması söylenerek birbirleri hakkında şüpheye düşmeleri sağlandı.¹⁷⁵ Saldırıları devam ederken nihayet Haçlılar, şiddeti giderek artan Memlük taarruzunun karşısında aynı anda iki kaleyi savunamayacaklarını anlayınca Templier şövalyelerinin yaptırdığı ikinci kaleyi içerisindeki kıymetli kumaşlarla ve eşyalarla birlikte ateşe verdiler (26 Recep 666/11 Nisan 1268).¹⁷⁶ Ertesi gün Memlük ordusu için bu kaleyi teslim almak zor olmadı. Baybars bu kalenin burçlarına çıkarak mancınıklarla esas kaleye karşı saldırıya devam etti. Haçlılar daha fazla karşı koyamayacaklarına karar verdiklerinde kaledeki vezirlerden Guillaume (William) kendilerinin esir edilip kadın ve çocukların serbest bırakılması şartıyla eman dilemek için dışarı çıktı. Baybars talep edilen emanı Haçlılar'a vererek kaleyi teslim alması için Emîr el-Hazinedâr'ı gönderdi. Kaleyi boşaltan Franklar'dan kadın ve çocuklar Emîr Bedreddin el-Beyserî nezâretinde Sûr

¹⁷⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 295-297; Yunînî, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 376; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 302.

¹⁷⁶ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 110; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 303.

cihetine götürülürken, erkekler esir edildi.¹⁷⁷ Templier tarikatının yaptırmış olduğu ikinci kale tamamen yıkıldı. Baybars, başta dönemin Suriye kâdilkudâtlığını yapan Şemseddin Ahmed b. Hallikân(ö. 681/1282) olmak üzere civar bölgelere fetih sonrası tebşirnâmeler gönderdi.¹⁷⁸ Baybars, Sârümidin el-Kâfirî'yi Şakif kalesine nâib olarak tayin ederek kalenin tahkim ve inşasında Emîr Seyfeddin Balaban ez-Zeynî'yi görevlendirdi daha sonra da Şakif'ten ayrıldı (10 Şaban 666/25 Nisan 1268).¹⁷⁹

Sultan Baybars, Şakif'ten ayrılınca Banyas yakınlarında konakladı. Burada Trablus'a yapılacak baskın öncesi son hazırlıklarını tamamladı. Baybars'ın Trablus'a düzenlediği akınlardaki ısrarın sebebi, Trablus kontu Bohemond'un özellikle İslâm coğrafyasında yaptığı tahribat ve Müslüman halk üzerindeki baskısıydı. Kendisi, Moğol istilası sırasında Müslümanlar'a karşı Moğollarla ittifak kurmuş, İslâm topraklarından kuzeyde Deyrkûş, Şakif Kefrdebîn, Şakif Kefrtelmîs ile Lazkiye'yi ele geçirerek Lazkiye limanına muhkem bir burç inşa etmişti.¹⁸⁰ Ayrıca daha önce Safed'in fethinde işaret ettiğimiz gibi; Templier ve Hospitalier tarikatından yardım alarak Humus üzerine saldırı girişiminde bulunmuş, Humus nâibi Alemüddin Sencer el-Başkırdî'nin dikkati ve Memlük ordusunun savunmasıyla saldırı püskürtülmüştü. Bu doğrultuda Baybars saldırıya geçmeden önce Emîr İzzeddin Ogan'ı bir bölgeye, Emîr İzzeddin Aydemîr'i başka bir cihete göndererek Trablus'a giden yolların Memlük ordusu tarafından kontrol altına alınmasını sağladı. Kendisi de önce Ba'lebek'e¹⁸¹, oradan da Trablus'a geçti(15 Şaban 666/30 Nisan 1268).¹⁸² Memlük ordusu Haçlılar'a taciz saldırılarına başladı. Ardından karşılıklı ok atışları devam etti. Memlükler ilk olarak Trablus yakınlarındaki bir burcu kontrol altına alıp buradaki Haçlıları kılıçtan geçirdiler. Romalılar zamanında yapılan su kanallarını tahrip edip etrafa zarar verdiler. Sultan Baybars bu baskınları son derece muhkem bir kale olan Trablus'u yıpratma amaçlı olarak yaptığından burada zaman

¹⁷⁷ Yunînî ve Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil bahsedilen sivillerin dışında kaledeki 480 savaşıncının da Sûr' götürüldüğünü kaydeder. Bk. Yunînî, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, II, 377; Mufaddal b. Ebül'-Fedâil, *en-Nehcü's-sedid*, I, 507

¹⁷⁸ İbn Hallikân'a gönderilen tebşirnâmenin tam metni için bk. Yunînî, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, II, 377-381.

¹⁷⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 297-299; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 304; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 566.

¹⁸⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 299-300; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 304

¹⁸¹ Lübnan sınırları içerisinde, Beyrut'un 90 km. kadar doğusunda bulunan bir beldedir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 453-455; Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l-büldân*, s. 254-255; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (Eymen), 122-124; İdris Bostan, "Ba'lebek", *DİA*, V (1992), s. 9-11.

¹⁸² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 300; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, 111; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s.62; Yunînî, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, II, 382; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 304-305.

kaybetmeden elde edilen ganimetleri askerleri arasında paylaştırarak Trablus'tan ayrıldı (29 Şaban 666/14 Mayıs 1268).¹⁸³

Sultan Baybars, Trablus'a yaptığı baskın ve yıpratma amaçlı saldırıları sırasında civardaki Antartus ve Sâfitâ bölgelerinin hâkimi olan bir Haçlı kontundan da destek görmüştür. Zira Frere Matthew Sauvage¹⁸⁴ isimli bu kont, sahip olduğu şehirleri korumak için 300 kadar Müslüman esiri serbest bırakarak Baybars'a bağlılığını bildirmiş ve ona lojistik destekte bulunmuştur.¹⁸⁵

¹⁸³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 304-305; Nüveyrî, *Nihâyetü 'l-ereb*, XXX, 305; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 566.

¹⁸⁴ Fransız asıllı Frere Matthew Sauvage İngiliz şövalyelerinden olup Kıbrıs'ın degesi ve Templier şövalyelerinin komutanıydı. Baybars'ın Suriye'ye geldiği dönemde Hospitalierler şövalyelerinin de komutanı olan Hugh/Hugue Revel ile Baybars arasındaki sözlü haberleşmeyi sağlamaktaydı. Bk. Jochen Burgtorf, *The Central Convent of Hospitaliers and Templars History, Organization, and Personnel (1099/1120-1310)*, Brill Press, Leiden Boston, 2008, s. 593; Jochen Schenk, Mike Carr, *The Military Orders Volume 6.1: Culture and Conflict in the Mediterranean World*, Routledge Press, Newyork, 2017

¹⁸⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 306; Jochen Burgtorf, *The Central Convent of Hospitaliers and Templars*, s. 593

B. Antakya ve Civarının Fethi

1. Antakya'nın Fethi

Sultan Baybars Trablus'tan ayrıldıktan sonra hangi cihete gideceği konusunda bilgi vermeden Humus'a gitti. Burada bir cami yapılmasını emrederek Hama'ya geçti. Emîr Bedreddin el-Hazindâr, Emîr İzzeddin Ogan ve kendisi birliklerin başında olacak şekilde ordusunu üç gruba ayırdı.¹⁸⁶ Bedreddin el-Hazindâr kumandasındaki birliği

Antakya'nın denizle bağlantısını kesmek üzere Süveyde'ye¹⁸⁷ Ermenîlerin Çukurova üzerinden yardım göndermelerini önlemek amacıyla İzzeddin Ogan kumandasındaki birliği Derbsak¹⁸⁸ tarafına göndererek kendisi Afâmiye'ye¹⁸⁹ oradan da Antakya'ya geçerek kumandasındaki ana kuvvetle şehri kuşattı (1 Ramazan 666/15 Mayıs 1268).

¹⁸⁶ Baybars el-Mansûrî, Sultan Baybars'ın görevlendirdiği birliklerin başındaki isimlerden Emîr Bedreddin el-Hazindâr'ı zikretmez ve İbni Abdüzzâhir'den farklı olarak Emîr Seyfeddin Kalavun'u kaydeder. Bk. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 307; krş. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 111.

¹⁸⁷ Akdeniz'e 200 km. uzaklıkta, Dımaşk'ın yaklaşık 111 km. güneyinde yer alan, Suriye'nin bir ilidir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 286.

¹⁸⁸ Karasu nehrinin geçtiği Antakya'nın köylerinden biridir. Bk. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 260-261.

¹⁸⁹ Bazı kaynaklarda Fâmiye şeklinde zikredilen, günümüzde Epemiye, Efemiyye adlarıyla bilinen, Akdeniz sahilindeki Cebele'ye 66 km. uzaklıkta yer alan bir kaledir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 227, IV, 233-234; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 262-263.

Baybars câliş¹⁹⁰ olarak üstâdâr¹⁹¹ Emîr Şemseddin Aksungur'u görevlendirmişti.¹⁹² Aksungur Antakya'da Haçlı komutanlarından Simon Mansel'in¹⁹³ kumandasındaki bir birlikle karşılaşınca aralarında çatışma başladı. Antakya kuşatmasında hazır bulunan Baybars el-Mansûrî'nin aktardığına göre Aksungur'un askerlerinden Baybars el-Muzafferî, Simon Mansel'i yakalayarak sultana getirdi. Sultan ona on tavâşi verdi ve ondan emîr-i âhur armasını (renk¹⁹⁴) sancağında taşımasını istedi.¹⁹⁵ Baybars, hücumla geçmeden önce son bir ihtar yapma niyetindeydi. Bu sebeple huzuruna getirilen Simon Mansel'in makul biri olduğunu görünce onu hoş bir şekilde karşılayarak Antakya ahalisi ile görüşmesi ve barış için aracı olmasını teklif etti. O da bu teklifi kabul ederek Antakya'dan çağırıldığı oğlunu sultanın yanında rehin bırakıp şehre gitti. Ardından bir grup papaz ve rahiple sultanın huzuruna gelip üç gün boyunca görüştüler. Simon ve beraberindekilerin Antakya kontu Bohemond'dan çekinmeleri ve korkmaları sebebiyle görüşmeler olumsuz sonuçlandı. Ertesi gün Baybars'ın hücum emriyle Memlûk ordusu her yandan Antakya üzerine saldırıya geçti. Önce kale surlarının etrafını sararak Silpius¹⁹⁶ dağına yakın surlarda gedikler açıp buradan şehre girdi. İçeride yaklaşık yüz bin kişi vardı. Memlûkler'in şehre girmesiyle Antakya ahalisi iç kaleye sığındı. Haçlılar iç kaleyi müdafaa etmeye çalıştılsa da başarılı olamadılar. Yaşanan şiddetli çarpışmadan sonra neredeyse Memlûk kılıcının değmediği kimse kalmadı. Sonuçta Memlûk askerleri şehri yağmalayıp önemli miktarda ganimet elde ettiler. Ardından kalenin kapıları tutularak önlem alındı. İç kalede ise kadınlar ve çocuklar dışında 8000 savaşı bulmaktaydı. Yine

¹⁹⁰ Câliş/Şâlîş, Memlûklerde ordunun önünde giden, düşmanın durumunu araştırıp istihbarat sağlayan ve savaş düzeninde merkezin önündeki kısımda yer alan öncü birliğidir. Bk. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 197; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 63 dn. 2; Hassan Hallâk, Abbas Sabbâğ, *el-Mu'cemü'l-câmi' fi'l-mustalahât el-Eyyûbiyye ve'l-mülûkiyye ve'l-osmâniyye zâti'l-usûl el-'arabiyye ve'l-fârisiyye ve't-türkiyye*, Beyrut 1999, s. 60; Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, s. 165-166.

¹⁹¹ Memlûkler Devleti'nde üstâdârlık, sultana ait dairelerin tamamının gelir giderlerini düzenlemek, bu dairelerde yaşayanların her türlü ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamak, buradaki görevlileri, sultanın hâşiyesi, kadın ve erkek köleleri idare etmek, sultanın isteği üzerine seferlere katılmakla görevli müessesedir. Bk. Fatih Yahya Ayaz, *Türk Memlûkler Döneminde Saray Ağalığı Üstâdârlık (1250-1382)*, M.Ü.İ.F.V. İstanbul 2008, s. 54-55; Yiğit, *Memlûkler*, s. 191; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 215; David Ayalon, *Memlûk Ordusunun Yapısı Üzerine Araştırmalar I-II-III* (çev. Abdullah Mesut Ağır), TTK, Ankara 2015, s.98.

¹⁹² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû'z-zâhir*, s. 307; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 305-306; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 567; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 191; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 123.

¹⁹³ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mülûkiyye*, s. 63 dn. 1; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 276.

¹⁹⁴ Memlûkler devrinde sultan ve emîrlerin kendilerine alâmet üzere edindikleri armalardır. Bk. Çetin, *"Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât"*, s. 244-245

¹⁹⁵ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 111.

¹⁹⁶ Günümüzde Antakya sınırları içinde, Habib Neccar dağına da içine alan Keldağ sırasında bulunur. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Antakya>

içeride bulunan Bailli¹⁹⁷, vezir ve vali çareyi gece dağlara kaçmakta buldu. Ertesi sabah su ve un sıkıntısı çekmeye başlayan halk, idarecilerin de yokluğunu fark edince canlarının bağışlanması uğruna esir edilmeyi kabul ederek eman dilediler (5 Ramazan/19 Mayıs) Canları bağışlanan Franklar esir edildi ve kâtipler tarafından isimleri kayıt altına alındıktan sonra emîr ve kumandanlara gruplar halinde teslim edildiler.¹⁹⁸ Antakya'nın fethi Şam ve Mısır'a tebşirnâmelerle bildirildi.¹⁹⁹ O sırada Trablus'ta bulunan Antakya kontu VI. Bohemond ise ancak Sultan Baybars'ın gönderdiği mektup kendisine ulaştıktan sonra Antakya'yı kaybettiğini öğrenebildi.²⁰⁰

Antakya'nın fethedilmesi, Haçlılar için yaşayacakları çöküşün habercisi oldu. Sultan Baybars Antakya'yı fethettikten sonra iç kalenin kontrolünü Emîr Bedreddin el-Hazindâr ve Emîr Bedreddin Beyserî eş-Şemsî'ye verdi. Antakyalı Simon Masel ise ailesiyle birlikte serbest bırakıldı ve Sîs'e gitmesine müsaade edildi.²⁰¹ Baybars Antakya'dan ayrılmadan önce son olarak elde edilen ganimetlerin taksimi için tüm ganimetin bir araya toplanmasını istedi. Herhangi bir haksızlık yaşanmaması için altın ve gümüşler tartılarak emîrlere, kumandanlara ve askerlere dağıtıldı. Ganimetlerin bolluğundan dağıtım işi iki gün boyunca devam etti. Esir edilen çocuklar 12 dirheme, cariyeler ise 5 dirhem gibi düşük bir meblağa satıldı. Ganimetlerin taksim edilmesinin ardından iç kale ateşe verilip kiliseler tahrip edildi. Hasar gören çarşı, pazar Antakya'nın dışına taşındı. Şehir kısa sürede her cihetten tâcirlerin uğrak yeri oldu. Tüm bunların yanında Antakya'nın Memlûklerce fethinin bir sonucu olarak, Trablus kontunun Moğolların Halep'i istilâsı sırasında hâkim olduğu ve müstahkem bir kale olan Deyrkûş, Keferdebin/Kefardenin, Kefartelmîs kalelerindeki Franklar da canlarının bağışlanması karşılığında teslim olacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine Emîr Bedreddin Bîlik el-Eşrefî 11 Ramazan/25 Mayıs Cuma günü Deyrkûş kalesini, ardından diğer iki kaleyi teslim

¹⁹⁷ Orta çağlarda Fransız idari görevlerinden biridir. Bk. Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 307 dn. 2.

¹⁹⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 307-309; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 111; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-Mülûkiyye*, s. 63; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 10; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 306-307; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 567; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s.123; a.mlf., *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 88-89.

¹⁹⁹ Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 382-384.

²⁰⁰ Mektubun tam metni için ayrıca bk. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 309-313; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 112-114; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 307-311; Mufaddal b. Ebül'-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd*, I, 509-513. Mektubun Türkçe çevirisi için bk. Şebnem Özönur, *Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 59 dn. 147.

²⁰¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 313; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 114; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 311.

aldı.²⁰² Yine Antakya'ya bağlı ve patrikliğe ait olan Kusayr'ın²⁰³ da yarısı barış anlaşması yapılması şartıyla Memlûk Devleti'ne teslim edildi. Böylece Kusayr'ın yarısı İslâm topraklarına dâhil oldu. Antakya, Deyrkûş ve Kusayr'dan sonra Bağras/Bakras kalesi dışında o civarda fethedilmeyen yer kalmadı. Bağras kalesi Templier şövalyelerinin elindeydi. Fakat Baybars'ın Sîs hâkimi Hethum ile daha önce imzalamış olduğu anlaşma gereği kale civarının Memlûklerin hâkimiyeti altına girmesi, Templier şövalyelerinin endişeye düşmelerine ve kaleyi terk etmelerine yetti. Emîr Şemseddin Aksungur, Memlûk ordusuyla birlikte burayı teslim almak üzere gittiğinde kalede yaşlı bir kadından başka kimseye rastlamadı. Böylece Bağras kalesi de 13 Ramazan 666/27 Mayıs 1268 Pazar günü Memlûk hâkimiyeti altına girdi.²⁰⁴ Baybars Antakya'nın fethinin ardından Şeyzer'e²⁰⁵, oradan da avlanmak üzere Humus'a geçti. Burada Emîr Bedreddin Beyserî, Bedreddin el-Hazindâr ve Hüsameddin ed-Devâdâr ile birlikte Humus nâibinin evinde kaldıktan sonra 26 Ramazan 666/9 Haziran 1268'de beraberindeki esirler ve Sis hâkimi ile Dımaşk'a ulaştı. 18 Zilkâde/30 Temmuz'da Dımaşk'tan ayrılarak 11 Zilhicce/22 Ağustos'ta Kahire'ye vardı.²⁰⁶

2. Cebele'nin Memlûk Topraklarına Katılması

Antakya ve civarındaki kalelerin fethedilmesinin ardından Sultan ilgisini güneydeki diğer Haçlı şehirlerine yöneltti. Bunlar arasında Cebele de bulunmaktaydı. Hospitalier ve Templier şövalyelerinin Müslümanların elinden aldıkları Cebele o dönemde Frere Matthew Sauvage'ın hâkimiyeti altındaydı. Yukarıda zikrettiğimiz, Matthew ile Baybars arasındaki anlaşma sırasında Baybars Cebele'yi de talep etmişti. Matthew Sauvage'ın Akkâ ile yaptığı görüşmelerden sonra Cebele'nin teslim edileceğine dair Baybars'a bir mektup gönderildi. Bunun üzerine Alâeddin b. el-Kâdî ve Hüsâmeddin el-Celdekî şehri ve kaleyi teslim almak üzere Cebele'ye giderek Templier tarikatının hâkim olduğu bölgeyi aldılar. Ancak Hospitalierler kendi paylarını vermek istemeyince,

²⁰² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû 'z-zâhir*, s. 323-325; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 317-318; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 568; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 192.

²⁰³ Günümüzde Dımaşk'ın kuzeyinde yer alan Humus'un bir ilçesidir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 367.

²⁰⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû 'z-zâhir*, s. 325-326; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 114; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-Mülûkiyye*, s. 64; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 10; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 319; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 570.

²⁰⁵ Hama'nın 20 km. kuzaybatısında, Asi nehrinin sol kıyısında yer alır. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 383; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 262-263; Gülay Öğün Bezer, "Şeyzer", *DİA*, XXXIX (2010), s. 106-107.

²⁰⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû 'z-zâhir*, s. 333-334; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 571.

Sultanın nâibleri şehrin idaresine ve erzaklarına el koydular. Bunun üzerine Hospitalierlerin reisi, Trablus kontu Bohemond'dan yardım isteyerek Hüsâmeddin el-Celdekî'ye saldırdı ve şövalyeleriyle Memlûkler'in kaldığı bir burcun etrafını kuşatarak onları esir alıp öldürdü. Ardından Hama sahibi el-Melik'ül-Mansûr'a Baybars'ın nâiblerinin kendilerine saldırdığını ve yaşananların kendi rızası dâhilinde olmadığını yazdığı bir mektup göndererek Sultana karşı yanında durmasını istedi. Bu olanlara hiddetlenen Baybars ise Humus'ta esir halde hapisshanede bulunan Hospitalier şövalyelerinin öldürülmesi için Humus nâibine haber göndererek gelen mektuba gerekli cevabı verdi.²⁰⁷ Böylece Cebele de İslâm topraklarına dâhil oldu (666/1268).²⁰⁸

Bu yıl içerisinde yaşanan gelişmelerden bir diğeri de Trablus kontunun amcasının oğlu olan Kıbrıs/Akkâ kralı II. Hugue'un (1253-1267) ölümünün ardından onun nâibi olan Antakyalı III. Hugue Antioch Lusignan'ın (1267-1284) II. Hugue'nin vârisi olan küçük oğlunun Sîs şehrinde kaybolmasından istifade edip Kıbrıs kralı olmasıydı. III. Hugue Kıbrıs kralı olarak tanındıktan sonra Kıbrıs'a bağlı olan Akkâlî Franklar da onu Akkâ'ya davet edip bağlılık yemini ettiler. Artık Akkâ hâkimiyetini de eline geçiren III. Hugue, Baybars ile sulh yapılması konusunda Sûr hâkimi ile görüşüp ona elçi göndermeye karar verdi.²⁰⁹ Sultan, Antakya'daki işlerini bitirip Dımaşk'a döndüğünde Frank elçiler de değerli hediyelerle onun huzuruna vardılar. Yapılan görüşmeler neticesinde on yıl sürecek bir sulh anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre Akkâ ve ona bağlı 31 köyü, Hayfâ ve 3 köyü, Aslis'in 5 köyü, Kureyn'in 10 köyü ve Sayda ile Vatâ Franklar'da kalacak, Hayfâ ve Aslis'in geri kalan köyleri ile Karmel'in tamamı iki tarafın ortak malı kabul edilecekti. Kureyn'in geri kalan köyleri ve dağlık kesimleri ise Memlûkler'in hâkimiyetinde olacaktı. Bu anlaşma Kıbrıs adasını da içine alacak, iki tarafın esirleri serbest bırakılacak ve taraflar on yıl boyunca anlaşmayı bozamayacaktı.²¹⁰ İbn Abdüzzâhir'in aktardığına göre anlaşma şartları netleşince Baybars'ın isteği üzerine Emîr Kemâleddin el-Sîs ve İbn Abdüzzâhir, rahip ve papazlardan oluşan 20 Frank esir ve çeşitli hediyelerle birlikte anlaşmaya bağlılık yemini almak için Akkâ'ya gitti. Sultanın elçileri 24 Şevval/7 Temmuz'da Akkâ'ya vardıklarında III. Hugue, rehinelere meselesinin

²⁰⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 330-331.

²⁰⁸ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre*, s. 115; a.mlf., *et-Tuhfetü 'l-mülûkiyye*, s. 64..

²⁰⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 331-332.

²¹⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 332; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre*, s. 115-116; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 571.

sonraya bırakılmasını ve Kıbrıs'a dair ayrı bir sulh anlaşması olması gerektiğini iddia ederek diğer anlaşma şartlarını da kabul etmeyince elçiler döndü ve sulh gerçekleşmedi. Yine İbn Abdüzzâhir'in naklettiğine göre, III. Hugue, her konuşmasında Fransa Kralı IX. Louis'in kardeşi olan I. Charles d'Anjou'dan (ö. 1285) korktuğunu ve ona danışmadan herhangi bir sulh anlaşması imzalamak istemediğini söylemiştir.²¹¹

Baybars aynı yılın içerisinde Suriye sahilindeki Frank/Haçlılarla ilgilenmeyi de sürdürdü. Mesela Akkâ'daki Haçlı güçleri önce ateşkes imzalamışlar ancak daha sonra esir mübadelesinde sorun çıkarmışlardı. Bunun üzerine Sultan bölgedeki nâiblerine talimat yollayarak Akkâ'ya saldırı düzenlemiştir.²¹² Bu gelişmeler yaşanırken Sultan bir süreliğine dâhili meselelerle ilgilenme fırsatı buldu. Dolayısıyla 667 (1268-69) yılı içerisinde Baybars, bahsi geçen iç hadiseler ve bazı devletlerle olan ilişkilere zaman ayırdı. İlhanlı hükümdarı Hülâgü'nün yerine geçen oğlu Abaka Han ile sulh anlaşmasını devam ettirmeyip Altınorda Devleti hükümdarı Mengü Timur'a (1266-1280) bir elçi heyeti gönderdi.²¹³ Ayrıca Charles d'Anjou ve Nûbe²¹⁴ hâkimi Ebü'l-İzz'in yerine geçen yeğeni Dâvûd ile de yazışmalar yapıldı. Yemen ve Mağrib'e, yapılan son fetihlerin tebşirnâmeleri gönderildi.²¹⁵ Baybars bu yıl, oğlu Melikü's-Said Berke için emîrlerinden Kal'atü'l-cebel'de biat da aldı (9 Safer 667/18 Ekim 1269)²¹⁶

Ertesi yıl Cemaziyelâhir 668/16 Şubat 1269 tarihinde Baybars'ın önde gelen emîrleri ve bir grup askerle beraber gerçekleştirilen Şam seyahatinde, Subeybe/Sabîbe (Nimrod)²¹⁷, Şakif ve Safed kalelerini ziyaret ettiği ve buraları kontrol ettiği de belirtilmelidir.²¹⁸

3. Sûr'a Yönelik Baskı ve Saldırıları

Sultan Şam'da bulunduğu sırada, bir kadın gelip Sûr'da esir vaziyetteyken fidye ödeyip kurtulduğunu, daha sonra kızını da esaretten kurtardığını ancak Haçlılar'ın

²¹¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 332-333

²¹² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 346.

²¹³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 334-335.

²¹⁴ Afrika'da büyük kısmı Sudan'da, küçük kısmı Mısır'da kalan bölgedir. Bk. Nebi Bozkurt "Nûbe", *DİA*, XXXIII (2007), s. 222-223.

²¹⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 336-337.

²¹⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 338; Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-fikre*, s. 117; Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 406; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 573.

²¹⁷ Suriye'nin kuzeybatısından bulunan Banyas yakınlarındaki Kuneytira'da bulunan müstahkem bir kaledir. <http://www.wikiwand.com/ar/قلعة الصبيبة>

²¹⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 342.

arkalarından asker gönderip Safed'e ulaştıkları sırada kızını elinden alıp Hristiyan olmaya mecbur ettikleri konusunda Baybars'a şikâyetinde bulundu. Yine Sûrlu Franklar, Safed yakınlarındaki bir grup Müslümanı yakalayarak öldürmüş ve birçoğunu da esir etmişti. Baybars yakalanan kızın ve esir edilen Müslümanların iadesi için haber gönderdi. Fakat Sûr halkı bu konuda zorluk çıkarınca Baybars 20 Ramazan 667/23 Mayıs 1269'da küçük bir birlikle Sûr üzerine yürüdü.²¹⁹ Bu akına neden olan bir diğer durum ise, Baybars'ın Ramazan 665/Haziran 1267'de Safed'de bulunduğu sırada Sûr hâkimi ile daha önceden imzaladığı on yıllık anlaşmaydı. O dönemde sultanın elçileri bağlılık yemini almak için yanına vardıklarında Sûr hâkimi anlaşmanın bazı hükümlerine itiraz etmişti. Baybars Sûr'a ulaşmadan evvel takviye olarak Emîr Cemâleddin el-Muhammedî ve Atabek Aktay'ı da farklı cihetlerden Sûr'a gönderdi. Memlûk birliği burada kadın erkek demeden birçok kişiyi esir aldı. Daha sonra Baybars Sûr hâkimine Müslüman esirlerin iadesi için mühlet vererek elindeki Frankları serbest bıraktı, fakat yine sonuç alamayınca Sûr'a erzak ve mühimmat gitmesini engelleyerek şehri yağmalamaları için bir grup gönderdi.²²⁰

C. Hısnü'l-Ekrad, Merkab ve Akkâ Kuşatmaları

Baybars 668/669-1270 senesinde Kerek, Şevbek, Medine, Mekke, Dımaşk, Halep, Kudüs, Kahire ve İskenderiye'ye gitti.²²¹ İskenderiye'de bulunduğu sırada Moğollar'ın saldırı hazırlığı içerisinde olduğunu öğrenince 18 Rebiülevvel 668/15 Kasım 1269'da oradan ayrılarak Kahire'ye geldi. Diğer yandan Moğollar Akdeniz sahilindeki Franklarla anlaşmış, Halep yakınındaki Sâcûr'a saldırıp burayı yağmalamışlardı. Sultan Baybars 21 Rebiülevvel/18 Kasım'da Gazze'ye, 7 Rebiülahir/4 Aralık'ta Dımaşk'a ulaştı. Ancak Moğollar Baybars'ın gelişinden haberdar olunca kaçtılar.²²²

Sultan Baybars Dımaşk'ta iken Akkâ'da bazı gelişmeler meydana gelmiştir. Avrupa'dan gelen takviye Haçlı kuvvetleriyle güçlenen Akkâlî Franklar güçlerini birleştirip Baybars'a karşı harekete geçmişti. Bu birlikler Akkâ dışında karargâhlarını kurdular. Baybars Silahdâr İzzeddin Ma'n'ı Memlûk ordusunu ve savaş aletlerini hazırlamak üzere, Emîr Rükneddin Ayacı/Abacı'yı ise Dımaşk'taki askerleri hazırlaması

²¹⁹ Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 408.

²²⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 347; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 320-321; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 120.

²²¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 352-359; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 120-123; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 65-67; Farklı tarihlendirmeler için krş. Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 11.

²²² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 360-361; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 123-124.

için görevlendirdi. 22 Rebiülahir 668/19 Aralık 1269 tarihinde sultanın çeşitli bölgelere görevlendirdiği birlikler, Akkâ'daki Avrupa'dan önemli oranda takviye alan Haçlı güçlerini büyük bir yenilgiye uğrattılar.²²³ Sultan buradan ayrılarak Dımaşk'a geçti (26 Rebiülahir 668/23 Aralık 1269). Buradan da Hama'ya geçen sultan daha sonra Kefertâb'a geldi. Hiç kimse nereye gideceğini ve amacını bilmiyordu. Ordunun önemli bir kısmı ve ağır silahları burada bırakan sultan, güçlü ve iyi savaşçılardan oluşan bir süvari birliğiyle Merkab'a yöneldi. Ancak hava muhalefeti sebebiyle Hama'ya dönmek zorunda kaldı. Daha sonraki Merkab'ı muhasara teşebbüsleri de kar ve soğuk yüzünden akim kaldı.²²⁴

Sultan 3 Cemaziyelâhir'de Hama'dan ayrılarak bu sefer Hısnü'l-ekrâd'a yöneldi. Sayıca az olan ordusu ve silahıyla. Hısnü'l-ekrâd'dan çıkan bir grup Haçlı'yı kılıçtan geçirdi. Sultan'ın bu saldırıyı düzenleme sebebi, Trablus muhasarası sırasında bu kalede bulunanların, sultanın askerlerini küçümseyici ifadeleriydi. Bu az sayıdaki askeriyle gerçekleştirilen saldırı ile Sultan da onlara bir ders vermek istemiştir

IX. Louis'in güçlü bir orduyla yeni bir Haçlı seferine çıktığını haber alan Baybars Hısnü'l-ekrâd'dan ayrılarak 28 Recep 668/23 Mart 1270'de Mısır'a döndü. Fransa Kralı IX. Louis, 10 Zilkade 668/1 Temmuz 1270 tarihinde beraberinde oğulları ve damadı, Navarra kralı, İskoçya kralı, Aragon kralı, Flandre, Bretagne, La Marche kontlarının oğulları ile gemilerle Tunus'a doğru denize açıldılar.²²⁵ 27 Zilkade/18 Temmuz günü Haçlı donanması Kartaca'ya vardığında Tunus emîri şehri çoktan tahkim ettirip güçlü bir garnizonla savunmaya hazırlanmıştı. Ancak Haçlılar arasında yayılan salgın hastalıklar yüzlerce şövalye ve binlerce askerin ölmesine neden oldu. Kral Louis de veba sonucu öldü.²²⁶ Hayatta kalan Haçlılar 5 Safer 668/23 Eylül 1270'te Tunus'tan ayrıldılar. Böylece VIII. Haçlı Seferi başlamadan biterek İslâm coğrafyası için herhangi bir zarara yol açmadı. Buna ilaveten bu seferden umutlu olan Doğu Frankları için muhtemel son yardım da akim kalmış oldu.

²²³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 362-363.

²²⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 364.

²²⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 370; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 124-125; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 69; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 237,238.

²²⁶ Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 203; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 238

D. Sâfitâ ve Hısnü'l-ekrâd Kalelerinin Fethi

IX. Louis'in başarısız Haçlı seferinden sonra Baybars, 7 Safer/25 Eylül'de Askalân'a giderek burayı Haçlılar'ın saldırılarından korumak amacıyla limanı ağaç kütükleri ve kayalarla doldurup kullanılamaz hale getirdi ve oradan Kahire'ye geçti (8 Rebiülâhir 669/24 Kasım 1270).²²⁷ Bundan sonra Baybars fetih hareketlerini önceden beri çeşitli saldırılarla yıpratmaya çalıştığı Trablus üzerine yoğunlaştırdı. Nitekim 10 Cemaziyelâhir 669/24 Ocak 1271'de oğlu el-Melikü's-Saîd Berke yola çıktı. Berke, 8 Recep/20 Şubatta Dımaşk'a giderek buradan Emîr Bedreddin el-Hazindâr ile birlikte Dımaşk'ın yaklaşık 45 km. kuzeydoğusunda bulunan Kutayfe cihetine geçti. Baybars ise ordusuyla Ba'lebek üzerinden Trablus'a gitti. Burada bulunan Franklar'ın bir kısmı öldürülerek bir kısmı esir edildi ve şehir yağmalandı. Daha sonra Memlük ordusu bir yerde toplanarak Templier şövalyelerinin bulunduğu Sâfitâ üzerine hücumla geçti. Sâfitâ Frankları Baybars'ın Trablus'a yüklenmesini önlemek amacıyla kaleyi yıkmaya karar verdilerse de daha sonra bu fikirlerinden vazgeçtiler. Bunun üzerine Baybars küçük bir birliği burada bırakıp Hısnü'l-ekrâd'a geçerek burayı kuşattı (9 Recep 669/21 Şubat 1271). Orada bulunduğu sırada Antartus/Tartus komutanı da olan Frere Sauvage, Baybars'a gelip Sâfitâ'daki Templier şövalyelerinin kaleyi teslim etmelerini sağlayacağını söyleyerek onları bağışlamasını istedi. Baybars Sâfitâ kalesini teslim almasına rağmen kadın ve çocuklar dışındaki 700 kişinin kendisini oyaladıkları ve sözlerinde durmadıkları gerekçesiyle öldürülmelerini istedi. Ancak veliaht oğlu Berke'nin aracılığı üzerine onları affetti.²²⁸

Baybars Sâfitâ'yı teslim aldıktan sonra tekrar, kuşatmış olduğu 30 km. uzaklıktaki Şövalyeler kalesi (Karak des Chevaliers) olarak bilinen ve Hospitalier şövalyelerinin kontrolünde bulunan Hısnü'l-ekrâd'a geldi. Kalenin müstahkem 3 suru bulunmaktaydı. 19 Recep/3 Mart Salı mancınıklar hazırlanıp siperler oluşturuldu. 21 Recep/5 Mart günü ilk bâşûre, 7 Şaban/21 Martta ikinci bâşûre tahrip edildi. 15 Şaban 669/29 Mart 1271'de ise kale duvarlarına bitişik olan surda gedikler açıldı. Kaledekiler Bedreddin el-Beyserî'nin komuta ettiği kuşatma ve yoğun taarruza daha fazla karşı koyamadı. İbnü'n-

²²⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 373; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 68; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 590; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 204.

²²⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 374-375; Yunînî, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, II, 444-445; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 324; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 590.

Devâdârî'nin aktardığına göre²²⁹ vasfedilemeyecek boyutta bir katliam gerçekleşti. Haçlılar kaleyi teslim etmek zorunda kalarak eman dilediler.²³⁰ Memlükler kaleyi 15 Şaban/29 Mart günü teslim aldılar. Sultan Baybars esir edilen çiftçileri serbest bıraktığı gibi güvenli bir şekilde Trablus'a gitmelerine müsaade etti.²³¹ Baybars kalede bazı düzenlemeler yaptıktan sonra Sârimüddin el-Kâfirî'yi²³² nâib olarak atadı. Kalenin imarıyla ilgilenmeleri için İzzeddin Aybek el-Efrem ve İzzeddin Aybek eş-Şeyh'i görevlendirdi.²³³

Bu noktada sultanın Hısnül'l-ekrâd'a yönelik ilgisinin bazı sebeplerine de işaret etmek gerekir. Memlükler'in bölgeden Haçlılar'ı temizleme siyaseti, şüphesiz ilk sebep olmalıdır. Ancak İbn Abdüzzâhir'in aktardığına göre buranın alınmasının önemli sebepleri arasında verimli toprakları gelmektedir. Süvari birlikleri için büyük otlaklar olması burayı cazip hale getiriyordu.²³⁴ Hısnül'l-ekrâd'ın fethinden sonra Baybars, kalenin hâkimi ve aynı zamanda Hospitalierlerin komutanı Hugue de Revel'e kaleyi fethettiğine dair bir mektup yazdı.²³⁵ Uzun zamandır Müslümanların saldırılarına dayanan bu müstahkem kalenin fethi Müslümanların maneviyatını yükseltirken son Haçlı seferi hezimetinden sonra kaygılı olan Frankları iyice endişeye düşürdü. Çünkü bu önemli kalenin ele geçirilmesi, Memlükler'in Trablus'un fethine giden yolda attıkları önemli bir adımdı. Kalenin fethinden sonra Templier şövalyelerinin ve Antartus'un komutanı Frere Matthew Sauvage, Sultan Baybars'a sulh teklifinde bulunup hâkim olduğu topraklardan elde ettiği gelirin yarısını sultanla paylaşacağını söyledi. Ayrıca Merkab kalesinden gelen Hospitalierler'in elçisi de barış için hazır olduklarını ilettiler. Bunun üzerine Baybars sulh tekliflerini kabul ederek her ikisiyle de on yıl on ay on gün sürecek bir anlaşma imzaladı. Anlaşmaya göre Merkab kalesinin geliri iki taraf arasında paylaşılacak ve kalede herhangi

²²⁹ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 152.

²³⁰ İbn Abdüzzâhir, Baybars'ın Trablus'taki Haçlı komutanının ağzıyla kaledekilere bir mektup yazıp teslim olmalarını sağladığını aktarır. Ayrıca müdafaa rampalarının tahrip edilmesi ile kalenin ele geçirilmesi ile ilgili farklı tarihler verir. Bk. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 376; Ayrıca bk. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s.127; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 70; Ebü'l-Fidâ, el-Muhtasar, IV, 12; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 326-327

²³¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 375-376; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 152.

²³² İbnü'd-Devâdârî, Baybars'ın Hısnül'l-ekrâd'a atadığı nâibi İzzeddin el-Mûsulî olarak kaydeder. Bk. İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 152

²³³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 377; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 327; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 591

²³⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 365.

²³⁵ Mektubun tam metni için bk. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 376; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 127-128; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 152-153.

bir imar ve inşaa işi yapılmayacaktı.²³⁶ İbn Abdüzzâhir'in aktardığına göre babası, Emîr Fahreddîn el-Makarrî ile Antartus komutanından anlaşmaya bağlılık yemini almak üzere gitmiş, kendisi de onlara eşlik etmiştir.²³⁷

E. Akkâr ve Kureyn (Montfort) Kaleleri'nin Fethi

Sultan Baybars Hısnü'l-ekrâd'da işlerini bitirdikten sonra Sâfitâ'nın 38 km. güneyinde, Trablus'a 27 km. uzaklıkta bulunan Akkâr'a gitti (17 Ramazan 669/29 Nisan 1271).²³⁸ Vakit kaybetmeden savaş hazırlıklarına başlayan Baybars, konumu itibariyle ulaşılması güç, sarp bir bölgede bulunan Akkâr'a giden yolları açarak 20 Ramazan/2 Mayıs günü mancınıkların taşınmasını sağladı. Memlûk ordusu tarafından kuşatılan kalede iki taraf arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Top atışları ve ok atışlarıyla muhasara şiddetlendi, kale surlarında gedikler açıldı. Kuşatmanın ilerleyen günlerinde kale halkı daha fazla karşı koyamayacak duruma gelerek sultandan eman diledi. Verilen eman sonrasında kaleye sancaklar dikildi ve kale halkının güvenli bir şekilde Trablus'a gitmesine müsaade edildi (29 Ramazan 669/11 Mayıs 1271).²³⁹ İbn Abdüzzâhir'in aktardığına göre Akkâr'ın ele geçirilmesinden sonra Sultan Baybars, Trablus kontunu, iğneleyici ve alay edici bir mektupla fetihten haberdar etmiştir.²⁴⁰

Hısnü'l-ekrâd'ın fethinden sonra Akkâr'ın ele geçirilmesiyle Memlûkler için Trablus'un yolu açılmıştı. Baybars buradaki işlerini bitirdikten sonra vakit kaybetmeden askerlerine zırhlarını, miğferlerini ve silahlarını kuşanıp yeni bir akın için hazırlanmalarını emrederek yönünü yeniden Trablus'a çevirdi (4 Şevval 669/12 Mayıs 1271). Memlûkler'in Trablus'a sel gibi aktığını haber alan Trablus kontu çaresiz bir telaşın içerisinde girdi. Hısnü'l-ekrâd'da yaşadığı hezimetin üstüne Memlûk ordusu bölgeye ulaşip şehri kuşatma altına alınca kont, elçileri aracılığıyla Baybars'a sulh teklifinde bulundu. Teklifi kabul eden sultan, Trablus kontu ile on yıl sürecek bir

²³⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 378-379; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 128; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 328; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, VIII, 154-155; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 591-592.

²³⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 379.

²³⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 379; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 128; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 12; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 329; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 592.

²³⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 380; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 128; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mlûkiyye*, s. 71-72; Yunînî, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 448-449; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 329; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, VIII, 155; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 592.

²⁴⁰ Mektubun tam metni için bk. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 380-381. Ayrıca bk. Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 330-331; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, VIII, 156-157.

anlaşmaya vardı.²⁴¹ Anlaşıldığına göre, Sultan Baybars'ın Trablus kontu ile anlaşmaya varmasında, Ramazan ayının sonunda İngiltere prensi Edward'ın 300 şövalye ve yaklaşık 30 gemi ile Akkâ'ya geldiğini haber almasının büyük etkisi olmuştur.²⁴² İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre Hospitalier şövalyelerine ait Bârîn²⁴³ ve Humus'un bir kısmı Baybars'a bırakılırken 'Arkâ, Cübeyl ve ona bağlı kazalar Prens Edward'ın, Antartus ve Merkab ise prensle Templier şövalyelerinin ortak hâkimiyeti altına girdi.²⁴⁴ Bundan sonra Memlûkler'e tehdit oluşturabilecek, Trablus'a bağlı önemli bir kale kalmadı.

Akkâr'dan ayrıldıktan sonra Hısnü'l-ekrâd'a giderek kalenin tahkimiyle ilgilenen Sultan buradan Dımaşk'a geçti (15 Şevval 669/27 Mayıs 1271). Bir süre burada kaldıktan sonra 24 Şevval 669/5 Haziran 1271 tarihinde, Alman kökenli Hospitalierler'e ait Kureyn kalesini kuşatma kararıyla Safed'e gitti. Akkâ'nın 25 km. kuzeydoğusunda, Safed'e bağlı olan bu kalede Töton (Teutonik) şövalyeleri²⁴⁵ kalıyordu.²⁴⁶ Sultan, Hısnü'l-ekrâd ve Akkâr'ın fethinden sonra, Müslümanlar için büyük tehlike arz eden bu kaleyi ihmal edemezdi. Safed'den cephane ve mancınık desteği alarak kaleyi kuşattı. Memlûk ordusu ile Alman şövalyeler arasında gerçekleşen şiddetli çarpışmanın sonucunda 2 Zilkade/12 Haziran günü kalenin müdafaa rampaları ve surdaki tüneller ele geçirildi. Bunun üzerine kaledekiler eman dilemek zorunda kaldılar. Kale teslim alınıp sancaklar dikildikten sonra Sultan, şövalyelerin yanlarına silah ve herhangi bir eşya almaksızın Emîr Bedreddîn el-Beyserî'nin refâkatinde kaleden ayrılarak Akkâ'ya gitmelerine müsaade etti. Ardından kale tahrip edildi (24 Zilkade 669/4 Temmuz 1271).²⁴⁷

Kureyn'in Memlûk hâkimiyetine girmesinin ardından Memlûkler'in bölgeye yaklaştığını gören ve şehrin güvenliğinden endişe duyan Sûr hâkimi John de Monfort, Sultan Baybars ile sulh anlaşması imzalamak istedi. Sulh teklifinin kabul edilmesinin

²⁴¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 383; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 128-129; a.mlf., et-*Tuhfetü'l-mlûkiyye*, s. 72; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 332; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 592.

²⁴² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 383; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 331; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 592.

²⁴³ Hama civarında, kalesi olan küçük bir beldedir. Bk. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*, s. 257-259.

²⁴⁴ Yunîni, *Zeylü Mir'âti 'z-zamân*, II, 450; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 159.

²⁴⁵ Ortaçağ'da Haçlı Seferlerine katılmış olan bir Cermen-Roman dini tarikatıdır. Bk. Kemal Beydilli, "Polonya", *DİA*, XXXIV (2007), s. 310.

²⁴⁶ Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 593; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 422.

²⁴⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 386; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 129; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 332-333; krş. İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 161; Yunîni, *Zeylü Mir'âti 'z-zamân*, II, 452-453.

ardından Sûr'a bağlı beş belde Baybars'ın, on belde Sûr hâkiminin özel mülkü oldu, geri kalan bölge ise iki tarafın ortak mülkü sayıldı (Zilhicce 669/Temmuz 1271).²⁴⁸

Baybars'ın bölgedeki fetihlerinden tedirgin olan Akkâlîlar Kıbrıs Kralı III. Hugh'dan yardım talebinde bulunmuş, kral da çok sayıda gemiden oluşan bir donanmayı Akkâ'ya göndermişti. Ancak olumsuz hava şartları nedeniyle gemilerin çoğu batmış ve Akkâlîlar bekledikleri yardımı alamamışlardı.²⁴⁹ Bunu sebep gösteren Sultan Baybars, Şevval 669/Haziran 1271'de Kıbrıs üzerine ilk seferini düzenledi. Ancak donanma gecenin karanlığında fırtınaya tutularak Limasol yakınlarında battı. Gemilerde bulunan 1800²⁵⁰ Memlük askeri esir alındı. Bunun üzerine Kıbrıs kralı Hugh, Baybars'a yenilgisini hatırlatan küçümseyici bir mektup gönderdi. Ancak İbn Abdüzzâhir'in kaydettiğine göre Sultan bunu önemsemeyerek kendisine, Kureyn'in fethinin ardından Kıbrıs kralı için şu mektubu yazdırmıştır: "...Biz biliyoruz ki gemilerimiz fırtınaya tutularak battı. Fakat Hugh bu durumla övünmüştür. Şimdi ise biz ona Kureyn'in fethini müjdeliyoruz. Yazık ki kendisi demir ve ahşap yığınlarının ele geçirilmesiyle gururlanmıştır. Aslolan muhkem kaleleri ele geçirmektir. Kaybedilen gemiler bir günde yeniden yapılır ancak ele geçirilen Haçlı kalelerin yerine yüz yılda yenisi inşa edilemez. Kendisine kürek verilen herkes mükemmel kürek çekebilir, fakat kılıç verilen kimse onu mükemmel savuramaz. Biz karada ve at üzerinde de güçlüyüz, onun gibi rüzgâra değil, kılıcımızın gücüne ve Allah'ın yardımına güveniriz. Bu yüzden kral konuşmak yerine susmalıdır..."²⁵¹

Memlükler'in aralıksız devam eden baskınları ve fetih girişimlerinin ardından Haçlılar da küçük çaplı bazı akınlar düzenlediler. Ramazan ayında Akkâ'ya gelen İngiltere prensi Edward'dan yardım alan Akkâlî Franklar 1500 süvari ve çok sayıda

²⁴⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 389; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 130-131; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 333; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 595; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 422.

²⁴⁹ İbnü'd-Devâdâri, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 161; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedid*, XII, 539-540; Ayaz, *Memlük Kıbrıs İlişkileri*, s. 56-57.

²⁵⁰ Yunîni, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, II, 454.

²⁵¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 387-388; ayrıca bk. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 130; İbnü'd-Devâdâri, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 161; Ayaz, *Memlük-Kıbrıs İlişkileri*, s. 58-59; David Ayalon, "Memlükler ve Deniz Kuvvetleri", *İÜFTD* (çev. Salih Özbaran), S. 25 s. 44; Altan Çetin, "Memlüklerin Kıbrıs ile İlişkileri", *Adalya*, XIV (2011), s. 329.

askerle Şâğur ve Ba‘ne üzerine saldırdılar. Buradaki mahsulleri toplayarak yaktılar. Fakat aşırı sıcak ve susuzluktan çoğu asker ölünce dönmek zorunda kaldılar.²⁵²

Bu gelişmelerin ardından fetih hareketlerine kısa bir ara veren Baybars önce Kahire ve Kerek'te iç meselelere vakit ayırdı, daha sonra fethettiği kalelerin tahkimiyle ilgilendi. Baybars'ın bu boşluğundan faydalanmak isteyen Franklar Rebiülevvel 670/Ekim 1271'de, yaptıkları özel demir merdivenler yardımıyla Safed'e saldırmak istediler. Bu girişimlerini gizlemek için Beyrut'a hareket ettikleri izlenimi verdiler. Memlûkler'in bundan haberdar olması üzerine planları suya düştü. Ayrıca Baybars'ın Haçlı devletlerine saldırılarına ara vermesini fırsat bilen Moğollar da 670/1271 yılı Rebiülevvel/Ekim ayının ortalarında ittifak kurdukları Franklar'a destek amaçlı Antep'e yönelik saldırıya geçti. Ancak üç koldan Halep, Maraş ve Harran'a giden Memlûk ordusu saldırıları bastırdı. Baybars Halep bölgesindeki Moğol saldırılarını bastırdığı sırada bu sefer Akkâlı Franklar Rebiülahir/Aralık ayının sonlarında Aslis'ten çıkarak²⁵³ Memlûk kalelerinden Kâkûn üzerine bir akın yaptılar.²⁵⁴ Üstâdâr ve emîrlerden önemli isimleri öldürüp yaraladılar, Türkmenleri esir aldılar. Bunun üzerine Aynicâlut'tan Emîr Cemâleddin Akkuş eş-Şemsî'nin komutanlığındaki Memlûk birliği Kâkûn'a gelerek saldırıyı bastırdı.²⁵⁵ Haçlılar'ın ufak çaplı bu saldırılarına sessiz kalmayan Baybars ordusunu hazırlayıp Akkâ'ya hareket etti. Ancak bölgeye ulaşmadan bastıran şiddetli soğuk ve olumsuz hava şartları yüzünden dönmek zorunda kaldı (3 Cemaziyelevvel 670/7 Aralık 1271)²⁵⁶

Sultan Baybars bir yandan Haçlılar üzerine akın düzenlerken diğer yandan Moğol saldırılarını bastırmaya çalışıyor, devletin iç meseleleriyle de uğraşıyordu. Bu yüzden düşmanlarıyla bazen sulh yoluna gidiyor, imkân bulduğunda tekrar saldırıya geçiyordu. Nitekim kendisine gelen Kıbrıs ve Akkâ kralı Hugh'un elçileri ile sulh görüşmeleri yaparak onlarla 21 Ramazan 670/21 Nisan 1272 tarihinden itibaren on yıl on ay on gün sürecek bir anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre Baybars bazı köyleri Franklar'a vermeyi

²⁵² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 390; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 596.

²⁵³ Yunînî, *Zeylû Mir'âti 'z-zamân*, II, 468.

²⁵⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 286.

²⁵⁵ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 391, 395-397; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre* s. 133; Yunînî, *Zeylû Mir'âti 'z-zamân*, II, 468; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 598-601

²⁵⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü 'z-zâhir*, s. 397; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü 'l-fikre* s. 133; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 601;

kabul etti.²⁵⁷ Ancak İngiltere prensi Edward bu anlaşmaya dâhil olmayarak düşmanlığına devam etti. Bunun üzerine Baybars, Remle²⁵⁸ valisi İbn Şâver'i Edward'a bir suikast düzenlemekle görevlendirdi. İbn Şâver, Edward'ın yanına Baybars hakkında Edward'a bilgi verecekleri iddiasıyla onunla ilişki kuracak Haşhâşî fedâiler gönderdi. Bu fedâiler Edward'ın güvenini kazandıktan sonra onu bıçaklayarak yaraladılar fakat öldüremediler. Edward iyileştikten sonra Akkâ'dan ülkesine döndü.²⁵⁹

Akkâ ile yapılan sulh anlaşmasından sonra Baybars daha önce fethettiği Hısnü'l-ekrâd ve Akkâr kalelerine giderek kalelerin tahkimini kontrol etti. İç kaleye mancınıklar yerleştirip bu kaleleri Haçlılar'a karşı müstahkem hale getirdi. Ardından Dımaşk'a hareket etti (5 Muharrem 671/2 Ağustos 1272).²⁶⁰

Sultan Baybars bundan sonra, Haçlı devletleri dışındaki düşmanları üzerine de akınlar yaptı. Bu noktada konu bütünlüğü açısından, Baybars'ın Haçlılar dışındaki faaliyetlerine kısaca temas etmek gerekir. Memlük ordusu, Zilkade 671/Mayıs 1273'de Muneyka, ardından Kadmus kalesini, 22 Zilhicce 671/10 Temmuz 1273'de Kehf kalesini Haşhaşiler'den alarak bu devlete son verdi.²⁶¹ 3 Muharrem 671/20 Temmuz 1273'te Ermeniler'den Göynük'ü aldı.²⁶² 673/1275 yılında Maraş ve Sîs üzerine yağma akınları düzenledi.²⁶³ Aktay komutanlığındaki Moğol ordusunun Bîre'ye saldırısı bastırıldıktan sonra Nûbe üzerine de bir yağma akını gerçekleşti.²⁶⁴

F. Trablus ile Akkâ'daki Gelişmeler ve Kusayr'ın Fethi

Sultan Baybars 670/1272 senesinde Akkâ ile yaptığı sulh anlaşmasından sonra Haçlılar üzerine çok fazla saldırıda bulunmadı. Bunun yerine komşu devletlerle olan ilişkileriyle ve Moğol tehlikesiyle uğraştı. Ancak Antakya'nın fethinden sonra 666/1268 senesinde yapılan barış anlaşmasıyla topraklarının yarısı İslâm topraklarına dâhil olan

²⁵⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 398; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 134; Makîzî, *es-Sülûk*, I/2, 601.

²⁵⁸ Günümüzde Yafa'nın yaklaşık 20 km. güneydoğusunda yer alır. Ayrıca bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 69.

²⁵⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 401; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre* s. 134

²⁶⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 402

²⁶¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 411-413; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 13.

²⁶² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 417-418; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 335; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 151.

²⁶³ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 431-432; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 337; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 151.

²⁶⁴ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 15-16;

Kusayr'ın bu anlaşmaya aykırı davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle kuşatılmasına karar verdi. Antakya'nın fethinde işaret ettiğimiz gibi Kusayr, patriklik tarafından yönetilmekteydi. Eyyübîler devrinde de fethedilememiş olan bu kale o devirden bu yana Müslümanlar için büyük tehlike teşkil etmekteydi. Ayrıca Müslümanlar'ın elindeki Fû'a²⁶⁵ ve civarı için de tehlike oluşturuyordu. Bunların yanı sıra Moğollar'ın Memlûkler'e saldırısı sırasında (Rebiülevvel 670/Ekim 1271) onlara yol göstererek bu saldırıları kutlamışlardı. Bunun üzerine Baybars ilk olarak 15 Şevval 673/13 Nisan 1275 tarihinde emîrlere Seyfeddin ed-Devâdâr'ı küçük bir birlikle Kusayr'a göndermiş, Seyfeddin ed-Devâdâr, Kusayr nâibi William'a dostça davranmak suretiyle yaklaşarak onu rehin alıp Baybars'a getirmişti. William baskı altında kalınca kaledekilere teslim olmaları için mektup yazdı. Kaledekiler dirence Baybars, Halep emîrlere Seyfeddin es-Saravî ile Antakya valisi Şehâbeddin Mervân'ı birlikleriyle Kusayr'ı kuşatmaları için görevlendirdi. Türkmenler de Halep ordusunun yanında kuşatmaya katıldı. Kusayr halkı bir süre direnmeye devam ettikten sonra eman dileyerek teslim oldu (23 Cemâziyelevvel 674/24 Kasım 1274).²⁶⁶ Kusayr'ın fethinden sonra bölgede Antakya Prinkepsliği'ne bağlı yalnızca Lazkiye kaldı.

Bu gelişmeler yaşanırken 9 Ramazan 673/8 Mart 1275 tarihinde Trablus kontu VI. Bohemond'un ölümü üzerine Kıbrıs-Akkâ kralı ve aynı zamanda VI. Bohemond'un amcasının oğlu olan Hugue de Lusignan, yeğeni VII. Bohemond'u taziye amacıyla Trablus'a gelmişti. Ardından Baybars'tan aralarındaki sulhun şartlarını görüşmek üzere elçi talebinde bulundular. Bunun üzerine Emîr Seyfeddin Balaban ed-Devâdâr beraberindeki birlikle Trablus'a giderek Baybars'ın mektubunu ulaştırdı (8 Muharrem 674/4 Temmuz 1275). İki taraf arasındaki müzakereler sonucunda Müslüman yirmi esirin serbest bırakılması ve Franklar'ın 20.000 dinar ödemesi şartıyla sulh sağlandı.²⁶⁷

Ramazan 675/Şubat 1277'de büyük bir ordu hazırlayarak Anadolu üzerine sefere çıkan Baybars bundan iki ay sonra Elbistan'ın Huni ovasında Moğol ordusuyla savaştı. Elbistan Savaşı olarak tarihe geçen iki taraf arasındaki bu çetin savaşta Memlûk ordusu

²⁶⁵ Halep civarında, İdlîb şehrine yakın bir köydür. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 280.

²⁶⁶ İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*, s. 121; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 443-444; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 145; Yunîni, *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, III, 111; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 341-342; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd*, II, 397-398; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 183; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 620; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 138

²⁶⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 445-447; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 145; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 343-344.

Moğollar'ı mağlup etmeyi başardı.²⁶⁸ Baybars'ın Anadolu'dan gelen yardım çağrısı üzerine bu seferi düzenlemesinin ve sonrasında Selçuklu Devleti ve dönemin Selçuklu veziri Muiniddin Pervane ile yaşanan gelişmelerin ayrıntılarına konumuzla doğrudan ilgili olmadığı için temas etmeyeceğiz.²⁶⁹

Sultan Baybars Anadolu seferinden döndükten sonra Dımaşk'a geldi (5 Muharrem 676/8 Haziran 1277). Gelişinden kısa süre sonra, 15 Muharrem/18 Haziran'da hastalanan Baybars 27 Muharrem 676/30 Haziran 1277 günü vefat etti.²⁷⁰ Baybars'ın Haçlılar'ı Suriye bölgesinden çıkarma çabaları büyük oranda sonuç vermiş, vefatından evvel Suriye bölgesinin kıyı şeridindeki Kaysâriyye, Arsuf, Yafa, Cebele ile iç kesimlerdeki Safed, Taberiye, Şakif, Antakya, Bağras, Hısnü'l-ekrâd, Sâfitâ, Akkâr, Kureyn ve Halbe Haçlılar'dan temizlenerek Memlûk topraklarına katılmış, ayrıca Merkab ve Bulunyas topraklarının yarısı ele geçirilmişti.²⁷¹ Ancak bölgedeki Haçlı tehlikesi hâlâ tam anlamıyla son bulmuş değildi. Zira Akkâ, Trablus ve Lazkiye gibi önemli şehirler hâlen Haçlılar'ın hâkimiyeti altındaydı. Daha sonra ele alınacağı gibi bu şehirler de Baybars'ın başlattığı mücadelelerin halefleri tarafından aynı azim ve kararlılıkla sürdürülmesi neticesinde Müslüman toprağı haline getirilecektir.

²⁶⁸ Bk. İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*, s. 169-174; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, 453-462; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 153-155; Yunîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, III, 175-177; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 16; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 350-352; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 628-629; Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVI (2001), s. 43-44; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s.129-130; İbrahim Güneş, "Memlûk Sultanı I. Baybars'ın 1277 yılındaki Anadolu Seferi", *FÜSBD*, Elazığ 2010, XX/2, s. 343-360.

²⁶⁹ Bu sefer hakkında bk. Süleyman Özbek, *El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277) Hayatı ve Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, 1988, s. 89 vd.

²⁷⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir*, s. 472-473; İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*, s. 222-223; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 160-162; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 17-18; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 365-366; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, 635; Thorau, *The Lion of Egypt*, s. 240-241.

²⁷¹ İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*, s. 321-322.

İKİNCİ BÖLÜM

KALAVUN VE SONRASI DÖNEMDE MEMLÜK-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

I. EL-MELİKÜ'L-MANSÛR SEYFEDDİN KALAVUN DÖNEMİ MEMLÜK- HAÇLI MÜNASEBETLERİ

Baybars'ın ölümünden sonra tahta oturan oğlu el-Melikü's-Saîd Berke (676-678/1277-1280) uyguladığı yanlış siyasetle ümerâyı birbirine düşürmesi ve nüfuz sahibi emîrlerin nefretini kazanması sonucu tahtından indirilerek Kerek'e gönderilmiş ve orada vefat etmiştir (678/1279). Berke'den sonra Baybars'ın küçük yaştaki oğlu el-Melikü'l-Âdil Bedreddin Sülemiş (Sülâmiş) (678/1279) tahta geçmiş ancak daha 100 gününü doldurmadan, yaşının küçük olmasını ısrarla dile getiren Kalavun'un baskıları üzerine azledilmişti. Hemen ardından da el-Melikü'l-Mansûr ünvanıyla Kalavun, Memlük Devleti'nin yeni sultanı olmuştu.²⁷² Kalavun, saltanatının ilk dönemlerini iç isyanları bastırmakla geçirdi. İlk olarak Kerek emîri olma şartıyla tahtından uzaklaştırılan Baybars'ın oğlu Berke ve beraberindeki emîrler tarafından çıkarılan ardından Berke'nin kardeşi Hızır'ın da dâhil olduğu isyanı bastırdı.²⁷³ Ardından Emîr Şemseddin Sungur el-Aşkar, Kalavun'un sultanlığını tanımayarak kendisini Dımaşk'ta el-Melikü'l-Kâmil ünvanıyla sultan ilan etti (24 Zilkade 678/27 Mart 1280).²⁷⁴ Sultan Kalavun uzun uğraşlar sonucu bu isyanı da bastırdı.²⁷⁵ Bu isyanın ehemmiyeti Sungur el-Aşkar'ın, Kalavun'a karşı Moğollar'dan yardım istemiş olmasından kaynaklanıyordu. Nitekim bu yardım çağrıları sonucunda Moğollar, üç koldan Kuzey Suriye üzerine saldırıya geçerek Antep,

²⁷² Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 18-20; Yiğit, *Memlükler*, s. 57-58; Holt, *Haçlılar Çağı* (çev. Özden Arıkan), İstanbul 2003, s. 101-103; Ayaz, *Memlükler*, s. 36; Selim Hilmi Özkan, *El-Melik El-Mansur Seyfeddin Kalavun el-Elfi Hayatı ve Faaliyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 1999, s. 35-37.

²⁷³ Aktan, "Bahrî Memlükler'den Sultan Kalavun ve Hânedan", *Belleten*, LIX/226, s. 608-610; Özkan, *El-Melik El-Mansur Seyfeddin Kalavun*, s. 42-43; Yiğit, *Memlükler*, s. 59.

²⁷⁴ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm ve'l-'usûr fi sîreti'l-Meliki'l-Mansûr* (nşr. Murad Kâmil-Muhammed Ali en-Neccâr), Kahire 1961, s. 61; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 178-179; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 20; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 663; Yiğit, *Memlükler*, s. 59; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 103.

²⁷⁵ Bk. İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 63, 64 vd.; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 181, 182 vd.; Özkan, *El-Melik El-Mansur Seyfeddin Kalavun*, s. 43-48.

Bağras, Derbsak ve Halep'e girdiler. Mezkur şehirleri iki gün boyunca yağmalayıp yakarak bol ganimetlerle geri döndüler (21 Cemaziyelâhir 679/18 Ekim 1280).²⁷⁶

Kalavun dönemi Haçlılarla münasebetler meselesi Sungur el-Aşkar isyanı neticesinde baş gösteren Moğol tehlikesi ile yakından ilgilidir. Zira Sultan Kalavun, henüz herhangi bir anlaşmaya varmamış olduğu Haçlılar'ın, Baybars döneminde olduğu gibi Moğollarla ittifak etmesi veya bu fırsatı değerlendirip saldırıya geçmeleri ihtimalinden endişe duymaktaydı. Bu sebeple Emîr Bedreddin Bektaş'ı küçük bir birlikle Humus'a, Alâeddin Aytekin'i ise sahil kesimlerine gönderdi.²⁷⁷ Fakat Merkab kalesindeki Hospitalier şövalyeleri, Moğollar'ın Suriye üzerine gerçekleştirdikleri sefer sırasında Müslümanlar'a saldırdı. Bukey'a üzerine akın yapan şövalyeler kendilerini durdurmak amacıyla gelen Müslüman ordusunu hezimete uğrattılar.²⁷⁸ Bunun üzerine Hısnü'l-ekrâd nâibi Emîr Seyfeddin Balaban et-Tabbâhî, Kalavun'un izniyle askerlerini hazırlayarak Merkab kalesi üzerine yürüdü. Ancak kalenin çok yüksek ve muhkem olması sebebiyle bir sonuç alamadı. Netice olarak Memlûk ordusu Haçlılar tarafından mağlup edildi (679/1281).²⁷⁹ Şâfi b. Ali el-Askalânî'nin (ö. 730/1330) kaydettiğine göre; Sultan Kalavun, Seyfeddin Balaban'ın kale üzerine bilinçsizce saldırı düzenlemesini cahillik olarak nitelendirmiş ve ona, Şâfi b. Ali'nin kaleme aldığı menfi ifadelerle dolu bir mektup yazmıştır.²⁸⁰ Bu gelişmeler yaşanırken Sultan Kalavun, Baybars'ın bıraktığı yerden, Haçlılar'ı Suriye bölgesinden temizleme amacına yönelik faaliyetlerine başladı.

A. Haçlılarla Yapılan Anlaşmalar

Sultan Kalavun Hısnü'l-ekrâd nâibinin komutasındaki Memlûk birliğinin Merkab kalesinde uğradığı hezimetten sonra bu kalenin fethi için bizzat sefere çıkmaya karar

²⁷⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 76-77; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s.189; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 95; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 681-682; İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII, 298-300; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 422-423; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 331

²⁷⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s.189; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 95; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 673-674

²⁷⁸ Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 423; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 331-332.

²⁷⁹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 80; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 189-190; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 95-96; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 22 Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd* II, 484-485; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 673-674; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 423; Özkan, "Sultan Kalavun ve Haçlılar'ın Ortadoğu'dan Temizlenmesi (1279-1290)", *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Kemal Göde Armağan Sayısı, Isparta 2013, s. 520.

²⁸⁰ Bk. Nâsirüddin Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr min sîreti's-Sultân el-Meliki'l-Mansûr* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), Beyrut 1998, s. 140-141.

verdi. Sultan, oğlu el-Melilü's-Sâlih Alâeddin'i veliaht bırakarak Merkab'a gitmek üzere Kahire'den ayrıldı. Ravhâ'ya²⁸¹ ulaştığında Haçlı elçileri Kalavun'a gelerek barış talebinde bulundular. Sultan, bu sırada devam eden Moğol tehlikesini de dikkate alarak Baybars'ın daha önce yapmış olduğu anlaşmayı yenilemeyi kabul etti.²⁸² 12 Muharrem Cumartesi 680/3 Mayıs 1281 tarihinden itibaren Hospitalier tarikatı ve Akkâ'daki mensuplarıyla 10 yıl 10 ay 10 gün süreli bir anlaşma yapıldı.²⁸³ Anlaşmaya göre Haçlılar, esir aldıkları bütün Müslümanları serbest bırakmak şartıyla Bulunyas topraklarının yarısına hâkim olma hakkını elde ettiler.²⁸⁴ Ayrıca Trablus kontu VII. Bohemond'la da on yıl süreli bir sulh anlaşmasına varıldı (27 Rebiülevvel 680/16 Temmuz 1281).²⁸⁵ Muhtelif kaynaklardan günümüze ulaşan söz konusu anlaşmanın maddeleri özetle şunlardır:²⁸⁶

- Sultan Kalavun ve oğlu el-Melikü's-Sâlih Ali ve Trablus Kontu VII. Bohemond arasında 10 yıl, 10 ay, 10 gün süreli bir sulh anlaşması imzalanmıştır.
- Her iki tarafın gemileri karşılıklı olarak birbirlerinden emin olacaktır.
- Trablus kontu yaşadığı şehrin dışında kalıp barışa dâhil olan hiçbir bölgede savunma amaçlı bir yapı inşa edemeyecek, Kalavun da barış bölgesine komşu olan hâkimiyet alanında yeni kaleler inşa etmeyecektir.
- Hükümdarlardan birinin ölümü ya da herhangi bir iktidar değişikliği anlaşmanın geçerliliğini etkilemeyecektir.

²⁸¹ Günümüzde Suriye'nin Deyru'z-zor şehrine bağlı Rahba köyüne yakın mesafede bir mevkidir. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 76.

²⁸² Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-fikre*, s.191; İbn Tağriberdi, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 300; Aktan, "Sultan Kalavun ve Hânedanı", s. 614; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 423; Aktan, "Sultan Kalavun Döneminde (m. 1279-1290) Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Beşinci Uluslar Arası Ortadoğu Semineri (Şam 2-4 Kasım 2010)*, ed. Mustafa Öztürk-Enver Çakar, Elazığ 2012, s. 65; Özkan, "Sultan Kalavun ve Haçlıların Ortadoğu'dan Temizlenmesi", s. 520

²⁸³ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 82; Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-fikre*, s. 200; Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr*, s. 141; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 73-74; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VII, 204; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 685, Ek 6, s. 975; Aktan, "Sultan Kalavun ve Hânedanı", s. 614.

²⁸⁴ Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-fikre*, s.191

²⁸⁵ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 82; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 74; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VII, 205; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 685; Aktan, "Sultan Kalavun ve Hânedanı", s. 614.

²⁸⁶ Anlaşmanın tam metni için bk. İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 82-83, 210-211; Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-fikre*, s. 201-212; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 74-77; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VII, 204-206; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, Ek. 6, s. 975-977; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun fi Mısır*, s. 233; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 424; a.mlf., "Sultan Kalavun Döneminde Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 65.

- Sultan Kalavun'un düşmanlarına sözlü, yazılı ya da elçiler yoluyla hiçbir şekilde yardımcı olunmayacaktır.

Bundan çok kısa bir süre sonra, 680/1281 yılının sonbaharında Moğollar'ın büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüdükleri haberi Kalavun'a ulaştı. Sultan Dımaşk'a hareket ederek Moğollar'ı izlemeleri için askerler görevlendirdi. Moğollar'dan bir grup asker, daha önce Baybars'ın Elbistan Savaşı'nda kendilerini büyük bir hezimete uğrattığı Huni ovasında toplanmışlardı. Memlük askerleri onlardan birini yakalayıp Kalavun'un huzuruna getirdiler. Bu şahıstan Moğol ordusunun 80 bini aşkın kişiden müteşekkil olduğu, Moğollar'ın dışında Ermeni, Gürcü ve Frank savaşçıların da bulunduğu öğrenildi. Memlük ordusu da yaklaşık 50 bin kişiden oluşuyordu. Kalavun ordusunu tertip ettikten sonra iki taraf Humus önünde karşılaştı. Yapılan savaşta Memlükler büyük bir zafer kazandı (14 Recep 680/29 Ekim 1281).²⁸⁷ Moğollar'ın ağır kayıplar verdiği savaşın neticesinde Kalavun, tüm İslâm coğrafyasına tebşirnâmeler gönderdi.²⁸⁸

Moğollar'ın Suriye'ye yönelik saldırılarını bertaraf ettikten sonra Kalavun, muhtemel bir Moğol-Haçlı ittifakını önleyebilmek için çalışmalara başladı. Çünkü Humus savaşında yer alan birçok Franklıdan da anlaşıldığı kadarıyla Haçlılar her fırsatta Moğollar'la işbirliği içerisine girmekten vazgeçmeyecekti. Bunu gören Sultan Kalavun, Baybars'ın daha önce 21 Ramazan 670/21 Nisan 1272'de Kıbrıs-Akkâ Kralı Hugh ile imzaladığı anlaşmayı yenilemek istedi. Başta, dönemin Akkâ hâkimi olan Sicilya Kralı Charles d'Anjou'nun nâibi Eude Poilechien ve temsilcileri, ayrıca Aslis ve Sayda'daki Templier şövalyeleri, Hospitalier ve Töton şövalyelerinin üstatları ile 5 Rebiülevvel 682/3 Haziran 1283 tarihinde yeni bir anlaşma imzalandı.²⁸⁹ Söz konusu anlaşmanın maddeleri özetle şunlardır:²⁹⁰

²⁸⁷ Humus Savaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 194-201; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 23-24; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 30-37; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VII, 212-218; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 690-695; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 244; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 424; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 198-201.

²⁸⁸ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 695.

²⁸⁹ İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VII, 262; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 713; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 233; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 425; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 105, 157-158; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 334.

²⁹⁰ İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VII, 262-270; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, Ek 7, s. 985-995; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 233-238; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 425-427; a.mlf., "Sultan Kalavun Döneminde Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 66-68.

- Sultan Kalavun ve oğlu el-Melikü's-Sâlih Alâeddin Ali ile Akkâ, Sayda, Aslis ve bu şehirlere bağlı bölgelerin yöneticileriyle 10 yıl, 10 ay, 10 gün süreli bir barış anlaşması yapılmıştır.
- Sultan Kalavun'un hâkim olduğu topraklardaki halkın ve tüccârın Akkâ ve anlaşmaya dâhil diğer sahil beldelerine gidiş gelişlerinde can ve mal güvenlikleri sağlanacaktır.
- Akkâ ve Franklar'a ait diğer sahil beldelerine sonradan gelip yerleşmek isteyen Franklar hiçbir şekilde Sultan Kalavun, oğlu Ali ve onlara bağlı halka zarar vermeyecektir.
- Haçlılar, Akkâ, Sayda ve Aslis dışındaki hiçbir bölgede sur veya kale inşa edemeyecek, aynı zamanda mevcut yapılarını da yenileyip tahkim etmeyeceklerdir.
- Barışa dâhil Frank bölgelerine gelen Müslüman tâcirlerde silah ve benzeri yasak bir alet bulunursa bu alet satın alındığı kimseye geri verilip parası tâcire iade edilecektir. Aynı durum Franklar için de geçerli olacaktır.
- Barışa dâhil Frank bölgelerinde yaşamakta olan Müslüman çiftçiler ülkelerine geri gönderilecek, aynı şekilde Frank çiftçilerin de İslâm topraklarında yaşamalarına müsaade edilmeyecektir.
- Haçlı ve Moğol hükümdarlarından Müslüman topraklara herhangi bir saldırı teşebbüsü gerçekleşecek olursa Akkâ nâibi iki ay içerisinde Sultan Kalavun'u bu durumdan haberdar etmek mecburiyetindedir.
- Akkâ ve diğer sahil şehirlerinden, Nâsıra kilisesini ziyarete gelen Hristiyan hacılar, rahipler ve keşişlerin can ve mal güvenliği sağlanacaktır.
- Sultan Kalavun, oğlu el-Melikü's-Sâlih Ali ile bu anlaşmaya dâhil olan bölgeleri kendi halkının veya askerlerinin vereceği zarardan korumayı kabul etmektedir. Aynı durum Akkâ kralı tarafından da sağlanmalıdır.
- Tarafların birinde meydana gelecek iktidar değişikliği anlaşmayı etkilemeyecek, anlaşmanın süresinin bitmesi veya feshedilmesi durumunda kırk günlük bir geçiş dönemi sağlanacak ve her iki tarafta bulunan yabancılar güven içinde ülkelerine geri dönebilecektir.

Genel itibariyle bu ve benzeri maddelerden oluşan bu barış anlaşmasına dair yemin metinleri, İbnü'l-Furât (ö. 807/1405) tarafından günümüze ulaştırılmıştır.²⁹¹

Sultan Baybars ve Sultan Kalavun'un Haçlılarla yaptıkları anlaşmalara bakıldığında genel bazı hususlara rastlamaktayız. Örneğin bu barış anlaşmalarının başlangıcında anlaşmayı yapan tarafların kim olduğu ve anlaşmanın süresi ile hangi tarihten itibaren geçerli olduğu yazılır, iki tarafın hâkim olduğu topraklar en ince ayrıntısıyla açıklanırdı. Holt'un tespitlerine göre bunun sebebi Sultan'ın hâkimiyet alanını kontrol altına alarak Franklar'ın bu bölgede tahkimat yapmasını önlemek ve onları zor duruma sokmaktı. Bu tür barış anlaşmalarında Haçlılar'ın Sultanın düşmanlarından herhangi biriyle ittifak etmesi yasaklanır ve bu düşmanlardan gelecek saldırıların Sultan'a haber verilmesi şartı da eklenirdi. Ardından tâcirlerin ve seyyahların can ve mal güvenliğinin korunması, hacıların durumu gibi konular da yazılırdı.²⁹² Bu anlaşmaların genelinde Memlûk sultanlarının asıl belirleyici oldukları ve Haçlılar'a olan üstünlüklerinin belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Nihayetinde Haçlılar Sûr'dan Aslise kadar olan topraklarla Sayda'nın mülkiyetini sağlamış, Sûr ve Beyrut anlaşmanın dışında kalmıştı.²⁹³ Buna mukabil Kalavun Haçlılarla Moğolları birbirlerinden uzaklaştırmak suretiyle daha önemli bir başarı elde etmişti.

Haçlılarla ilişkiler bu şekilde devam ederken diğer taraftan Moğol hükümdarı Abaka ölmüş, onun yerine Müslüman olarak Ahmet adını alan oğlu Teküdar geçmişti.²⁹⁴ Yeni Moğol hükümdarının Müslüman olması sebebiyle Sultan Kalavun'la iyi ilişkiler kurması Memlûkler üzerindeki Moğol tehdidini bir süreliğine de olsa ortadan kaldırdı. Bundan sonra Kalavun için ortadan kaldırılması gereken en büyük tehdit olarak Haçlılar kaldı.

²⁹¹ Bk. İbnü'l-Furât, *Târihu İbni'l-Furât*, VII, 270-272; Ayrıca bk. Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, Ek 8, s. 995-997.

²⁹² Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 158.

²⁹³ Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 427; Aktan, "Sultan Kalavun Döneminde Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 68; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 334.

²⁹⁴ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 24; Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350* (çev. Cemal Köprülü), TTK, Ankara 2011, s. 89.

B. Merkab, Marakiyye ve Lazkiye'nin Fethi

1. Merkab'ın Fethi

Sultan Kalavun, Franklarla imzaladığı anlaşmaların ardından Moğol tehlikesini de bir süreliğine uzaklaştırdıktan sonra Hospitalier şövalyelerinin hâkimiyeti altında olan Merkab kalesini kuşatmak için hazırlıklarına başladı. Daha önce Sultan Baybars da bu muhkem kaleye saldırı teşebbüsünde bulunmuş, olumsuz hava şartları sebebiyle sonuç alamamıştı (668/1269). Memlük kaynaklarında Salâhaddin Eyyübî ve el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın fethedemediği kale olarak ifade edilen²⁹⁵ Merkab kalesi 454/1062 senesinde Müslümanlar tarafından inşa edilmiş ve daha sonra bir hile sonucu Rumların eline geçerek İslâm topraklarından ayrılmıştır.²⁹⁶

Bulunduğu konum itibariyle ulaşılması güç ve aynı zamanda yüksek surlara sahip olan Merkab²⁹⁷, oldukça muhkem oluşuyla ün salmış ve Avrupalılar tarafından, hileli yollarla bile fethedilemeyecek bir kale olduğu iddia edilmişti.²⁹⁸ Ayrıca sonradan kalenin içerisine, okların ve mancınıklardan atılan topların dahi ulaşamayacağı yükseklikte bir burç inşa edilmişti.²⁹⁹ Fakat Kalavun, Moğollarla çok sık ittifak etmiş olan³⁰⁰ ve Müslümanların dışında, civardaki Hristiyanlara da zarar veren bu kaleyi Franklar'ın elinden almakta kararlıydı. Nitekim 679/1281 senesindeki Moğol tehlikesi sırasında buradaki şövalyeler Memlük birliklerine saldırmıştı. Sultan, Hospitalier şövalyelerinin Müslüman bir tüccar kâfilesine saldırıp yağmalayarak daha önce iki taraf arasında yapılan sulha aykırı davrandıklarını öne sürüp harekete geçti.³⁰¹ Merkab'a yapılacak saldırıdan Franklar'ın bir şekilde haberdar olmaması için tedbirli ve temkinli davranan Kalavun seferin nereye olacağını askerlerinden gizli tutarak Dımaşk'ta çok sayıda güçlü ve büyük mancınıklar yaptırdı. Mısır'dan cephanesini aldı. 10 Safer 684/17 Nisan 1285 tarihinde ordusuyla Merkab'a ulaştı. Mancınıklar güçlükle taşınarak kalenin etrafına

²⁹⁵ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 270; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 17; İbn Tağriberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VII, 317.

²⁹⁶ Yâkut, *Mu'cemu'l-büldân*, V, 108; İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 85.

²⁹⁷ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 30.

²⁹⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 77.

²⁹⁹ İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 17.

³⁰⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 244; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 427; Yiğit, *Memlükler*, s. 61.

³⁰¹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 77; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 39; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 237.

kuruldu. Taarruz hazırlıklarının tamamlanmasından sonra kale surları şiddetli top atışlarıyla dövüldü. Kalavun Frank kalesine, Frank yapımı devasa mancınıklarla saldırdı.³⁰² Surların dışında, kaledeki mancınıkları da hedef alan Kalavun, bir kısmını tahrip ederek kalenin savunulmasını güçleştirdi. Diğer taraftan Memlûk kuvvetleri surlarda gedikler açmaya uğraşıyorlardı. Bir ay süren bu kuşatma ve saldırılardan hâlâ sonuç alınamamıştı. İbn Tağriberdî'nin aktardığına göre Hospitalier elçileri 14 Rebiülevvel/20 Mayıs günü Sultan Kalavun'dan eman dilediler, ancak o bunu kabul etmeyip mancınıklarla kaleyi vurmaya devam etti.³⁰³ Nihayet 17 Rebiülevvel/23 Mayıs günü kalenin müdafaa rampalarının yakınındaki kulenin altına açılan lağım, yanıcı maddelerle doldurularak ateşe verildi. Etrafı ateşle sarılan kulenin çökmesiyle Memlûk kuvvetleri kaleye çok yaklaştı, kale halkı geceyi korkuyla geçirdi. Çünkü ele geçirilen tüneller hendeklere çıkıyor, hendekler yoluyla da burçlara ve surlara ulaşmak kolay oluyordu. Ertesi gün Merkab kalesi garnizon komutanı bu durumda savunmanın yersiz olacağına kanaat getirip kaleyi teslim etmeye karar verdi. İbn Abdüzzâhir, kalenin teslimiyle alakalı; "Allahu Teâla bu kalenin fethini Sultan Kalavun'a nasip edeceğinden garnizon komutanına kaledeki diğer surların da kötü bir vaziyette olduğu hissiyatını verdi." yorumunda bulunmuştur.³⁰⁴ Ebü'l-Fidâ yaklaşık on iki yaşındayken, adı geçen kalenin kuşatmasına babasıyla birlikte katıldığını ve bu kuşatmanın iştirak ettiği ilk savaş olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁵ Onun da aktardığına göre askerlerin kale surlarında açtığı oyukların tehlike arz ettiğini gören Merkab halkı, kaleyi savunmakta ısrar etmeyip Sultan'dan eman istedi. Kendilerinin yeminlerine sadık kalmayarak anlaşmaya aykırı davranmalarına karşın Kalavun onlara eman verdi.³⁰⁶ Aslında bunun altında yatan sebep büyük bir onarıma hacet bırakmayacak şekilde, daha fazla tahrip etmeden kaleyi teslim almaktı. Kuşatmanın başladığı günden tam 38 gün sonra, 18 Rebiülevvel 684/24 Mayıs 1285 tarihinde Merkab kalesi Hospitalier tarikatından teslim alındı. Kaledekilerin yanlarına silah dışında istedikleri kadar eşya alıp güvenli bir şekilde Trablus'a gitmelerine müsaade edildi.³⁰⁷ Memlûk sancağının kaleye dikilmesinin ardından fetih, ezanlarla

³⁰² İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 77-78; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 315.

³⁰³ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 315.

³⁰⁴ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 79.

³⁰⁵ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 30.

³⁰⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 79; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 30.

³⁰⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 253; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 113-114; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 30; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 39; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 728; Aynî, *'İkdü'l-cümân*, II, 238; Aktan, "Sultan Kalavun ve Hânedanı", s. 615; İbn Tağriberdî, Merkab halkının

etrafa duyuruldu, tebşirnâmelerle tüm Müslümanlara haber ulaştırıldı. Sultan Kalavun, ümerasıyla toplanıp görüştüktan sonra kaleyi yıkmadan yalnızca onarmaya karar verdi. Böylece Franklar bu muhkem kaleyi her gördüklerinde Memlüklerin gücünü hissedeceklerdi.³⁰⁸ Kalavun kaleyi teslim aldıktan sonra taarruz amacıyla kullandığı mancınıkları artık savunmada kullanmak üzere kalenin içerisine nakletti. Ümerâsının bir kısmını burada görevlendirerek, bir miktar asker ve işçi bırakıp kaleden ayrıldı.³⁰⁹ Ebü'l-Fidâ'nın ifadesiyle bu zafer sonucunda büyük bir hezimete uğrayan Hospitalier tarikatının maneviyatı kırıldı.³¹⁰ Belki daha da önemlisi Haçlıların alınamaz dedikleri önemli bir merkezin daha İslâm toprağı haline gelmesiydi.

Merkab gibi muhkem ve önemli bir kalenin kaybedilmesiyle Haçlılar endişe duymaya başladılar. Trablus kontu, sultanla arasını iyi tutmak amacıyla hediyeler göndererek onu tebrik etti. Müslüman esirlerin tamamını serbest bırakacağını, Müslüman tacirlere saldırmayacaklarını ve yol kesmeyeceklerini de ilave ederek onunla olan sulhu devam ettirdi.³¹¹

2. Marakiyye'nin Fethi

Merkab'ın fethinden sonra Kalavun, buraya yaklaşık 18 km. uzaklıkta yer alan Marakiyye'yi hedef aldı. Bu kale Bartholome isminde bir Frank asilzadesi tarafından yönetilmekteydi. Ancak bu civarda bulunan Hısnü'l Ekrâd'ın Baybars tarafından fethedilmesiyle Bartholome bunu kabullenemeyip kalesinden ayrılarak Moğollar'a sığınmıştı. Bartholome, Baybars'ın vefatından sonra kalenin kendisinden alınmasından endişe ederek Marakiyye'ye döndü ve kaleyi tahkim etmek istediye de, buna güç yetiremedi. Bunun üzerine Trablus kontu, Merkab'daki Hospitalier şövalyeleri ve diğer Franklar'ın yardımıyla, Antartus ile Merkab arasına, Marakiyye'nin tam karşısına yeni bir kale inşa etti.³¹² Eni boyuna yakın olan bu muhkem kale, batmış gemilerin malzemeleri ile kayalar kalenin temelini oluşturacak şekilde inşa edilerek demir ve

---

Antartus'a gönderilmiş olduğunu kaydeder. Bk. İbn Tağriberdi, *en-Nücûm 'z-zâhire*, VII, 315; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 244.

³⁰⁸ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü 'l-eyyâm*, s. 80.

³⁰⁹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü 'l-eyyâm*, s. 80-81.

³¹⁰ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 30; Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), M.Ü.İ.F.V., s. 902.

³¹¹ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 746.

³¹² İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü 'l-eyyâm*, s. 87.

kurşundan direklerle sağlamlaştırıldı. Aynı zamanda kalenin arkasına bitişik şekilde bir burç da eklendi. İçerisinde büyük bir su kuyusu, üç mancınık ve 100 savaşçı bulunan kale güçlü bir muhasaraya bile karşı koyabilecek vaziyete getirildi. Kalenin inşasında kullanılan malzemeler deniz yoluyla temin edildiğinden Hısnü'l-ekrâd ve civarında bulunan nâibler bu duruma engel olamadılar.³¹³ Kalavun, kalenin muhkem oluşu ve karşısına inşa edilen kalenin etrafının denizle çevrili olmasından ötürü kuşatılmasının güç olduğunu anladı. Bu kez diplomasi yolunu seçen Kalavun, askerlerini kale üzerine göndererek Trablus kontuna bir mektup yolladı. Mektupta, Memlûk kuvvetlerinin hedefinde yalnızca kontun kaldığı, Marakiyye'nin karşısına yapılan kaleden kendisinin sorumlu olduğunu, bu yüzden onu muhatap aldığını, bu kaleyi yaptırdığı gibi kendi eliyle yıkmasını, şayet bunu yapmazsa elinden zorla alınacağını, o zaman Marakiyye hâkiminin bir yardımını göremeyeceğini ve bunun bedelini hâkim olduğu topraklarla ödeyeceğini belirtti.³¹⁴ Trablus kontu kalenin kendisine ait olmadığını belirterek başta bu talebi kabul etmese de Sultan'ın ısrarı ve kararlılığı sonucu kale Memlûkler'e teslim edildi.³¹⁵ İbn Tağrıberdî'nin aktardığına göre, Merkab'ın fethinden sonra Trablus kontu, Kalavun'a elçilerini göndererek sulhu temin etmek istedi, Kalavun ise Cübeyl'de esir bulunan Müslümanlar'ın serbest bırakılmasını şart koştu. Bunun üzerine kont, Müslümanlar'ı serbest bıraktı, ancak kaleyi teslim etmedi. Daha sonra ise çok miktarda altın ve bazı toprakları Marakiyye sahibine vermek kaydıyla bu kaleyi ondan alarak Memlûkler'e teslim etti.³¹⁶ Kalenin teslim alınmasının ardından Kalavun, kalenin yıkımıyla ilgilenmesi için Emîr Bedreddin Bektaş'ı görevlendirdi. Ayrıca Cebele'de bulunan Rükneddin Toksu el-Mansûrî ile Memlûk askerleri de yıkıma destek vermeye geldi.³¹⁷ Ayrıca Sûr hâkimi Marguerite ile Sûr'un yıllık gelirinin yarısından vazgeçmesi ve kalelerini yenilememesi şartıyla 10 yıl süreli bir sulh yapıldı (684/1285).³¹⁸

³¹³ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 88.

³¹⁴ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 89.

³¹⁵ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 89; Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 111.

³¹⁶ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 316-317; Marakiyye'nin fethiyle alakalı geçmiş yıllarda yapılan çalışmalara baktığımızda Marakiyye kalesinin kuşatılıp alınmadığı ardından karşısına inşa edilen kalenin Kalavun tarafından Trablus kontundan yardım alınarak inşa edildiği kaydedilmektedir. Bunun muhtemel bir çeviri hatasından kaynaklandığını ve olayların aslının ifade etmeye çalıştığımız şekilde gerçekleştiğini ifade etmeliyiz. Bk. Özkan, *El-Melik El-Mansur Seyfeddin Kalavun*, s. 61; Özkan, "Sultan Kalavun ve Haçlılar'ın Ortadoğu'dan Temizlenmesi", s. 521.

³¹⁷ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 90.

³¹⁸ Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 238; Aktan, *Memlûk-Haçlı Münasebetleri*, s. 428.

3. Lazkiye'nin Fethi

Merkab ve Marakiyye'nin fethini tamamlayan Sultan Kalavun, Merkab'ın fethi sırasında durumu ciddiye almayıp bölgeye yardımcı kuvvetleri göndermekte geciken Sahyun emîri Şemseddin Sungur el-Aşkar'ı cezalandırmak amacıyla nâibü's-saltana³¹⁹ Emîr Hüsâmeddin Toruntay'ın komuta ettiği büyük bir orduyu Lazkiye'nin 55 km. güneyindeki Sahyun üzerine gönderdi. Hüsâmeddin Toruntay'ın Sahyun'u kuşatması üzerine Sungur el-Aşkar uzun süre direndiyse de sonunda eman dileyerek şehri teslim etmek zorunda kaldı (22 Safer 686/8 Nisan 1287).³²⁰

Kalavun, Sungur el-Aşkar ile olan meseleyi çözüme kavuşturduktan sonra Trablus kontluğu ile yapılan son barış anlaşmasında belirtilen topraklara dâhil olmayan Lazkiye'yi hedef aldı. Lazkiye, Antakya'nın fethedilmesinden sonra Haçlılar'ın Suriye'nin kuzeybatı bölgesinde ellerinde kalan son toprak parçası olmuştu. Ayrıca önemli bir limana sahip olması ve bu limandan elde edilen gelirler sebebiyle Haçlılar için büyük önem arz etmekteydi.³²¹ 5 Safer 686/22 Mart 1287 yılında yaşanan depremle etrafı denizle çevrili olan kalenin bir kısmının tahrip olması ve deniz fenerinin yıkılmasıyla savunma gücünü kaybeden Lazkiye, Hüsâmeddin Toruntay komutanlığında kuşatıldı. Toruntay etrafı denizle çevrili kaleye ulaşabilmek için denizin sığ olduğu, kalenin karaya yakın tarafından taş bir yol yaptırdı. Buradan kaleye ulaşan Memlük kuvvetleri, deprem sonrası tahrip olmuş kale surlarından gedikler ve tüneller açmayı başararak kaleye ulaştılar. Diğer taraftan mancınıklar yardımıyla devam eden taarruza daha fazla direnemeyen kale halkı eman dileyerek teslim oldu (5 Rebiülevvel 686/20 Nisan 1287).³²² Böylece Antakya Prinkepsliği'nden geriye kalan son toprak parçası da Memlük Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi.³²³

³¹⁹ Memlük Devleti'nde sultanın saltanat merkezinden ayrılması durumunda, gıyabında sultanın vekili sıfatıyla devlet işlerini yürütme yetkisine sahip olan emirlere verilen isimdir. Bk. Yiğit, *Memlükler*, s. 186-187; Ayaz, *Memlükler*, s. 91-92. Kalavun döneminde nâibü's-saltana ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Fatih Yalçın, "Bahrî Memlüklerde Nâib-i Saltanatlık" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2011 s. 22-45.

³²⁰ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 150; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 258-259; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 115-116; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 31; İbnü'l-Furât, *Târihu İbni'l-Furât*, VIII, 49-50; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 734-735; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 429.

³²¹ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 151.

³²² İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-eyyâm*, s. 152; Ebül'-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 31; Özkan, *El-Melik El-Mansur Seyfeddin Kalavun*, s. 62; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", s. 672; Aktan, "Sultan Kalavun Döneminde Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 70; Kanat, Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 199.

³²³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 246.

C. Trablus'un Fethi

Lazkiye'nin Memlûk sınırlarına dâhil olmasından altı ay sonra Trablus kontu VII. Bohemond öldü (10 Ramazan 686/19 Ekim 1287).³²⁴ Kontun ölümünün ardından tek vârisi olan kız kardeşi Lucia, Avrupa'da yaşadığından Trablus'un ileri gelenleri tarafından özerk bir idare kurularak, idarenin başına Cübeyl hâkimi Pierre Bartholome Embriaco getirildi.³²⁵ Aynı zamanda Templier şövalyelerinden olan Bartholome, Sultan Kalavun'a gizlice elçi göndererek ona Trablus'u yarı yarıya paylaşmayı teklif etti. Fakat akabinde Trablus'un ileri gelen isimlerinden çekinerek yaptığı teklife sadık kalmayıp Sultan'ı oyalamaya başladı.³²⁶ Nitekim Sultan Kalavun ile müzakere halinde olduğu ortaya çıkınca vaziyet aleyhine döndü.³²⁷ Yaşananların ardından Akkâ'ya gelen Lucia ise Trablus kontesi olarak tanındı.³²⁸

Trablus'ta bu gelişmeler yaşanırken Şam nâibinden Kalavun'a gelen mektupta Frankların, aralarında tacirlerin de bulunduğu bir grup Müslümanı yakalayıp esir alarak iki taraf arasındaki sulha aykırı davrandıkları

³²⁴ Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr*, s. 149; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münâsebetleri", 429; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 343.

³²⁵ Aktan, "Memlûk-Haçlı Münâsebetleri", 429; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 105; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 343.

³²⁶ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 320 dn. 2; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 238; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münâsebetleri", s. 430.

³²⁷ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 321.

³²⁸ Aktan, "Memlûk-Haçlı Münâsebetleri", s. 430; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 343-344; Enver Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus (1516-1579)*, TTK, Ankara 2012, s. 55-56.

yazıyordu.³²⁹ Trablus'ta yaşanan otorite boşluğunun üzerine gelen bu bilgi, Kalavun'un Trablus üzerine harekete geçmesi için yeterli bir sebep oldu. Savaş hazırlıklarını tamamlayan Kalavun, oğlu el-Melikü'l-Eşref Halil'i kendisinin yerine vekil, üstâdârlarından Emîr Bedreddin Baydarâ'yı da ona vezir olarak bırakıp Muharrem 688/Şubat 1287'de Kahire'den ayrılarak Şam'a hareket etti.³³⁰ Konu ile ilgili Runciman'ın aktardığı malumata göre Sultan Kalavun'un ordusunu Suriye'ye gönderdiği bilgisi, Templier şövalyelerinin casusluğunu yapan Emîr Bedreddin Bektaş el-Fahrî (ö. 706/1306) tarafından dönemin Akkâ hâkimi Guillaume de Beajeu'ya bildirilmişti.³³¹ Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki gerek Bektaş el-Fahrî'nin biyografisine yer veren eserlerde gerekse diğer Memlûk kaynaklarında böyle bir bilgiye ulaşamadık.³³² Ayrıca Runciman'ın kaynak olarak sunduğu Memlûk tarihçisi Ebü'l-Fidâ'nın eserinde de bu anlamı ima edecek herhangi bir kayıt tespit edemedik. Muhtemelen Runciman Haçlı kaynaklarındaki teyide muhtaç kayıtlardan hareketle böyle bir iddiada bulunmaktadır.

Tekrar Trablus seferine dönülecek olursa, Sultan Kalavun, Muharrem/6 Şubat'ta Mısır ve Suriye'deki Memlûk kuvvetlerini birleştirdikten sonra 20 Muharrem/13 Şubat günü Şam'dan hareket ederek 1 Rebiülevvel/25 Mart'ta Trablus'a ulaştı. Trablus'un büyük bir kısmının denizle çevrili olması karadan kuşatılmasını zorlaştırıyor, bu durum kalenin yalnızca doğu tarafının karadan kuşatılabilmesine imkân veriyordu.³³³ Makrîzî'nin aktardığına göre kaledeki surlar, üzerinden yan yana üç atlı geçecek genişliğe sahipti.³³⁴ Sultan Kalavun kaleyi hedef alan çok sayıda mancınık kurarak kuşatmayı başlattı. Şiddetli bir muhasara ile karşı karşıya kalan Hristiyanlar güçlerini birleştirerek savunmaya geçtiler. Templier ve Hospitalier şövalyeleri Trablus'a takviye kuvvetler gönderirken,³³⁵ diğer taraftan Kıbrıs'tan dört büyük yardım gemisi geldi. Fakat

³²⁹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 120; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 80; Sürûr, Devleti Benî Kalavun, s. 238; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 430.

³³⁰ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 32; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 746-747; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 80.

³³¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 344-345

³³² Salâhaddin Halil b. Aybek es-Safedî, *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (nşr. Ahmed el-Arnaût, Tezekkî Mustafa), I-XXIX, Beyrut 2000, X, 119-120; a.mlf., *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr.), I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998, I, 700-701; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mietî's-sâmine* (nşr. Abdülvâris Muhammed Ali), I-IV, Beyrut 1997, I, 283; İbn Tağriberdî, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi* (nşr. Muhammed M. Emin-Nebîl Muhammed Abdülaziz), I-XII, Kahire 1984-2009, III, 385-386.

³³³ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 32; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 747.

³³⁴ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 748; Ayrıca bk. Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 48; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 80.

³³⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 246; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 345.

Memlûkler hem sayıca hem de teçhizat bakımından Haçlılar'dan üstündüler. Uzun uğraşları sonucu kale surlarında gedikler açmayı başaran Memlûk kuvvetleri 34 gün süren³³⁶ kuşatmanın ardından çökmekte olan surlar üzerinden kaleye girdiler (4 Rebiülâhir 688/24 Nisan 1289). Kale halkının bir kısmı gemilerle kaçarken birçoğu ise öldürüldü.³³⁷ Yanlarına kıymetli eşyalarını alarak Trablus yakınındaki St. Thomas adasına sığınan Franklar'ın sonu da geride kalan Franklar'dan farklı olmadı. Peşlerinden gelen Memlûk ordusu erkekleri kılıçtan geçirerek kadın ve çocukları esir aldı. Sağ kalmayı başaranlar ise açlık ve sefalet içinde can verdi.³³⁸ Bu konuyla ilgili, Memlûk tarihçilerinden Ebü'l-Fidâ'nın şahit olduğu Trablus muhasarası ile alakalı aktardıkları dikkat çekicidir. Memlûkler'in şehre girmesinin ardından St. Thomas adasına kaçan Franklar'ın öldürülmesinden sonra büyük bir yağma hareketinin başladığını ve bu durum son bulduktan sonra bir kayıkla adaya geçtiğini kaydeden Ebü'l Fidâ, insanın tahammül edemeyeceği derecede çürümüş ve kokuşmuş cesetlerin varlığından bahseder.³³⁹

Trablus'un Memlûk topraklarına dâhil olmasının ardından hâlen güçlü bir donanmaya sahip olan Franklar'ın Trablus'a saldırı teşebbüslerini önlemek amacıyla şehrin bütün surları yıkıldı ve buraya yakın mesafede yeni bir şehir inşa edilmesi için çalışmalara başlandı.³⁴⁰ Yıkılan şehrin yerine, sahilden birkaç kilometre içeride yer alan Hacılar tepesi olarak bilinen yerde yeni Trablus inşa edildi.³⁴¹ Trablus'un fethinden sonra Memlûk ordusu kontluğa bağlı Enefe (Nephin)³⁴² ve Betrûn³⁴³ gibi bazı kaleleri de ele geçirdi.³⁴⁴ Trablus'a bağlı iki köy ise Trablus kontesi Lucia'ya bırakıldı.³⁴⁵ Sultan

³³⁶ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 747.

³³⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 266-267; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 32; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 46, 48; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 747; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 321; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 246; Farklı tarihlendirme için krş. İbn Dokmak, *el-Cevherü's-semîn*, s. 301.

³³⁸ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 266-267; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 747; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 239; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 247.

³³⁹ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 33.

³⁴⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 267; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 32; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 57; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 747-748; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 247; Tomar, "Trablusşam", s. 293.

³⁴¹ Çakar, *Trablus*, s. 58

³⁴² Trablus'un 13 km. güneybatısında yer alır. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 271.

³⁴³ Cübeyl'in 16 km. kuzeyinde, Trablus'un 29 km. güneybatısında yer alan bir sahil şehridir. Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*,

³⁴⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 48-49; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 321-322; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 247; Çakar, *Trablus*, s. 59.

³⁴⁵ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 48; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 320, dn. 2; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 80; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 239; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 431.

Kalavun'a itaat ettiğini bildiren Cübeyl hâkimine ise Memlûk Devleti'nin kontrolü altında kalmak kaydıyla on yıl boyunca hâkim olduğu topraklarda kalabilme imkânı tanındı.³⁴⁶ Böylece 503 yılından beri Müslümanlar'ın hâkim olamadığı Trablus toprakları artık kontrol altına alınmıştı. Neredeyse iki asır boyunca hüküm süren Trablus Kontluğu, Memlûkler'in istikrarlı teşebbüsleriyle ortadan kaldırıldı.

Trablus ile yapılan barış anlaşmasına rağmen Sultan Kalavun'un ilk fırsatta harekete geçmesi, Akkâlîlar'ı tedirgin etmeye başladı. Bunun üzerine Trablus'un kaybedilmesinden sadece 3 gün sonra Akkâ'ya gelen ve burada hak sahibi olan Kıbrıs Kralı Henri, Memlûk Devleti ile olan barış anlaşmasını on yıl uzatmak suretiyle yeniledi.³⁴⁷ Her ne kadar Akkâ için bir süreliğine güvenlik sağlanmış olsa da Suriye sahil şeridindeki diğer şehirler Memlûk tehdidiyle karşı karşıyaydı. Son çare olarak yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesini uman Franklar'ın beklentisi de Avrupa'da yaşanan karışıklıklardan dolayı sonuçsuz kaldı.³⁴⁸ Papa IV. Nicola'nın Franklar'a yardım etme çabası ise ancak birkaç bin İtalyan hacının Akkâ'ya gitmesine yetti. Fakat bu yardım çabası beklenenin aksine Akkâlîlar'ın aleyhine sonuçlanacaktı. Nitekim Akkâ'ya gelen İtalyan hacılar burada yaşayan Müslüman halka rahatsızlık vererek bazı Müslüman tacirleri öldürdü (Şaban 689/Ağustos 1290).³⁴⁹ Bu sırada Hac yapmak üzere kutsal topraklara gitme niyetinde olan Kalavun, Akkâ'daki gelişmeler sebebiyle seferini erteledi.³⁵⁰ İlk etapta Kalavun, Akkâ'ya elçilerini göndererek Müslümanlar'a saldıranların kendisine teslim edilmesini talep etti. Ancak, Akkâlîlar bu talebi yerine getirmedikleri gibi Müslümanlar'ın, İtalyan hacıları tahrik ve teşvik ettiklerini iddia ederek suçu onlara yüklediler.³⁵¹ Tarihçi Şâfi b. Ali'nin aktardıklarına göre Sultan Kalavun, Akkâ'da yaşananlar sebebiyle oraya saldırı fikrini emîrleriyle istişare etti, ancak emîrler iki taraf arasında hâlâ geçerli bir barış anlaşmasının mevcut olduğunu belirttiler. Dîvânü'l-inşâ'da çalışan tarihçi İbn Abdüzzâhir ile de görüşen Sultan, ondan da anlaşmanın ihlâl edildiğine dair bir cevap alamadı. Fakat Şâfi b. Ali, anlaşmanın metnini

³⁴⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 346; Çakar, *Trablus*, s. 59.

³⁴⁷ Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr*, s. 161-162; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 431; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 346-347.

³⁴⁸ Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 239-240

³⁴⁹ İbn Abdüzzâhir, *Teşri'fü'l-eyyâm*, s. 177; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 270; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 122; Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr*, s. 173; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 171; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd*, II, 532; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 753; Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 240; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 432.

³⁵⁰ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 326.

³⁵¹ Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr*, s. 173; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 348-349.

kendisini yazdığını ve İbn Abdüzzâhir ile defalarca okumuş olduğunu ifade ederek, “Biz Sultanımızın amacı doğrultusunda hizmet etmekteyiz. Eğer anlaşmanın devamlılığı gerekirse devam eder, feshi gerekirse bunda da bir hikmet vardır.” şeklinde bir açıklamada bulunarak her iki tarafın tüccâr ve yolcularının can ve mal güvenliğinin sağlanacağı ile ilgili maddenin açıkça ihlâl edildiğini de eklemiştir.³⁵² Bunun üzerine Sultan, oğlu el Melikü’l-Eşref Halil’i yerine vekil bırakarak Akkâ’ya saldırmak üzere savaş hazırlıklarını başlattı.³⁵³ Ne var ki Şevval/Ekim ayının sonlarına doğru Kahire’nin dışında Tibn/Tibr mescidi yakınlarında çadırını kuran Kalavun, çok geçmeden hastalanarak vefat etti (6 Zilkade 689/10 Kasım 1290).³⁵⁴

II. EL-MELİKÜ’L-EŞREF HALİL B. KALAVUN DÖNEMİ VE BÖLGEDEKİ HAÇLI HÂKİMİYETİNİN SON BULMASI

Sultan Kalavun’un vefatının ardından oğlu el-Melikü’l-Eşref Salâhaddin Halil, 7 Zilkade 689/11 Kasım 1290 tarihinde Memlûk Devleti’nin başına geçti. Tahta çıkmasından günler sonra, babasının döneminde şahsî veziri ve yakın dostu olan İbnü’s-Sel’ûs’a yaptıkları ve kendi aleyhindeki faaliyetleri sebebiyle o zamanlardan beri kin beslediği saltanat nâibi Emîr Hüsâmeddin Toruntay’ı tutuklatarak öldürttü. Ardından bu göreve Emîr Bedreddîn Baydarâ’yı, vezirliğe ise İbnü’s-Sel’ûs’u tayin etti.³⁵⁵ Ayrıca Toruntay’ın yakın çevresindeki diğer emîrleri de görevlerinden alarak yerlerine İbnü’s-Sel’ûs’a yakın isimleri getirdi. Saltanat nâibi dâhil diğer önemli emîrlere İbnü’s-Sel’ûs’a gereği gibi hizmet etmeleri hususunda talimat verdi. Eşref Halil’in emîrlere olan ilişkisi ve veziri İbnü’s-Sel’ûs’un, üzerindeki nüfuzuna konumuzla alakalı olmadığı için değinmeyeceğiz.³⁵⁶ Sultan Eşref Halil’in yaklaşık dört yıl süren sultanlığı sırasındaki en

³⁵² Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü’l-Fazli’l-me’sûr*, s. 174; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 159; a.mlf., *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 112.

³⁵³ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-fikre*, s. 270; a.mlf., *et-Tuhfetü’l-mülûkiyye*, s. 122.

³⁵⁴ Ebü’l-Fidâ, el-Muhtasar, IV, 33; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-fikre*, s. 270; a.mlf., *et-Tuhfetü’l-mülûkiyye*, s. 122; Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü’l-Fazli’l-me’sûr*, s. 174-175; İbnü’l-Furât, *Târîhu İbni’l-Furât*, VIII, 97; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb*, XXXI, 173; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 754-755; İbn Tağriberdî, en-Nücümü’z-zâhire, VIII, 325; Aktan, “Memlûk-Haçlı Münasebetleri”, s. 433.

³⁵⁵ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü’l-fikre*, 274-276; Ebü’l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 34.

³⁵⁶ İbnü’s-Sel’ûs’un hayatı ve vezirliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Fatih Yahya Ayaz, “Memlûkler Dönemi Vezirlerinden İbnü’s-Sel’ûs (ö. 693/1294)”, *ÇÜİFD*, V/1, 2005, s. 91-122.

önemli faaliyeti Akkâ'yı fethetmek suretiyle Suriye sahillerindeki bütün Haçlı kalıntılarını yok etmesi olmuştur.³⁵⁷

A. Akkâ'nın Fethi

Sultan Kalavun'un ölümünden sonra olumsuz hava şartları sebebiyle Akkâ üzerine yapılacak olan seferi bir süreliğine ertelendi. Bu süre zarfında Akkâ'dan bir elçi heyeti gelerek Eşref Halil ile görüşmek istedi (Muharrem 690/Şubat 1291)³⁵⁸ Ancak Sultan, aralarında Templier ve Hospitalier şövalyelerinden de önemli isimler bulunan heyeti huzuruna kabul etmedi.³⁵⁹ Akkâ'yı fethetme hususunda babası Sultan Kalavun'a söz veren el-Melikü'l Eşref Halil, savaş hazırlıklarını başlatmadan evvel, ulemâ, kudât ve kurrâ ile toplanarak babasının türbesini ziyaret etti (28 Safer/2 Mart).³⁶⁰ Vakit kaybetmeden Suriye ve sahil bölgesindeki askerlerin tamamının göreve çağırılması talimatını verdi. Memlük Devleti sınırlarına dâhil bütün bölgelerin nâiblerine gerekli mühimmat ve cephaneyi hazırlamaları konusunda haber ulaştırıldı.³⁶¹ Sultan 3 Rebülevvel 690/ 6 Mart 1291 tarihinde ordusuyla Kahire'den ayrılarak ailesini Dımaşk'a ulaştırdıktan sonra buradan Akkâ'ya yöneldi.³⁶² Mancınıkların hazırlanmasıyla görevlendirilen Emîr İzzeddin Aybek el-Efrem Dımaşk'a giderek bu işle meşgul oldu. Ardından yapımı tamamlanan mancınıklar, Emîr Alemüddin Sencer ed-Devâdârî'nin kontrolünde sevk edilmek üzere hazırlandı (12 Rebülevvel/15 Mart). Şam nâibi Hüsâmeddin Lâçin ordunun geri kalanıyla yola çıkarken (20 Rebülevvel/23 Mart), Emîr Seyfeddin Tuğrul, Suriye kalelerinde bulunanların hazırlıklarını hızlandırmalarında destek olmak üzere Kahire'den ayrıldı. Bu sırada Trablus saltanat nâibi Seyfeddin Balaban et-Tabbâhî, Trablus ve civar kalelerdeki askerler ile Akkâ'ya ulaştı (24

³⁵⁷ Ayaz, *Memlükler*, s. 37.

³⁵⁸ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 762; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", s. 434.

³⁵⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 350; Mustafa Kılıç, "Memlük Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", *CÜİFD*, XIV/1, 2010, s. 144.

³⁶⁰ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 197; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 307; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedid*, II, 539-540; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 111; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 764; Şemseddin Ebü Abdullah Muhammed b. İbrahim b. el-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman ve enbâuh ve veşâyâtü'l-ekâbir ve'l-a'yân min ebnâih* (nşr. Ömer A. Tedmürî), I-III, Beyrut 1998, I, 43.

³⁶¹ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, 278; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 34; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 195; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 110.

³⁶² Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 197; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 111; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 764; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 5; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 250.

Rebûlevvel/27 Mart).³⁶³ Hama emîri el-Melikü'l-Muzaffer ve amcası el-Melikü'l-Efdal'ın komutasındaki Hama kuvvetleri ile birlikte muhasaraya katılan Ebü'l-Fidâ'nın aktardıklarına göre Hısnü'l-ekrâd'a ulaştıklarında Akkâ'ya ulaştırmaları için kendilerine, ancak 100 devenin çekebildiği “Mansûrî” ismi verilmiş oldukça büyük ve ağır bir mancınık teslim edildi. Ebü'l Fidâ, görevin zorluğunun yanı sıra kötü hava koşullarının da etkisiyle atlarıyla sekiz günde ulaşabilecekleri Akkâ'ya ancak bir ayda ulaştıklarını ifade eder.³⁶⁴ Akkâ kuşatmasına katılan bir diğer isim de Kerek nâibi ve tarihçi Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr olmuştur. Baybars el-Mansûrî'nin ifadelerine göre kendisi Akkâ kuşatmasının gerçekleşeceğini haber alır almaz kuşatmaya katılma isteğini Sultan'a belirtmiş, muvafakat alır almaz gerekli cephaneye ve mancınıkları hazırlayarak askerleri ile yola çıkmış ve Sultan Gazze'de iken ona yetişmiştir.³⁶⁵

Mancınıkların ulaşmasından bir gün evvel (3 Rebûlâhir/5 Nisan) Akkâ'ya gelen Sultan son hazırlıkları yaparken bir yandan da önemli mevkilerde siperler oluşturulmasını emretti. Farklı isimler verilmiş 92 mancınığın kurulması ve yerleştirilmesi 4 gün sürdü, bu sırada de kuşatma da başlatıldı.³⁶⁶ Bu mühim muhasara için Akkâ'da çok sayıda Müslüman bir araya gelmiş, asker ve ümerâ kadar halk da kuşatma için hazır bulunmuştu.³⁶⁷ Memlûkler'in sıkı bir savaş hazırlığı içerisinde olduklarını gören Akkâlîler, sayıca Müslümanlar'dan az olmalarının verdiği korkuyla diğer Haçlı şehirlerinden ve Avrupa'dan yardım istemişler, bu sayede çok sayıda Frank, Templier ve Hospitalier şövalyesi Akkâ'da toplanmıştı. Franklar'ın bir araya gelmiş olması onlara, kuşatmayı hafife alarak şehrin kapılarını kapatmadan ve kalenin dışına siper oluşturmadan savaşacak kadar güven verdi. Baybars el-Mansûrî'nin şahit olduklarından aktardığına göre muhasara oldukça şiddetliydi. Kale üzerine gökten yağar gibi taşlar yağıyor, şimşek hızında oklar atılıyordu. Fakat buna rağmen Haçlılar müthiş bir direnişle savunmaya devam ediyorlardı.³⁶⁸ Çünkü şehir kısa süre önce Kıbrıs Kralı Henri tarafından tahkim edilmiş, şehrin üzerinde bulunduğu yarımada iki sıra duvarla korunaklı

³⁶³ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 195-197; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd*, II, 538-539; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 110-111; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 763-764; İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 42-43.

³⁶⁴ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 34; Holt, *Haçlılar Çağı*, s. 106.

³⁶⁵ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 278.

³⁶⁶ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 197-198; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 111-112; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 764; Farklı tarihlendirmeler için krş. Aynî, *İkdü'l-cümân*, III, 56.

³⁶⁷ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 5.

³⁶⁸ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 279.

hale getirilmişti. İç ve dış surlar üzerine ise düzensiz aralıklara farklı isimler verilen on iki kule inşa edilmişti.³⁶⁹ Ebü'l-Fidâ'nın bulunduğu Hama ordusu, Memlûk ordusunun sağ tarafında Templier şövalyeleri ile karşılıklı savaşırken Dimaşk ordusu Hospitalierler'in karşısında savaşmaktaydı. Mısır ordusu ise Akkâ koyuna doğru yönelmekteydi.³⁷⁰ Denize yakın sayılabilecek bir mesafede bulunan Ebü'l-Fidâ'nın aktardıklarından Haçlılar'ın gemilerden ok atışı yaptıkları ve uzun direkli bu gemilerini hayvan derileriyle kapladıklarından gelen oklardan etkilenmedikleri, dolayısıyla Müslümanlar'ın kendilerini savunmakta zorlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Ebü'l-Fidâ, Haçlılar'a ait, içerisinde büyük bir mancınık bulunan ve denizden Müslümanlar'ın kaldıkları çadırlara saldırıda kullanılan bir geminin fırtına sonucu ağır hasar alarak kullanılamaz hale geldiğini belirtir. Müslümanlar'a saldırmak için her yolu deneyen Franklar kuşatmanın devam ettiği sırada bir gece vakti çadırlara saldırmak istedi. Sessizce çadırlara yanaşan Franklar çadırların iplerine takılarak Müslümanlar'ı ayağa kaldırdılar. Kaçmaya çalışanların birçoğu orada öldürüldü.³⁷¹ Bu sırada Baybars el-Mansûri, bir hile ile içeri girmek için fırsat kollarken şehrin burçlarından birinin hasar gördüğünü ve buradan surlara ulaşabileceğini fark etti. Ancak burç ile sur arasındaki açık mesafede ilerlemeleri durumunda Haçlılar tarafından fark edilebilirlerdi. Bu yüzden keçe kumaşları bir araya getirmek suretiyle uzun ve geniş bir perde yaparak gece vakti bu perdeyi tahrip olmuş burcun karşısına astı ve makaralarla sabitledi. Böylece saldırılara karşı Memlûk kuvvetleri için bir siper oluşturmuş oldu. Ertesi gün bunu fark eden Haçlılar'ın mancınıkla saldırıları ve ok atışları kumaşlara tesir etmedi. İçeri giren Baybars el-Mansûri ve askerleri iki sur arasında bulunan hendekleri doldurarak arkalarından gelecek ordu için yolu açtılar. Baybars el-Mansûri'nin bu başarısı el-Melikü'l-Eşref Halîl'i çok memnun etti.³⁷²

Diğer Memlûk kuvvetleri de kalenin bazı surlarında gedikler açmayı başarmışlardı. 17 Cemâziyelevvel/18 Mayıs günü Memlûk ordusu her taraftan taarruza geçti. Sultan Eşref Halîl şehre doğru yönelirken beraberindeki üç yüz deve üzerine

³⁶⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 350-351; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 251-252.

³⁷⁰ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 34; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 252; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 351.

³⁷¹ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 34-35; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 435.

³⁷² Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-fikre*, s. 279-280; Ayrıca bk. Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedid*, II, 542-545.

yerleştirilen köslere aynı anda vurulmasını emrederek şiddetli bir sesle şehre korku salmak ve kargaşa yaratmak istedi³⁷³ Nitekim bir yandan Memlûk ordusunun taarruzu, diğer yandan şiddetli kös sesleriyle Franklar dehşete kapıldı. Nihâyetinde sabaha karşı Memlûk Devleti'nin sancakları kale surlarına dikildi.³⁷⁴ Akkâlîlar'ın yardım çağrısı üzerine yüz süvari, iki bin yayadan oluşan bir birlik ve kırk gemi ile gelmiş olan Kıbrıs Kralı Henri ise üç gün boyunca orada kaldıktan sonra muhtemelen gerçekleşecek sonun farkına vararak şehirden ayrıldı.³⁷⁵ Memlûk kuvvetlerinin iç kaleye girmesiyle Franklar çareyi kaçmakta buldu. Ancak birçoğu öldürüldü, bir kısmı da gemilerde yaşanan izdiham ve arbedede öldü. Memlûkler uzun uğraşlar sonucu fethettikleri Akkâ'dan emsalsiz bir ganimet elde ettiler.³⁷⁶

---

³⁷³ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 280; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 198; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 309; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 112; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 764; Aynî, *İkdü'l-cümân*, III, 58; Ekrem Hasan el-Ulebî, *el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavun fâtihü Akkâ ve muharrirü bilâdi's-Şâm mine's-Salibiyyîn*, Dimaşk-Beyrut 1987, s. 38; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 254.

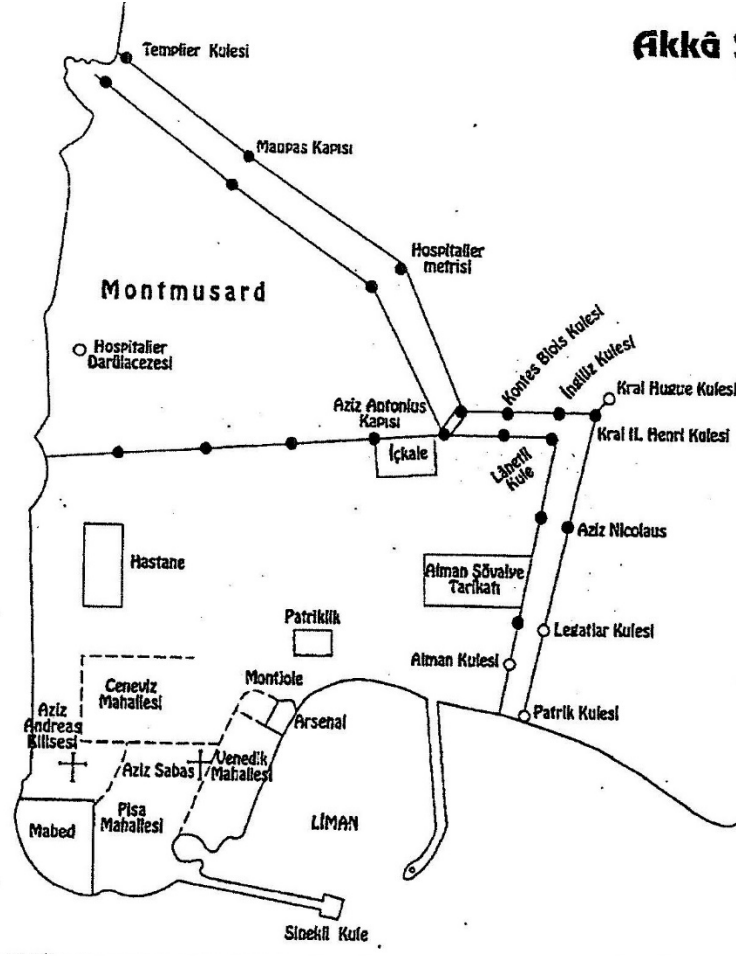
³⁷⁴ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 198; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 112; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 764-765; İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 45.

³⁷⁵ İbn Tağriberdî *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 6; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 352, 354.

³⁷⁶ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 310; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 112; Ulebî, *Halîl b. Kalavun*, s. 40.

Akkâ Şehir Plânı 1291

Şehir ele geçirilmiş olmasına rağmen Templier ve Hospitalier şövalyelerinden kalabalık bir grup, anlaşıldığı kadarıyla mahsur kaldıkları dört burçtan ok atışlarıyla savunmayı devam ettirdiler.³⁷⁷ Sultan, fetihten bir gün sonra eman dileyen bu şövalyelere Memlük sancağını göndererek burca dikmelerini istedi. Eşref Halil'in talebi yerine getirildikten sonra burçların kapısı Müslümanlar'a açıldı. Fakat burçlara giren Müslüman askerlerin yağma hareketine başlaması ve kadınları rahatsız etmeleri üzerine şövalyeler kapıları kapatarak içeri giren ve aralarında Emîr Akboğa el-Mansûrî'nin de bulunduğu Müslümanlar'ı kılıçtan geçirdiler. Ardından sancağı söküp atarak direnmeye devam ettiler. Diğer taraftan Hospitalier şövalyelerinin kulesinde bulunan Ermeni halka Zeyneddin Ketboğa aracılığıyla eman verilirken bazı Templier şövalyeleri de 19 Cemâziyelevvel/20 Mayıs tarihine kadar direndikten sonra bir kez daha Sultan'dan eman dilediler. Sultan onlara eman vermiş olmasına rağmen iki binden fazlasını öldürerek bir o kadarını da esir aldı. Zira bir gün öncesinde kendilerine eman verilmiş olan şövalyeler

³⁷⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 280; İbn Tağrıberdî *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 6

Sultan'ın emîrini ve askerlerini kılıçtan geçirmişlerdi. Bu vâkıâdan sonra geride kalanlar son nefeslerine kadar direnmeyi sürdürdüler. Beş Müslümanı esir alarak kuleden aşağı attılar. Nihayetinde, etrafı kuşatılan bu son burç 28 Cemâziyelevvel 690/29 Mayıs 1291 tarihinde ele geçirildi. İçerisindeki herkese eman verilerek kaleden çıkmaları sağlandı. Ancak oldukça hasar gören burç duvarlarının çökmesiyle Franklarla beraber Müslümanlar'dan da ölenler oldu. Sağ kalan Hristiyanlar öldürülerek kadın ve çocuklar esir edildi.³⁷⁸ 587/1191 yılından beri Haçlılar'ın elinde olan Akkâ, bir asır sonra İslâm topraklarına katılmış oldu.³⁷⁹ Şehir, diğer Memlük fetihlerinde olduğu gibi surlarıyla beraber tahrip edildi, şövalye tarikatlarının binaları ve muhkem kulelerin tamamı yıkıldı. Böylece uzun süredir Kudüs Krallığı'nın merkezi olan ve sonrasında tarikat şövalyelerinin karargâhı haline gelen, bölgedeki en tehlikeli Haçlı prensliğinin hâkimiyetine son verildi.³⁸⁰ Haçlılar'ın kaybettikleri toprakları geri almak için kullanabilecekleri bir üs dahi kalmadı.³⁸¹

Bu noktada olayların anlatımı için faydalandığımız Memlük kaynaklarından Baybars el-Mansûrî ve Ebü'l-Fidâ dışındakiler Akkâ muhasarası ve fethi ile alakalı küçük farklılıklar bir kenara bırakılırsa Cemâziyelevvel ayının yarısına işaret etmektedir. İlginç olanı Nüveyrî ve İbnü'l-Cezerî gibi Şam bölgesinde bulunmuş veya orada yaşamış, ayrıca bu hadisenin muasırı olan tarihçiler de aynı aya işaret ederlerken bu fethi bizzat iştirak etmiş olan mezkûr Baybars ve Ebü'l-Fidâ net bir şekilde Cemâziyelâhir ayını vermektedirler. Bunların dışında Saîd Abdülfettah Âşûr da eserinde Ebü'l-Fidâ'yı kaynak göstererek aynı tarihe işaret etmektedir.³⁸² Hatta Baybars iki eserinde de ısrarla aynı tarihi kaydeder. Araştırmacı Mustafa Kılıç, Ebü'l-Fidâ'nın Salâhaddin Eyyûbî'nin burayı daha önceden fethetme tarihiyle eşleştirme ve tevafuk gibi gösterme gayretiyle Cemâziyelâhir ayını zikrettiğini ileri sürmektedir.³⁸³ Oysa Baybars el-Mansûrî'nin iki eserinde birden bu

³⁷⁸ İbn Tağriberdî *en-Nücûmü'z-zâhire*, VIII, 6-7; Ulebî, *Halil b. Kalavun*, s. 40; Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri" s. 436-437;

³⁷⁹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 199; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 112; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 765.

³⁸⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 280; Şâfi b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-Fazli'l-me'sûr*, s. 178; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 199; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 310; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 112; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 765; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 254, 256; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 356; Emecen, "Akkâ", s. 266.

³⁸¹ Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, s. 113.

³⁸² Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 280; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye*, s. 127; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; Âşûr, *el-Hareketü's-salibiyye*, II, 386.

³⁸³ Bk. Kılıç, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", s. 150-151.

tarihe işaret etmiş olması kanaatimizce bu araştırmacıların dikkatinden kaçmış olmalıdır. Diğer taraftan bahsi geçen Baybars ve Ebü'l-Fidâ dışındaki tarihçilerin neredeyse ittifak halinde Cemâziyelevvele işaret etmesi de dikkat çekicidir. Eldeki verilerle kesin bir kanaate varmak mümkün gözükmemektedir. Biz ayrıntılı tarihlendirme yapmaları bakımından Baybars ve Ebü'l-Fidâ dışındaki çoğunluğun anlatımını en azından tarihlendirme bakımından daha öne aldık ancak olayın takdiminde bu iki tarihçinin aktarımlarına da işaret ettik. Bu noktada şunu da ifade etmek gerekir ki bu tarihlendirme farklılığı ileride ele alacağımız Sur ve Sayda'nın alınması hadisesi için de sözkonusudur. Zira buraların teslim alınması Akkâ'nın fethi ile ilişkili olarak nakledilmektedir.

B. Sûr, Sayda, Hayfa, Beyrut, Aslis ve Antartus'un Fethi

Sultan Halîl, Akkâ'nın fethinden sonra Suriye bölgesindeki Haçlı güçlerini büyük oranda bertaraf etmişti. Ancak Baybars'ın sultanlığında çeşitli anlaşmalar veya uzlaşmalarla Haçlılar'da kalan bazı sahil şehirleri varlıklarını devam ettirmekteydi. 664/1266 ve 667/1271 yıllarında Sûr'a yönelik saldırılar düzenleyen Baybars, 669/1271 yılında Sûr hâkimi ile bir anlaşma imzalamıştı. Kalavun döneminde ise 684/1285 tarihinde bu şehirle on yıl süreli bir sulh yapılmıştı.

Sûr, Suriye bölgesi sahil şeridinde limanı ve muhkem kalesiyle Akkâ'dan sonra ikinci önemli şehirdi. Bu anlamda da Memlûkler'in bölgedeki fetih faaliyetleri sonucunda buldukları kale ve şehirlere ayrılan Haçlı şövalyelerinin önemli sığınma merkezlerinden biri olmuştu. Haçlılar'a karşı başlatılan mücadeleyi kararlılıkla sürdüren el-Melikü'l-Eşref Halîl, Akkâ muhasarası sırasında Alemüddin Sencer es-Savâbî öncülüğündeki bir birliği, yolları kontrol altına alarak bilgi toplaması ve sonrasında kuşatması için Akkâ'nın kuzeyindeki Sûr'a gönderdi. Sencer, Akkâ'dan gemilerle kaçanların Sûr limanına ulaştıklarını görünce bölgeyi kuşattı.³⁸⁴ Bunun üzerine Sûr halkı, Akkâ'da devam eden kuşatmadan duydukları endişeyle, can ve mal güvenlikleri için emîrden eman dilediler. Emîr Sencer de onlara eman vererek 19 Cemâziyelevvel 690/20 Mayıs 1291 tarihinde³⁸⁵ şehri teslim aldı.³⁸⁶ Bundan iki gün sonra Sultan, şehrin

³⁸⁴ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 8; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münsebetleri", s. 438.

³⁸⁵ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 310; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedîd*, II, 545; Âşûr, *el-Hareketü's-salibiyye*, II, 386.

³⁸⁶ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 199; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 356

tahribiyle ilgilenmesi için Emîr Şemseddin Nebe'yi Sûr şehrine göndererek önemli bir Haçlı kalesinin varlığına son vermiş oldu.³⁸⁷

Diğer taraftan Sayda'yı kuşatmakla görevlendirilmiş olan Şam nâibi Emîr Sencer eş-Şücâ'î, bir süre iç kaleye çekilmiş olan Templier şövalyeleriyle mücadele ettikten sonra, 4 Recep/3 Temmuz'da³⁸⁸ kuşattığı şehri, 15 Recep 690/14 Temmuz 1291'de emanla teslim aldı.³⁸⁹ Sûr'un kuzeyinde bulunan bu şehre Baybars döneminde akınlar yapılmış, Kalavun zamanında Akkâ ile imzalanan barış anlaşmasına burda bulunan Templier şövalyeleri de dâhil olmuştu.

Sayda'nın Memlûk sınırlarına dâhil edilmesinden sonra Sencer eş-Şücâ'î, Beyrut'a yöneldi. Sayda'nın kuzeyinde yer alan Beyrut'un ele geçirilmesi çok uzun sürmedi. Büyük çoğunluğu şehri terk eden Franklar'dan geride kalanlara kadınları ve çocukları ile birlikte iç kaleye toplanmaları söylendi. Daha sonra erkekler yakalanıp hendeklere atılarak kadın ve çocuklar esir alındı. Böylece Beyrut da İslâm topraklarına dâhil oldu (23 Recep 690/22 Temmuz 1291).³⁹⁰ Kısa bir süre sonra da hiçbir direniş göstermeyen Hayfa, Memlûkler'in eline geçti.³⁹¹

Baybars'ın sultanlığı döneminde Kaysâriyye ve Safed'in fethi sırasında taciz saldırılarına uğrayan, daha sonra yapılan anlaşmayla bazı köyleri iki tarafın ortak mülkü sayılan Templier şövalyelerinin kontrolündeki Aslis, 16 Şaban 690/14 Ağustos 1291 tarihinde³⁹² Sencer eş-Şücâ'î'nin kontrolünde teslim alındı.³⁹³ Trablus'un kuzeyinde bulunan ve Aslis gibi bir Templier şehri olan Antartus'a ise Emîr Seyfeddin Balaban et-Tabbâhî öncülüğünde bir birlik gönderildi. Akkâ'nın fethinden sonra sahildeki bütün şehirlerin Memlûkler'in kontrolüne geçmesiyle burada bulunan Franklar'ın birçoğu şehri terketmiş, büyük bir kısmı da Antartus'un 3 km. batısında yer alan Arvad (Ruad) adasına

³⁸⁷ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, VIII, 310; Mufaddal b. Ebü'l-Fedâil, *en-Nehcü's-sedid*, II, 545-546.

³⁸⁸ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 212; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 121; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 769; İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 46.

³⁸⁹ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 765; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 10; Âşûr, *el-Hareketü's-salîbiyye*, II, 387; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 537; Tomar, "Sayda", *DİA*, XXXVI (2009), s. 208.

³⁹⁰ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 212; İbnü'l-Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, VIII, 121; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 769; İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 54; Ayrıca bk. Davut Dursun, "Beyrut", *DİA*, VI (1992), s. 81.

³⁹¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXI, 199; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 765; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 256; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 357; Bilge, "Hayfa", s. 43.

³⁹² İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 54; Âşûr, *el-Hareketü's-salîbiyye*, II, 387.

³⁹³ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 769 dn. 3.

kaçmışlardı. Şehir Memlûkler tarafından kuşatıldıktan sonra kısa sürede kontrol altına alındı (5 Şaban 690/3 Ağustos 1291).³⁹⁴

Eşref Halîl, kararlılıkla devam ettirdiği Haçlılarla mücadelede, en önemli merkezlerinden olan Akkâ'yı fethetmesiyle başlayan ve sahil şeridinde bulunan Sûr, Sayda, Hayfa, Beyrut ve Aslis ve Antartus gibi önemli şehirlerin fethiyle devam eden büyük bir başarı elde etmiş, bunun sonucunda Haçlılar'ın Arvad adası dışında barınabilecekleri bir yer kalmamıştır. Bölgede olası bir Haçlı teşekkülünü önlemek amacıyla, Baybars ve Kalavun gibi el-Melikü'l-Eşref Halîl de fethettiği şehirleri ve muhkem kaleleri tahrip ederek şehirleri kullanılamaz hale getirmiş ve ihtiyaç halinde yeni kaleler inşa etmiştir.

Bölgedeki fetih faaliyetlerini tamamlayan Sultan, Dımaşk'a giderek burada bir süre kaldıktan sonra Mısır'a döndü. Suriye bölgesini nihâi şekilde kontrol altına almak, ardından Anadolu'da hâkimiyet sağlamak isteyen el-Melikü'l-Eşref Halîl, Fırat nehrinin batı yakasında yer alan Ermeniler'e ait Kal'atü'r-Rûm (Rum Kale) üzerine bir sefer düzenleyerek kaleyi kuşattı. Ebü'l-Fidâ'nın da katılmış olduğu muhasara sonucu kale, Memlûk sınırlarına dâhil edildi (11 Recep 691/28 Haziran 1292).³⁹⁵ Bundan sonra Sultan, Bağdat'ı geri alma hedefiyle, Moğollarla savaş için hazırlıklara başladı. Ancak ava çıktığı bir sırada, saltanatının ilk yıllarında sert ve aşağılayıcı muameleye tâbi tuttuğu ümerâ tarafından feci şekilde öldürüldü (Muharrem 693/Aralık 1293).³⁹⁶

III. EL-MELİKÜ'N-NÂSİR MUHAMMED B. KALAVUN DÖNEMİ VE ARVAD ADASININ FETHİ

el-Melikü'l-Eşref Halîl'in öldürülmesinden sonra onu öldürenlerin başında gelen saltanat nâibi Emîr Bedreddin Baydarâ sultan ilan edildi. Ancak bazı ümerâ ve el-Melikü'l-Eşref Halîl'in memlûkleri bu duruma karşı çıkarak Baydarâ'yı öldürdüler. Eşref Halîl'in küçük yaştaki kardeşi Nâsirüddin, el-Melikü'n-Nâsır unvanıyla tahta çıkarıldı (14 Muharrem 693/15 Aralık 1293).³⁹⁷ En uzun süre iktidarda kalan Memlûk sultanı olan

³⁹⁴ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35; İbn Tağrıberdi, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 10-11.

³⁹⁵ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 35, 36-37; İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 101; Yiğit, *Memlûkler*, s. 64-65; Kılıç, "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", s. 154-155; Bu kalenin fethi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muammer Gül, "Mısır Memlûklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu'da Memlûk İzleri", *FÜSBD*, XII/2, 2002, s. 359-366.

³⁹⁶ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 295-296; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 40; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 788 vd.; İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-zaman*, I, 190 vd.; Ayaz, *Memlûkler*, s. 37.

³⁹⁷ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, s. 296-298; Yiğit, *Memlûkler*, s. 65; Ayaz, *Memlûkler*, s. 38.

Muhammed b. Kalavun, yaşının küçük olması ve emîrlar arasındaki bazı çekişmeler sebebiyle hem baskılara maruz kalmış hem de iki defa tahtı terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak üçüncü defa tahta çıktığında iktidarı mutlak olarak eline geçirmiştir.³⁹⁸

Konumuzla alakalı olan Arvad adasının fethi, Muhammed b. Kalavun'un ikinci saltanatı (698-708/1299-1309) sırasında gerçekleşmiştir. Memlûk sultanlarının Suriye'deki fetih hareketleri sonucunda özellikle Akkâ ve sahil şeridinin Memlûk sınırlarına dâhil olmasıyla bu adaya sığınan Haçlı şövalyeleri adanın etrafını surlarla çevirip iç kaleyi tahkim etmişlerdi.³⁹⁹ el-Melikü'l-Eşref Halîl döneminden beri on iki yıl aradan sonra Franklar yeniden, Müslümanlar'ın yaşadığı sahil şeridinde yol keserek problem teşkil etmeye başladılar. Sahil bölgesinden sorumlu Nâib Seyfeddin Esendemir el-Gürcî'inin durumla ilgili Kahire'yi bilgilendirmesi neticesinde Arvad'a yapılacak sefer için bir donanma hazırlandı.⁴⁰⁰ Savaş hazırlıklarının tamamlanmasından sonra denize açılan Emîr Cemâleddin Akkuş el-'Alâî komutasındaki büyük bir gemi fırtına sonucu alabora oldu. Bu sebeple Seyfeddin Güherdâş en-Nâsırî komutasında başka bir gemi hazırlandı. Güherdâş komutasındaki donanma önce Trablus'a gitti. Buradan, Bahrî memlûkler ve gönüllüler dışında 60 savaşçı takviyesi yapılarak adaya doğru hareket ettiler. Sabahın erken saatlerinde adaya baskın yapan Memlûk kuvvetleri kısa süren bir çatışmadan sonra Haçlılar'ı hezimete uğrattı. Adada bulunanların eman dilemesiyle kale teslim alındı (18 Safer 702/12 Ekim 1302).⁴⁰¹

Konu ile ilgili Nüveyrî'nin aktardığı bilgiler ise içerdiği ilginç ve kısmen farklı bilgilerle dikkat çekmektedir. Buna göre Arvad adasındaki Frankların Trablus'daki Müslümanlar'a zarar vermeleri sebebiyle yapılacak muhasara için hazırlanan gemiler Kahire'den geldikten sonra Emîr Seyfeddin Güherdâş öncülüğünde bir birlik toplandı ve diğer emîrlere de, ihtiyaç duyacakları kadar asker hazırlamaları talimatı verildi. Emîr Cemâleddin Akkuş ise bu hususta sorumsuz ve isteksiz davranarak askerlerini hazırlamadı. Askerlerinden biri onu saltanat nâibi Seyfeddin Sallâr'a şikâyet etmiş, o da bu askeri dövmüştü. Dövülen asker bu durumu da saltanat nâibine haber verdi. Bunun üzerine Akkuş ceza olarak hazırlamadığı askerlerin yerine sefere çıktı. Akkuş'un

³⁹⁸ Yiğit, *Memlûkler*, s. 66; Ayaz, *Memlûkler*, s. 38-39.

³⁹⁹ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 366; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 60.

⁴⁰⁰ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, IV, 60; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 440

⁴⁰¹ Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 928-929.

bulunduğu gemi alabora oldu. Zalim ve asi biri olan Akkuş'un ölümü insanlar tarafından olumlu karşılanarak, onun ölümünün adanın fethine dair güzel bir başlangıç olduğu ifade edildi. Ardından Memlûk donanması adaya hareket etti. Trablus nâibi Seyfeddin Esendemir el-Gürcî de Trablus askerleriyle adaya giderek kuşatmaya katıldı. Adanın muhasarası sırasında yaklaşık 2000 kişi öldürüldü, 500 kişi esir alındı.⁴⁰² Arvad'ın kontrol altına alınmasından sonra ele geçirilen ganimetlerin beşte biri Kahire'ye gönderilirken geri kalanı Memlûkler arasında paylaştırıldı.⁴⁰³ Adanın fethi, Melikü'l-Eşref Halîl'in Akkâ ve civarını fethetmesinden sonra on iki yıl daha burada varlıklarını sürdüren tarikat şövalyeleri için büyük bir hezimet oldu. Kaçmayı başaranların büyük çoğunlu Kıbrıs'a gitti.⁴⁰⁴ Bu adanın fethiyle birlikte Sultan Baybars'ın başlattığı Haçlılar'ı Suriye'den çıkarma siyaseti tamamen gerçekleştirilmiş oldu. İlk Haçlı seferi ile Suriye'ye yerleşen Haçlılar yaklaşık iki asır sonra bölgeden tamamen atıldı. Bundan sonra Kıbrıs'ı mesken tutan Haçlılar yaklaşık bir asır sonra burada da yine Memlûkler tarafından etkisiz hale getirilecektir.

SONUÇ

⁴⁰² Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXXII, 19; Sürûr esir edilenlerin 1000 kişi, Makrîzi ise 280 kişi olduğunu kaydeder. Bk. Sürûr, *Devletü Benî Kalavun*, s. 244; Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 440; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 929

⁴⁰³ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 366; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, 929

⁴⁰⁴ Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", s. 440, Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 363.

Avrupa devletlerinin Papanın çağrısıyla başlatmış olduğu Haçlı seferlerinin bir sonucu olarak Suriye bölgesinde Haçlı devletlerinin kurulması bu bölgeyi hem kendi hâkimiyetini tesis etmek hem de Müslümanları korumak için hayatî önemde gören Memlükler'i harekete geçirmiştir. Roma kilisesinin zahirde dinî gayelerle yaptığı çağrılarla harekete geçen Avrupa devletlerinin asıl amacının Doğu'ya ve zenginliklerine hâkim olma arzusu olduğu iki asır boyunca devam eden Haçlı seferlerinin birincisinden hemen sonra bu bölgede kurulan Haçlı kontluklarından anlaşılmaktadır. Haçlılar bu emellerini gerçekleştirdikten sonra bölgedeki varlıklarını sürdürebilmek için başta Moğollar olmak üzere Memlük Devleti'nin gayrimüslim komşularıyla ittifak çabalarına da girmişlerdir. Dolayısıyla Memlük Devleti kuruluşundan itibaren hem Moğollarla mücadele etmiş hem de fırsat buldukça Haçlılar üzerine saldırılar düzenlemiştir.

el-Melikü'l-Muzaffer Baybars'ın kararlılıkla başlattığı Haçlı mücadelesi halefleri tarafından istikrarla devam ettirilmiştir. Aynicâlut mağlubiyetinden sonra Suriye bölgesindeki emellerinden vageçmeyen Moğollarla savaşıyan Memlükler diğer taraftan olası bir Moğol-Haçlı ittifakını önlemek amacıyla Haçlı devletleriyle bazı anlaşmalar yapmışlar bir yandan da küçük akınlar düzenlemeyi ihmal etmemişlerdir. Bunun haricinde Kilikya Ermeni krallığı ile de mücadele etmişler, başarılı bir siyasetle önce Moğollar'ı, ardından Haçlı devletlerini bölgeden çıkarmışlardır. Oldukça geniş bir cephede mücadele etmek zorunda kalan Memlükler bunu hem kendi varlıklarını korumak hem de İslam dünyasını tehdit eden bu unsurları yok etmek ve meşruiyetlerini daha da güçlendirmek amacıyla yapmışlardır. Nitekim bu siyasetlerinde başarılı olarak yaklaşık yarım asır gibi bir süre zarfında Moğol tehlikesini bastırarak Suriye bölgesindeki Haçlı devletlerini bertaraf etmişlerdir. Dolayısıyla Hıristiyan devletler açısından bölgede var olmak ne ifade ediyorsa Memlükler açısından da aynı hedeflerin geçerli olduğu tespit edilmektedir. Daha da açmak gerekirse bölgede verilen mücadelenin her iki taraf için de temelde burada yaşayan dindaşlarının dinî, siyasî, ticarî vb. haklarının müdafaasına yönelik olduğu, buradaki başarıların veya kayıpların başka coğrafyaları da etkilediğinin taraflarca çok iyi tespit edildiği anlaşılmaktadır.

Bu temel hedefler ışığında ve Memlük Devleti tarafından meseleye bakıldığında varılan sonuçlardan bir diğeri de Mısır'dan sonra Suriye bölgesini hâkimiyet altına alan Memlükler'in bu coğrafyadaki ticaret yollarına ve Akdeniz limanlarına sahip olarak

siyasî gücün yanında büyük bir ekonomik güç elde etmiş olduklarıdır. Suriye bölgesinden çıkarılan Haçlılar ise bu gücün elden gitmesine kolayca rıza göstermemiş aynı zihniyetle fırsat buldukça saldırılarına devam ederek Memlükler'i sıkıştırmaya çalışmıştır. Nitekim Suriye kaybedilince Haçlılar, bölgeyi elinde tutan Memlükler'i hedef almayı sürdürmüş, bu amaçla Kıbrıs'ı üs edinip İskenderiye, Mısır gibi bölgelere saldırılar düzenleyerek veya bunlara yardımcı olarak Memlük Devleti'ni yıpratmaya çalışmıştır.

Son olarak Memlükler'in bu coğrafyada verdiği mücadelenin Salâhaddin Eyyûbî tarafından başlatılan mücadelenin devamı mahiyetinde olduğu da belirtilmelidir. Üstelik Memlükler bu mücadelede daha büyük bir başarı elde ederek bölgeyi Haçlılar'dan tamamen kurtarmış, klasik Haçlı seferlerine son vermeye de muvaffak olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- el-'ABÂDÎ Ahmed Muhtâr, *Kiyâmü devletü 'l-memâliki 'l-ülâ fi Mısır ve 'ş-Şâm*, Beyrut 1986.
- AKTAN Ali, "Bahrî Memlûkler'den Sultan Kalavun ve Hânedanı", *Belleten*, LIX/226 (1995), s. 605-620.
- , "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, LXIII/237 (1999), s. 411-452.
- , "Sultan Kalavun Döneminde (m. 1279-1290) Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Firat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Beşinci Uluslar Arası Ortadoğu Semineri*, (Şam 2-4 Kasım 2010), ed. Mustafa Öztürk-Enver Çakar, Elazığ 2012, s. 59-75
- ALTAN Ebru, "Sûr", *DİA*, XXXVII (2009), s. 535-537.
- , "Yafa", *DİA*, XXXXIII (2013), s. 171-174.
- , "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, LXVI/245, s. 87-93.
- el-ASKALÂNÎ, Nâsirüddin Şâfi b. Ali (ö. 730/1330), *Kitâbü 'l-Fazli 'l-me'sûr min sîreti 's-Sultân el-Meliki 'l-Mansûr* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), Beyrut 1998.
- ÂŞÛR Saîd Abdülfettah, *el-'Asrû 'l-memâlik, fi Mısır ve 'ş-Şâm*, Kahire 1986.
- , *el-Hareketü 's-salîbiyye*, I-II, Kahire 2010.
- ÂŞÛR, Fayed Hammâd, *el-Alâkâtü 's-siyâsiyye beyne 'l-Memâlik ve 'l-Muğûl fi 'd-Devleti 'l-Memlûkiyyeti 'l-ülâ*, Kahire 1976
- AVCI Casim, "İbn Şeddâd", *DİA*, XX (1999), s. 374-376
- , "Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil", *DİA*, XXX (2005), s. 364-365.
- AYALON David, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri", *İÜEFTD*, (çev. Salih Özbaran), 1971, S. 25, s. 39-50.
- , "Memlûklü Ordusunda Bahriye Alayı" (çev. Ali Aktan), *Türk Kültürü*, XXVIII/326, 1990, s. 350-356.
- , *Memlûk Ordusunun Yapısı Üzerine Araştırmalar I-II-III*, (çev. Abdullah Mesut Ağır), TTK, Ankara, 2015.
- AYAZ Fatih Yahya, "Memlûkler Dönemi Vezirlerinden İbnü's-Sel'ûs (ö. 693/1294)", *ÇÜİFD*, V/1, 2005, s. 91-122.
- , *Memlûk-Kıbrıs İlişkileri: Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, TTK. Yay. Ankara 2016.

- , *Türk Memlûkler Döneminde Saray Ağalığı Üstâdârlık (1250-1382)*, M.Ü.İ.F.V. İstanbul 2008.
- , *Memlûkler (1250-1517)*, İSAM Yay. İstanbul 2015.
- el-AYNÎ, Bedreddin Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *İkdü'l-cümân fi târîhi ehli'z-zamân* (nşr. Muhammed M. Emin), I-IV, Kahire 1987-1992.
- BAHADIR Gürhan *Antakya Haçlı Prenslığı (1098-1126)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yay., Antakya 2013.
- BAYBARS EL-MANSÛRÎ, Rükneddin en-Nâsirî ed-Devâdâr el-Hitâi (ö. 725/1325), *et-Tuhfetü'l-mülûkiyye fi'd-Devleti't-Türkiyye* (nşr. Abdülhamid S. Hamdân), Kahire 1987.
- , *Zübdetü'l-fikre fi târîhi'l-Hicre* (nşr. Donald S. Richards), Beyrut, 1998.
- BEYDİLLİ Kemal, “Polonya”, *DİA*, XXXIV (2007), s. 309-317.
- BEZER Gülay Öğün, “Şeyzer”, *DİA*, XXXIX (2010), s. 106-107.
- el-BİRCÂVÎ Saîd Ahmed, *el-Hareketü's-salîbiyye fi'l-maşrik*, Beyrut 1984.
- BOSTAN İdris, “Ba‘lebek”, *DİA*, V (1992), s. 9-11.
- BOZKURT Nebi “Nûbe”, *DİA*, XXXIII (2007), s. 222-223.
- BURGTORF Jochen, *The Central Convent of Hospitallers and Templars History, Organization, and Personnel (1099/1120-1310)*, Brill Press, Leiden Boston, 2008.
- ÇAKAR Enver, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus (1516-1579)*, TTK, Ankara 2012.
- ÇALIK Gülay, *Sultan Baybars ve Haçlılarla Mücadelesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2008.
- ÇETİN Altan, “Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri”, *Adalya*, XIV (2011), s. 327-343.
- , *Memlûk Devrinde Askerî Teşkilât*, Eren Yay., İstanbul 2007.
- ÇETİN Atilla, “Dimyat”, *DİA*, IX (1994), s. 309-310.
- ÇUBUKÇU Asri, “İbn Abdüzzâhir”, *DİA*, XIX (1999), s. 289-290.
- , “Baybars”, *DİA*, V (1992), s. 220-221.
- DARKOT Besim “Belen”, *İA*, II, s. 473-475

- DEMİRKENT Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 1999.
- , “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, VI, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara 2002.
- , “Haçlılar”, *DİA*, XIV (1996), s. 525-546.
- , “Kudüs”, *DİA*, XXVI (2002), s. 329-332.
- , “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)”, *Haçlı Seferleri Tarihi: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Kitapları Yay., İstanbul 2007, s. 21-42.
- , “1101 Yılı Haçlı Seferleri”, *Haçlı Seferleri Tarihi: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Kitapları Yay., İstanbul 2007, s. 125-177.
- , “1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği”, *Haçlı Seferleri Tarihi: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Kitapları Yay., İstanbul 2007, s. 179-190.
- DUMLUPINAR Songül, *Kalavun Dönemine Kadar Memlûk-Haçlı İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi SBE, İzmir 2009.
- DURSUN Davut, “Beyrut”, *DİA*, VI (1992), s. 81-84.
- EBÜ’L-FİDÂ, İmâdüddin İsmail b. Ali (ö. 732/1331), *el-Muhtasar fî ahbâri’l-beşer* (nşr. Muhammed Azb v.dğr.), I-IV, Kahire 1998-1999.
- , *Takvîmü’l-büldân* (nşr. Mac Guckin De Slane), Paris 1840.
- EMECEN Feridun, “Akkâ”, *DİA*, II (1989), s. 265-267.
- “Mercidâbık Muharebesi”, *DİA*, XXIX (2004), s.174-176.
- , “Ridâniye Savaşı”, *DİA*, XXXV (2008), s. 87-88.
- ERGUN Nuray, *Ayni Câlût Savaşı ve Neticeleri (658/1260)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999
- FAYDA Mustafa, “Askalân”, *DİA*, III (1991), s.487-488.
- GÖRGÜN Hilal, “Mansûre”, *DİA*, XXVIII (2003) s. 16.
- GÜL Mammer, “Mısır Memlûklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu’da Memlûk İzleri”, *FÜSBD*, XII/2, 2002, s. 359-366.
- GÜLSOY Ersin, “Safed”, *DİA*, XXXV (2008), s. 445-447.
- GÜNEŞ İbrahim, “Memlûk Sultanı I. Baybars’ın 1277 yılındaki Anadolu Seferi”, *FÜSBD*, Elazığ 2010, XX/2, s. 343-360.

GÜNGÖRMEZ Zeynep, *Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki Faaliyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş, 2010.

HALAÇOĞLU Yusuf, "Belen", *DİA*, V (1992), s. 403-404.

HALLÂK, Hassan, SABBÂĞ, Abbas, *el-Mu'cemü'l-câmi' fi'l-mustalahât el-Eyyûbiyye ve'l-mülûkiyye ve'l-osmâniyye zâti'l-usûl el-'arabiyye ve'l-fârisiyye ve't-türkiyye*, Beyrut, 1999.

HOLT P. M., *Haçlılar Çağı* (çev. Özden Arıkan), İstanbul 2003.

———, *Haçlı Devletleri ve Komşuları* (çev. Tanju Akad), İstanbul 2007.

el-HAMEVÎ, Şehâbeddîn Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah el-Rûmî el-Bağdâdî, *Mu'cemu'l Büldân*, I-VII, Beyrut 2010.

İBN ABDÜZZÂHİR, Ebü'l-Fazl Muhyiddin Abdullah (ö. 692/1293), *er-Ravzü'z-zâhir fi sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Abdülaziz el-Huveytır), Riyad 1976.

———, *Teşrifü'l-eyyâm ve'l-'usûr fi sîreti'l-Meliki'l-Mansûr* (nşr. Murad Kâmil-Muhammed Ali en-Neccâr), Kahire 1961.

İBN DOKMAK, Sarimüddin İbrahim b. Muhammed b. Aydemir (ö. 809/1407), *el-Cevheru's-semîn fi siyeri'l-hulefâ ve'l-mülûk ve's-selâtîn* (nşr. Saïd A. Âşûr-Ahmed es-Seyyid Derrâc), Mekke 1982.

İBN FAZLULLAH EL-ÖMERÎ, Şihâbeddin Ahmed b. Yahya (ö. 749/1349), *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâliki'l-emsâr, Memâlikü Mısr ve'ş-Şâm ve'l-Hicâz ve'l-Yemen* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1985.

İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbeddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mieti's-sâmine* (nşr. Abdülvâris Muhammed Ali), I-IV, Beyrut 1997.

İBN ŞEDDÂD, İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim (ö. 684/1285), *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1983.

İBN TAĞRİBERDÎ, Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf (ö. 874/1469), *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısr ve'l-Kâhire*, I-XII, Kahire 1956, XIII (nşr. Fehim M. Şeltût), Kahire 1970, XIV (nşr. Cemal M. Muhriz-Fehim M. Şeltût), Kahire 1971, XV (nşr. İbrahim Ali Tarhan), Kahire 1972, XVI (Cemaleddin eş-Şeyyâl-Fehim M. Şeltût), Kahire, 1972.

İBN TAĞRİBERDÎ, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi* (nşr. Muhammed M. Emin-Nebîl Muhammed Abdülaziz), I-XII, Kahire 1984-2009

- İBNÜ'D-DEVÂDÂRÎ, Seyfeddin Ebû Bekir b. Abdullah b. Aybek (ö. 736/1336'dan sonra), *Kenzü'd-dürrer ve câmi'u'l-gurer*, VIII (nşr. Ulrich Haarmann), Kahire, 1971, IX (nşr. Hans R. Roemer), Kahire, 1960.
- İBNÜ'L CEZERÎ, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim, *Havâdisü'z-zaman ve enbâüh ve vefeyâtü'l-ekâbir ve'l-a'yân min ebnâih* (nşr. Ömer A. Tedmürî), I-III, Beyrut 1998.
- İBNÜ'L-FURÂT, Nâsıruddin Muhammed b. Abdürrahim b. Ali (ö. 807/1405), *Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk-Târîhu İbni'l-Furât*, VIII (nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin), Beyrut, 1939, IX/1 (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut, 1936, IX/2 (nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin), Beyrut 1938.
- KALIN İbrahim *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İnsan Yay., İstanbul 2016.
- KANAT Cüneyt, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", *TAD*, XVI (2001), s. 31-45.
- KANAT Cüneyt, BURÇAK Devrim, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013.
- KILIÇ Mustafa "Memluk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", *CÜİFD*, XIV/1, 2010, s. 133-171.
- KIZILTOPRAK Süleyman, "Memlûk Sistemi", *Türkler*, V, Ankara 2002.
- , "Memlûk", *DİA*, XXIX (2004), s. 87-90.
- , *Memlûk Sistemi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi SBE, İstanbul, 1997.
- KOÇAK İnci, "Türk Memluk Sultanı Baybars", *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara (22-26 Eylül 1986), C. III, s. 1101-1116.
- KOPRAMAN Kâzım Yaşar, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi (DGBİT)*, VI İstanbul 1992.
- , "Mısır Memlûkleri", *Türkler*, V, Ankara 2002.
- , "Baybars I", *DİA*, V (1992), s. 221-223.
- KUCUR Sadi S., "İbnü'l-Furât, Nâsıruddin", *DİA*, XXI (2000), s. 45-46
- KÜÇÜKAŞÇI Mustada Sabri, "Yunîni, Kutbüddin", *DİA*, XXXXIII (2013), s. 596-597.
- KÜÇÜKSİPAHİOĞLU Birsal "Haçlı Devletleri", *Türkler*, VI, Ankara 2002.

- , *Trablus Haçlı Konluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2007
- el-MAKRÎZÎ, Takıyyüddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1441), *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (nşr. M. Mustafa Ziyâde-Saîd A. Âşûr), I-XII, Kahire 1956-1973.
- MARSOT Araf Lutfi al-Sayyid, *Mısır Tarihi: Arapların Fethinden Bugüne* (çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010.
- MUFADDAL B. EBÜ'L-FEDÂİL (ö. 759/1358), *en-Nehcü's-sedîd ve'd-dürrü'l-ferîd fi mâ ba'de Târîhi İbni'l-Amîd*, (nşr. ve Fran. çev. E. Blochet, *Patrologie Orientale*, XII, (I) (Paris 1919), s. 345-350, XIV, (II) (Paris 1920), s. 375-672, XX, (III) (Paris 1929), s. 1-270; a.g.e., (nşr. ve Alm. çev. Samira Kortantamer), Freiburg, 1973.
- el-MUTTAVÎ Muhammed el-'Arûsî, *el-Hurubü's-salîbiyye fi'l-maşrik ve'l-mağrib*, Tunus 1980.
- en-NÜVEYRÎ, Ahmed b. Abdülvehhab (ö. 733/1333), *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, I-XVIII, Kahire, ts., XIX-XXVII (nşr. M. Ebü'l-Fazl-Ali M. el-Bicâvî-Hüseyin Nassâr v.dğr.), Kahire, 1975-1985, XXIX (nşr. M. Ziyâeddin er-Reyyis-M. Mustafa Ziyâde), Kahire, 1992, XXX (nşr. Muhammed A. Şaîre-M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1990, XXXI (nşr. el-Bâz el-Arînî-Abdülaziz el-Ehvânî), Kahire, 1992, XXXII (nşr. Fehim M. Şeltût-Abdülaziz el-Ehvânî-Saîd A. Âşûr), Kahire, 1998, XXXIII (nşr. Mustafa Hicâzî-M. Mustafa Ziyâde), Kahire, 1997.
- ÖZ Mustafa, “Nüveyrî, Ahmed b. Abdüşvehhâb”, *DİA*, XXXIII (2007), s. 304-306.
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “Aynicâlût Savaşı”, *DİA*, IV (1991), s. 275-276.
- , “Ebü'l-Fidâ”, *DİA*, X (1994), s. 320-321.
- , “el-Muhtasar”, *DİA*, XXXI (2006), s.70-71.
- , “Halîl b. Kalavun”, *DİA*, XV (1997), s. 319-320.
- ÖZBEK Süleyman, “Yakın Doğu Türk İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, V, Ankara 2002.
- , *El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars el-Bundukdârî,(?-1277) Hayatı ve Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1988.
- ÖZER Serkan, “Haçlıların, Askalân Şehrini Zaptı”, *TAD*, 2015, XXXIV/58, s. 523-542.
- ÖZKAN Selim Hilmi, *El-Melik El-Mansur Seyfeddin Kalavun el-Elfi Hayatı ve Faaliyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)i Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 1999.

- , “Sultan Kalavun ve Haçlılar’ın Ortadoğu’dan Temizlenmesi (1279-1290)”, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Kemal Göde Armağan Sayısı, Isparta 2013, s. 503-526.
- ÖZONUR Şebnem, *Antakya Haçlı Prinkepsliği’nin Sonu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.
- RUNCİMAN Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi* (çev. Fikret Işıltan), I-III, TTK, Ankara 2008.
- es-SAFEDÎ, Salâhaddin Halil b. Aybek (ö. 764/1363), *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (nşr. Ahmed el-Arnaût, Tezekkî Mustafa), I-XXIX, Beyrut 2000.
- SCHENK Jochen, Carr, Mike, *The Military Orders Volume 6.1: Culture and Conflict in the Mediterranean World*, Routledge Press, Newyork 2017.
- SPULER Bertold, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350* (çev. Cemal Köprülü), TTK, Ankara 2011.
- SÜRÛR, Muhammed Cemâleddin, *Devletü Benî Kalavun fi Mısır*, Kahire 1947.
- ŞEŞEN Ramazan, “Dâviyye ve İsbîtiyye”, *DİA*, IX (1994), s. 19-21.
- , “Selâhaddîn-i Eyyûbî”, *DİA*, XXXVI (2009), s. 337-340.
- , *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013.
- , *Sultan Baybars ve Devri*, İSAR Yay., İstanbul 2009.
- TEKİNDAĞ M. C. Şehabeddin, “Berkuk”, *DİA*, V (1992), s. 511-512.
- , “Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *İÜEFTD*, XXV, 1971, s. 1-37.
- , *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961.
- THORAU Peter, *The Lion of Egypt Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century* (İng. çev. P. M. Holt), London, New York 1992.
- TOMAR Cengiz, “Sayda”, *DİA*, XXXVI (2009), s. 207-209.
- , “Taberiye”, *DİA*, XXXIX (2010), s.323-324.
- , “Trablusşam” *DİA*, XXXXI (2012), s. 292-294
- , *Memlûk Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240-1260)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996.
- USTA Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2008.

YALÇIN Mehmet Fatih, *Bahrî Memlûklerde Nâib-i Saltanatlık*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2011.

YİĞİT İsmail, “Kalavun”, *DİA*, XXIV (2001), s. 227-228.

———, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX (2004) s. 90-97

———, *Memlûkler (648-923/1250-1517)*, Kayıhan Yay., İstanbul 2008.

el-YÛNÎNÎ, Ebü'l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed (ö. 726/1326), *Zeylü Mir'âti'z-zamân*, I-IV, Haydarâbâd 1954-1961.

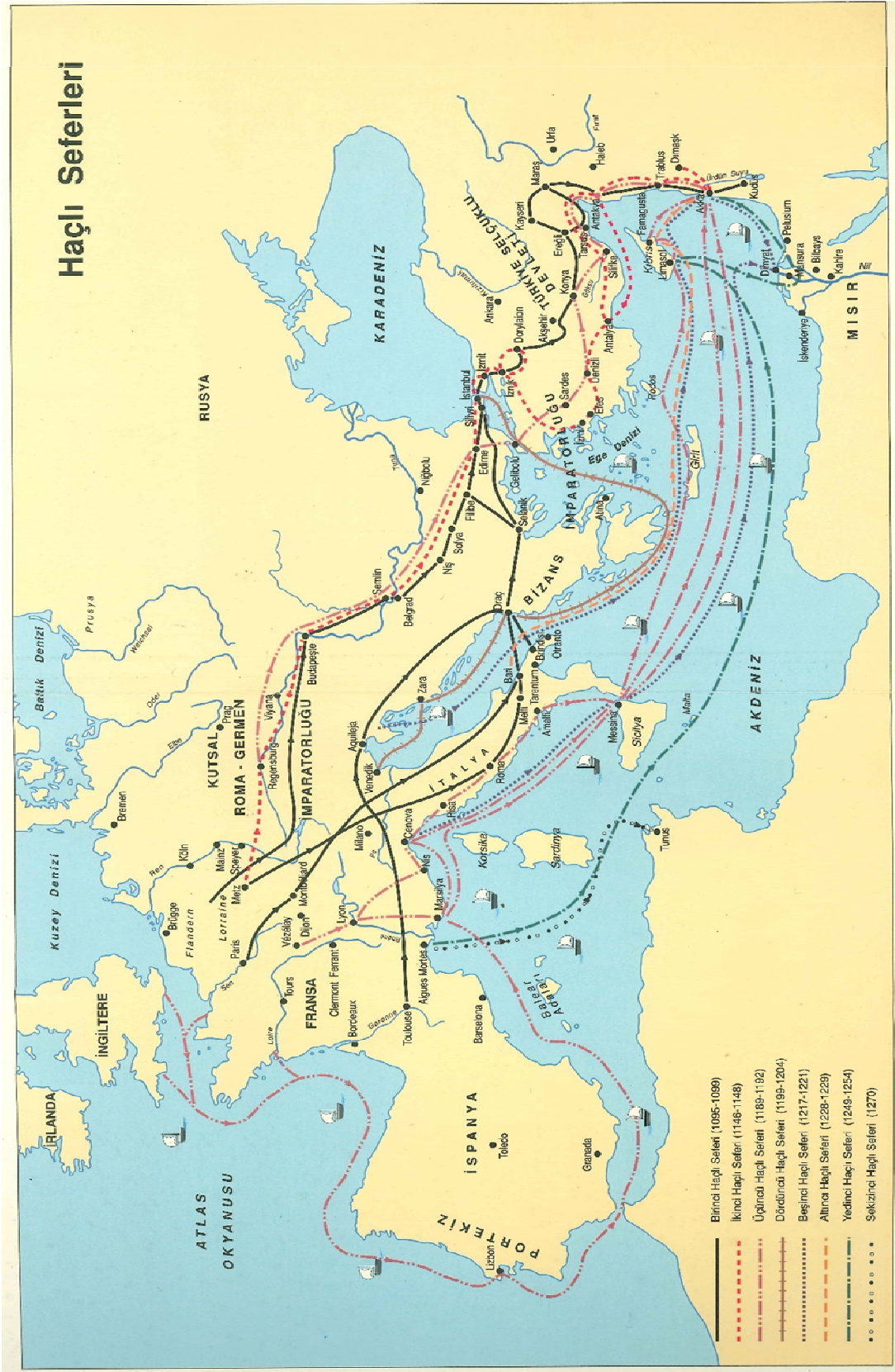
ZENGİN Muhammet Fatih, *Ortaçağ İslam Devletlerinde Türk Memlûkleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2007.

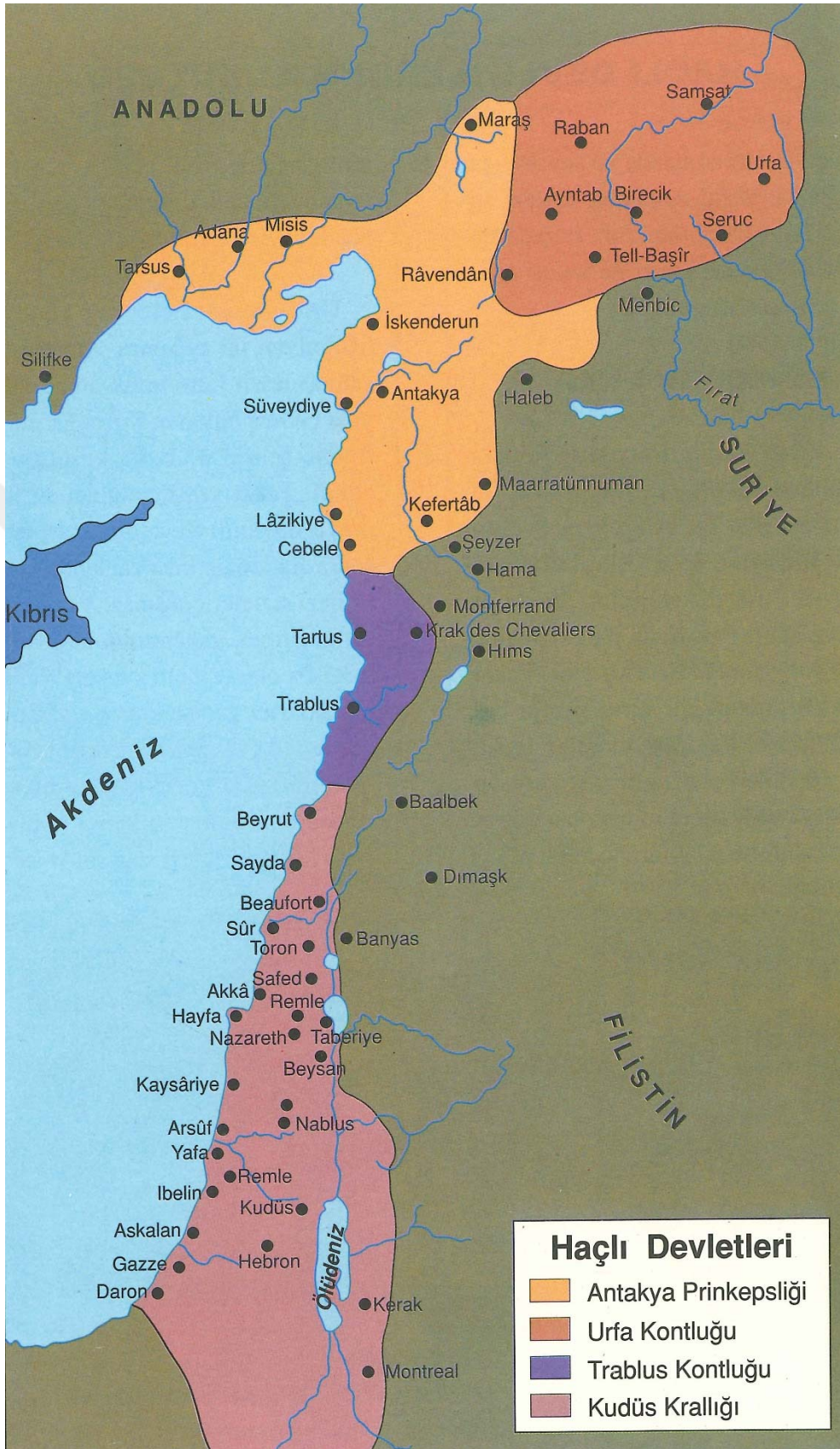
KRONOLOJİ

- 1096-1099** I. Haçlı Seferi
- 1103** Akkâ'nın Haçlılar tarafından işgal edilmesi
- 1147-1149** II. Haçlı Seferi
- 1187** Hittîn Savaşı, Kudüs'ün fethi, Akkâ'nın Haçlılar'dan geri alınması
- 1189-1192** III. Haçlı Seferi
- 1191** Akkâ'nın tekrar Haçlı işgaline uğraması
- 1202-1204** IV. Haçlı Seferi
- 1217-1221** V. Haçlı Seferi
- 1228-1229** VI. Haçlı Seferi
- 1228** Kudüs'ün müzakere yoluyla Haçlılar tarafından geri alınması
- 1248-1254** VII. Haçlı Seferi
- 1249-1250** Dimyat kuşatması, Mansûre ve Faraskur Savaşları
- 1250** Memlük Devleti'nin Kuruluşu
- 1260** Aynicâlut Savaşı
- 1268** Antakya'nın fethi ve Antakya Prinkepsliği'nin son bulması
- 1289** Trablus'un fethi ve Trablus Kontluğu'nun son bulması
- 1291** Akkâ'nın fethi ve Kudüs Kralığı'nın son bulması
- 1302** Arvad adasının fethedilmesi ve bölgedeki Haçlı hâkimiyetinin son bulması

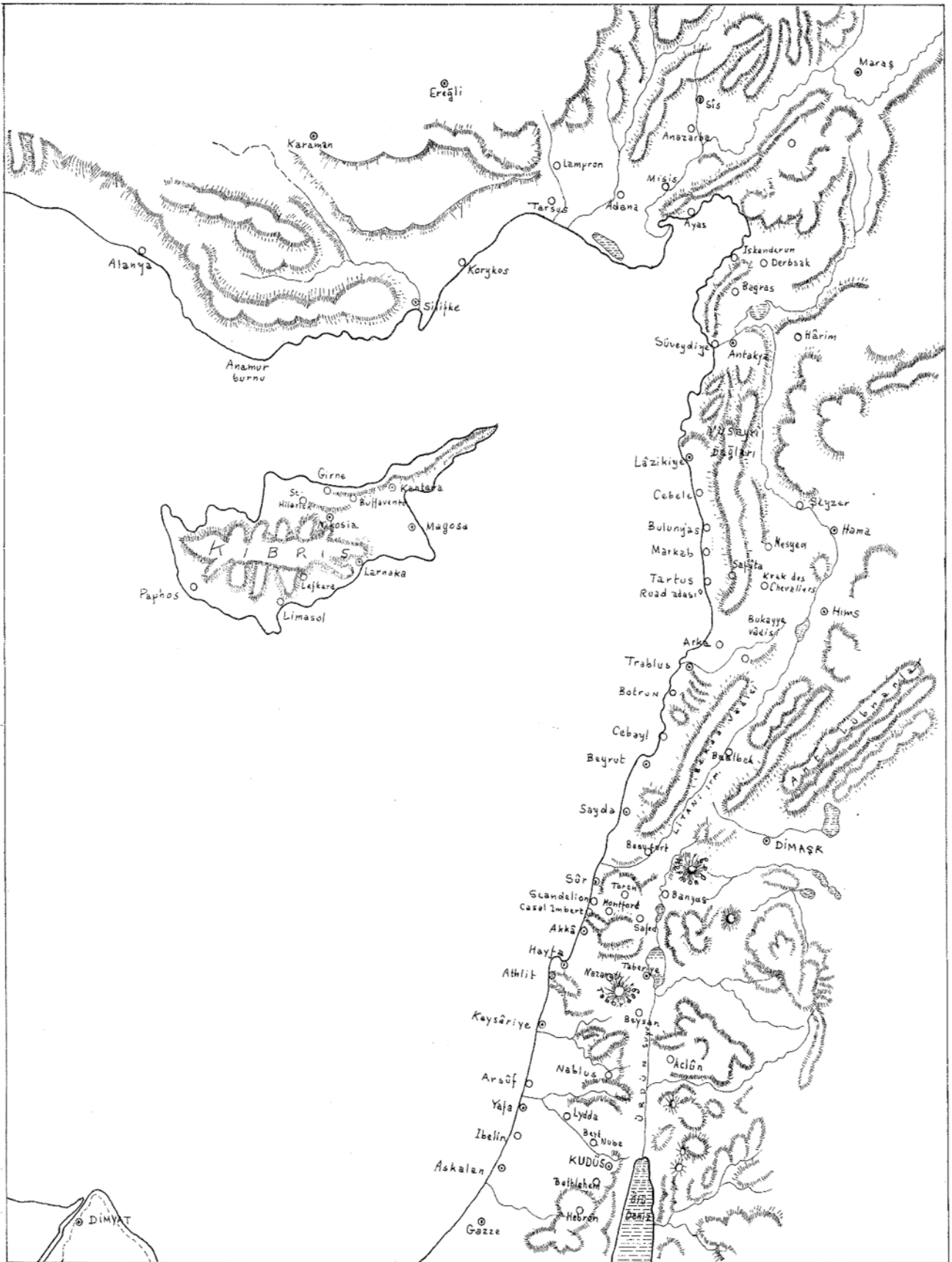
EKLER

Demirkent, Haçlı Seferleri

Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 74

Runciman, *Haçlı Seferleri*, III

Kuzey Suriye (Şeşen, *Baybars ve Devri*, s. 98)

Güney Şam (Şeşen, *Baybars ve Devri*, s. 146)

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Hamide Hale ERDEM
Tez Adı	Suriye Bölgesinde Memlûk-Haçlı Münasebetleri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 23.01.2017